శ్రీ

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

దేశ భాషలందు తెలుగు లెస్స

సంపుటము

౪౧

సం

౪-

శ్రీ

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

చందా సంవత్సరమునకు మూఁడు రూపాయిలు.

సంపుటము ౨౧. { నందన సంవత్సరము } రెండు సంచికలు

విషయసూచిక

	మొదటి సంచిక.	రెండవ సంచిక.
కళాసమీక్ష—శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారు	...	1-16
పురాణయుగములో ఆంధ్రదేశము		
శ్రీ కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు	25-33	...
ప్రాచ్య పాశ్చాత్య సాహిత్య సిద్ధాంతములు		
శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరావుగారు	...	5-32
ప్రాస్తావిక పద్యావళి		
శ్రీ పచ్చ లక్ష్మీనారాయణకవి	1-16	17-24
భాగవతము—ఏకాదశస్కంధము		
హరి–భట్టారకుఁడు	1-16	17-32
భీమేశ్వరపురాణము—కొన్ని స్థలవిశేషములు	1_16	...
శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు		
రసము—కిన్నిష్ఠము		
శ్రీ దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు		
లలితకళలు—కవిత్వము		
శ్రీ దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు	5_24	...
విజ్ఞానశాస్త్రపు సరిహద్దులు		
డాక్టరు: సూరిభగవంతముగారు	...	1-6
వ్యక్తివివేకము		
శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరావుగారు	1-16	17-32

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పత్రిక

సంపుటం :
సంచిక :

విజయ సంవత్సరం చైత్రము - ఫాల్గుణము

1. వార్షిక సభ 1-4.

2. ప్రాచ్య పాశ్చాత్య సాహిత్య సిద్ధాంతములు — శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరావు 5-32

3. గ్రంథ విస్తారం 33-39

4. రసము నిష్పత్తము — దివాకర్ల వేంకటావధాని 40-49

5. విజ్ఞాన శాస్త్ర పరిశోధనలు — ఎస్. భాగవతం 1-6

6. కథాసమీక్ష — చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి 1-16

7. వ్యక్తి విశేషము 17-32

8. విరాటస్తోత్రం — హరిభట్టారకుడు 17-32

9. శ్రీ ప్రాస్తావిక పద్యావళి — మచ్చ లక్ష్మీనారాయణ 17-24

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

Journal of the Telugu Academy

చందా సంవత్సరమునకు మూఁడు రూపాయిలు.

సంపుటము. ౪౧. { విజయ సంవత్సరం ఆశ్వయుజ ఫాల్గుణము } సంచిక ౧-౬.

వార్షికసభ

వార్షికసభ:— ఈసంవత్సరము వార్షికసభ జరుపుటకై యెంతయుఁ బ్రయత్నించుచున్నాము. ఆంధ్రభాషాభిమానులెల్లరు సాయపడినచో మా ప్రయత్నము త్వరలోనే సఫలము కాఁగలదని తలంచుచున్నాము.

ప్రస్తుత మాంధ్రసారస్వత లోకమున వ్యాకరణావశ్యకతను గూర్చి విమర్శనములు జరుగుచున్నవి. ఆంధ్రభాషాభిమానులు నాలుగు తెగలుగాఁ గానవచ్చుచున్నారు. వీరిలో నొక తెగవారు ఆంధ్రభాష లక్షణానుసారముగా నుండవలయునని వాదించుచున్నారు. ఆలక్షణము వ్యాకరణము కావచ్చును, లేక ప్రామాణికులగు పూర్వకవుల ప్రయోగములు గావచ్చును. ఎవరియిష్టము వచ్చినట్లువారు రచించుటకు వీ రంగీకరింపరు. రెండవ తెగవారుకూడ లక్షణము ననుసరించువారే; కాని లక్షణములందలి క్లేశములను బరిహరింపవలయునని వీరియభిప్రాయము. అరసున్నల శకటరేఫలనిర్బంధము వీరి కనభిమతము. మూఁడవ తెగవారు వ్యావహారిక వాదులు. పై రెండు తెగలవారివలె వీరికిని భాషయందు మంచి సంస్కారము గలదు. లక్షణమునందుఁగూడ నభిమాన మున్నట్లే చెప్పెదరు. కాని తమయిచ్చవచ్చిన చోటులందు లక్షణము నుల్లంఘించుటకు సంశయింపరు. నాల్గవ తెగవారు యథేచ్ఛావాదులు. వీరికి

లక్షణ మక్కఱలేదు. భాషావిషయమున నెట్టినియమమును వీరు పాటింపరు. జనసామాన్యమైన విషయమునుగూర్చి తోఁచినట్లు వ్రాయుటయే వీరిపద్ధతి.

ఈవిధముగ నాంధ్రభాషావాదులలో సామరస్యము గానవచ్చుటలేదు. వీలైనంతవఱకు సామరస్యమును గల్పించుట వార్షికసభ జరుపుటకుఁ బ్రధానోద్దేశము. వార్షికసభకు ముందుగనో తరువాతనో యీవిషయమును జర్చించుటకై పండితసమావేశము కావింపఁబడును. మనదేశమునందలి కవులు పండితులు భాషాభిమానులును మాయాహ్వానముగైకొని సభలకు విచ్చేసి యాంధ్రభాషావ్యవస్థను గావించుటలో మాకుఁదోడ్పడఁబ్రార్థించుచున్నాము.

ఉపకారప్రదర్శనము (Benefit performance):—పరిషత్తునకు ధనము సమకూర్చుటలో ఉపకార ప్రదర్శమొక సాధనముగాఁబెట్టుకొంటిమి. క్రిందటి వత్సరమున కాకినాడలోనే సంగీతనృత్యప్రదర్శనము గావించి మూఁడువేలరూప్యములు సంపాదించితిమి. దానితో పరిషత్తునకున్న ఋణము చాలవఱకుఁదీఱినది. ధనాభావముచేఁ బరిషత్కార్యములు చుఱుకుగా సాగుటలేదు. మరల నెచ్చటనైన ఉపకారప్రదర్శనము జరుపవలెనని తలంచుచుండఁగా, విజయనగర కళాశాలా ప్రధానార్థశాస్త్రోపన్యాసకులగు శ్రీ అర్. కృష్ణమూర్తిగారు తమనగరమున నట్టిప్రయత్నముగావింపుఁడని కోరిరి. ఆంధ్రా ఆర్టిస్టు అసోసియేషన్ వారి పాండవోద్యోగ విజయములు ప్రదర్శించినచో చాలధనలాభముకలుగఁ గలదని తలంచితిమి. ఆనాటకసమాజమునఁ బ్రధానులగు శ్రీమాధవపెద్ది వెంకటరామయ్యగారు, శ్రీ అద్దంకి శ్రీరామమూర్తిగారు, శ్రీ పీసపాటి నరసింహమూర్తిగార్లకు మాయభిప్రాయమును నివేదించితిమి. వారును సహజౌదార్యముచేతను, బరిషత్తునందలి యభిమానముచేతను, తమకుఁ గల సారస్వతాభినివేశముచే తను మే మడిగినదియే తడవుగ మాప్రార్థన నంగీకరించిరి.

ఇది సంఘమునకు సంబంధించిన కార్యమగుటచేఁ దలపెట్టిన సం
త్సరమునకుఁగాని యాచరణములోఁ బెట్టలేకపోయితిమి. ఈసంవత్స
వ్యవధిలో విజయనగరము స్థితిగతులు తారుమారైనవి. అచటిప్రధా
వస్తువులకు ధరలు పడిపోయినవి. తన్మూలకముగ ధనాభావక్లేశము
హెచ్చుగా నుండెను. ఏది యెట్లున్నను 15-2-53 వ తేదీ
ఆంధ్రాఆర్టిష్టు ఎసోసియేషనువారు విజయనగరమున పాండవోద్యో
విజయములు ప్రదర్శించిరి. ఈప్రదర్శనవిషయమున మాకుఁబురప్రముఖు
లు పలువురు బహువిధముల సాయమొనర్చిరి. వీరిలో మొదటఁ బేర్కొ
నఁదగినవారు విజయనగర కళాశాలాధ్యక్షులు శ్రీ. ఎ. యల్. నారా
యణగారు. వీరు మాపరిషత్తునం దెంతయు నభిమానము చూపి నాటక
మునకుఁగావలసిన కుర్చీలు బెంచీలు సమకూర్చిరి. వారికి మాయందు
గల యభిమానము చూచి వారియనుయాయులుకూడ మాకెంతయు
సాయమొనర్చిరి.

మే మీప్రదర్శనమునకు సంకల్పించినది మొదలు చివరవఱకు
మాకుఁ గావలసిన సౌకర్యములను సాహాయ్యముల నొనర్చి మాతో
పాటు కష్టసుఖములఁ బాల్గొనినవారు శ్రీ ఆర్. కృష్ణమూర్తిగారు.
మాతోఁగూడ శ్రమపడిన వారిలో శ్రీ డి. భగవానులుగారు పేర్కొ
నఁదగినవారు. ధనసంపాదనమున మాకుఁదోడ్పడుటయేగాక తామధ్య
క్షులుగా నున్న సంస్థానమువారి 'హస్తబల్' హాలును పరిషత్తునకు
నాటకప్రదర్శనమున కుచితముగా నొసంగిరి. శ్రీ సన్యాసయ్యదొరగారు
(శ్రీ సన్నిబాబుగారు) మాకమూల్యమైన సాహాయ్యము నొసంగిరి.
పట్టణమునందలి న్యాయవాదులందఱు మాయెడ మిగుల నభిమానముఁ
జూపిరి. న్యాయవాది సంఘకార్యదర్శులగు శ్రీజోగారావుగారు మాతో
గూడఁ దిరిగి మిగుల శ్రమఁగొనిరి. పైఁబేర్కొనిన పెద్దలందఱకు మావిన
యపూరితమైన కృతజ్ఞతాభినందనముల నర్పించుచున్నాము. ఈక్లిష్ట
పరిస్థితులలో వీరి సాహాయ్యముననే మేము నష్టములేక కొలఁది లాభ
ముతో బయటఁబడఁగల్గితిమి.

ఈసందర్భమున 'విజయామెడికల్ సిండికేటు' ప్రొప్రయిటర్లగు శ్రీ సురభి జగన్నాధరావుగారికి, శ్రీ పేరి శ్రీహరిగారికి మాకృతజ్ఞతాభినందనములఁ దెలుపుచున్నాము. వీరు కాకినాడ వాసులగుటచే మేము చనవుతో మాకార్యమునకు సాయముచేయ నర్థించితిమి. వారు మాయందలి యాదరముతో, పరిషత్తునందలి యభిమానముతో, నాటకప్రదర్శనమునకుఁ గావలసిన సౌకర్యములనెల్ల సమకూర్చిరి. వారి సాహాయ్యమువలననే నాటకప్రదర్శనమునం దెట్టిలోపము జరుగలేదు.

ఇంకను పలువురు పలుతెఱంగుల ఈనాటక ప్రదర్శన సందర్భమున మాకుఁదోడ్పడిరి. వారికి మాకృతజ్ఞతను దెలుపుచున్నాము.

చందాదారులు:—ఈసంవత్సరము కాకినాడపురముననే అఱువదిదైదు చందాదారుల నదనముగాఁజేర్పించితిమి. ఇంకను ఈపురమున పలుమంది భాషాభిమానులు, ఉదారులగు ధనికులును గలరు. వారందఱిదగ్గఱకు నేగుటకు మాకవకాశము లేక యూరకుంటిమి, ఈసంవత్సరము వార్షికసభనాఁటికి పురప్రముఖులనందఱిని దర్శించి పరిషత్సభ్యులుగాఁజేరఁ బ్రార్థించెదము. ఈసాహిత్య పరిషత్తు అఖిలాంధ్ర దేశమునకు సంబంధించినదైనను కాకినాడ పురమున స్థాపింపఁబడియుండుటచే దీని నిర్వహణ బాధ్యత కాకినాడ పురజనుల యం దధికముగాఁ గలదు.

ఈసంవత్సరము చెఱినూఱు రూపాయీలు చెల్లించి యీక్రింది వారు పరిషత్తునందు యావజ్జీవ సభ్యులుగాఁ జేరిరి.

1. శ్రీ ఏచూరి సీతారామారావుగారు (రిటైర్డు తాశీలుదారు-కాకినాడ.
2. శ్రీ ఆచంట వెంకటేశ్వర రావుగారు.
రిటైర్డు డిప్యూటికలెక్టరు-కాకినాడ.
3. శ్రీ కాథూరి రామచంద్ర సత్యనారాయణ రావుగారు.
భూస్వాములు, కాకినాడ.
4. శ్రీ దంటు సూర్యారావుగారు
(ప్రొప్రియిటర్ D. S. నారాయణ కంపెనీ-కాకినాడ
5. శ్రీ వేలూరి లక్ష్మీనరసింహ వెంకటరమణయ్య గారు.
(భూస్వాములు. ఉల్లితోటవీథి, రాజమండ్రి).

ఈ యుదారాశయులకు మా కృతజ్ఞత దెలుపుచున్నాము.

ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాహిత్య సిద్ధాంతములు

శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరావు, M. A.

వస్తుతత్త్వావగాహనమున భారతీయుల ప్రజ్ఞ యకుంఠితమైనది. దుర్జ్ఞేయమగు నాత్మతత్త్వమును కరతలామలకముఁ జేసికొనిన వారికి ప్రాపంచిక వస్తుస్వరూపస్వభావనిరూపణములు కష్టసాధ్యములు కావు. ఏవిజ్ఞానముచే సర్వవిజ్ఞానము కల్గునో ఆయాత్మవిజ్ఞానము భారతీయుల సొమ్ము. సాహిత్యవిజ్ఞానము తదనుపాతియు నంతఃపాతియునై యుండక తప్పదు.

ప్రాచీనభారతీయమహర్షి "రసో వై సః" అనినాఁడు. రసము, బ్రహ్మ, ఆనందము, పర్యాయపదము లనినాఁడు "ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని భూతాని మాత్రాముపజీవన్తి" యని తెల్పుటతో కావ్యానందము గూడ బ్రహ్మానందాంశరూపమే యని సూచించినాఁడు. భరతముని రససూత్రమును నిర్వచించినాఁడు.

"ఇతివృత్తం తు కావ్యస్య శరీరం పరికీర్తితం" అని "తు"శబ్దము నుపయోగించుటతో, ఇతివృత్తము కావ్యమునకు శరీరము మాత్రమే. ఆత్మ కానేరదని సూచించినాఁడు భామహాదులు సాహిత్యపాథోధిని మథించినారు. ఆనందవర్ధనాభినవగుప్తాదులు కొందఱు మాత్రమే యమృతసిద్ధినొందినారు. ఇతరులా యమృతాస్వాదనమునఁదుష్టిపుష్టులనొందినారు. ధ్వన్యాలోకము, అభినవభారతి, రసగంగాధరము, సాహిత్యదర్పణము మొదలగు గ్రంథము లీయమృతమును తరతరములవారి కందఁజేసినవి. భారతీయసాహిత్యసిద్ధాంతములు సర్వతోముఖమగు వ్యాప్తినొంది సర్వ సహృదయ హృదయోల్లాసమును గల్పించినవి.

ఇది యిట్లుండ, భారతీయసాహిత్యశాస్త్ర మసమగ్ర మనియు, అలంకార నిరూపణమాత్రపరితుష్ట మనియు నాధునికులు విమర్శించు చుండుట విజ్ఞులకుఁ దెలియనిది కాదు. భారతీయాలంకారశాస్త్ర మేతావన్మాత్రము కాదు. ఆలంకారిక సిద్ధాన్తములు గ్రాహ్యములే యగునను

విషయమును కొంతవఱకు క్లుప్తముగ నిరూపించుటకే యీరచన ముపక్రాంతమైనది.

కావ్యలక్షణము-1 "శబ్దార్థౌ సహితౌ కావ్యమ్"(భామహుఁడు) (2) "రీతిరాత్మా కావ్యస్య" (వామనుఁడు) (3) కావ్యస్యాత్మా ధ్వనిః" ఆనందవర్ధనుఁడు (4) "తదదోషౌ శబ్దార్థౌ సగుణావనలంకృతీ పునః క్వాపి" (మమ్మటుఁడు) (5) "వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం" (విశ్వనాథుఁడు (6) రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యమ్" (జగన్నాథుఁడు) అనియు భారతీయాలంకారికుల కావ్యలక్షణములు కన్పడుచున్నవి.

ఇందు మొదటిలక్షణము శబ్దార్థములు కావ్యమని తెల్పుచున్నది, అనఁగా అలంకారయుతములైన శబ్దార్థములు కావ్యములని భావము. రసమను నదొకటియున్నదని యీలక్షణకర్తయగు భామహునికిఁ దెలియకపోలేదు. కాని యీతని మతమున నలంకారములకే కావ్యమునఁ బ్రధానస్థానము గలదు. రసము గూడ దీనిలో నంతర్భావమునొందు ననియే యీతని యభిప్రాయము. "శరీరం తావదిష్టార్థవ్యవచ్ఛిన్నా పదావళీః" అనియు,"కావ్యశోభాకరాన్ ధర్మా నలంకారాన్ ప్రచక్షతే" అనియుఁ దెల్పిన దండియు నీమార్గమునే యనుసరించి గుణ,రీతి, మార్గములకుఁగూడ నలంకారమునందే యంతర్భావమును జెప్పినాఁడు.

ఈవాదమునందు, సహితములైన శబ్దార్థములకుఁ బ్రాధాన్యముండుట A.C. Bradley మహాశయుడుఁ దెల్పిన "If substance and form mean anything in the poem, then each is involved in the other and the question in which of them the value lies, has no sense అను వాక్యములను స్మృతికిఁ దెచ్చును.

రీతిరాత్మాకావ్యస్య యను రెండవలక్షణము "Style is the man" అను నింగ్లీషునందు ప్రసిద్ధమైన భావమును తలపునకుఁ దెచ్చుచున్నది. మమ్మటుని కావ్యలక్షణము భామహాదులనే యనుసరించి, కావ్యసామా

వ్యమునకుఁగూడ సరిపోవుచున్నది. విశ్వనాథుని లక్షణము రసమునకు ప్రాధాన్యస్థాన మిచ్చుచున్నది. ఆనందవర్ధన, జగన్నాథపండితుల లక్షణములు, పూర్వము తెల్పిన యంశముల నన్నిటిని తమలో నంతర్భావము చేసికొని సమగ్రమగు రూపమున నున్నవి. తుదకు నిష్పన్నమగు నర్థ మేమనఁగా, రసము, లేక యానందమును గలిగించు నుత్తమ రచనమే కావ్యము.

ఇఁకఁ బాశ్చాత్యుల కావ్యలక్షణములను బరిశీలింతము.

1. "What is poetry but the thoughts and words in which emotion spontaneously embodies itself (John Mill).

2. By poetry we mean the art of employing words in such a manner as to produce an illusion on the imagination, the art of doing by means of words what the painter does by means of colours. (Macaulay)

3. "Poetry is the language of the imagination and passions". (Hazlitt)

4. Poetry is the antithesis of science, having for its immediate subject pleasure, not truth. (Coleridge)

5. Poetry is simply the most delightful and perfect form of utterance that human words can reach. (Matthew Arnold)

6. It is the art of producing pleasure by the just expression of imaginative thought and feeling in metrical language. (Courthope)

7. (An artist is one who, through the imposition of form on his particular material, creates for himself, and potentially for others, a unified contemplative experience, highly objective in character:) A poet is one who through the metrical arrangement of words, creates an experience of this kind and a metrical arrangement of words having such an effect is a poem.

— — — — — — —

I give the name poem not to the experience (although that is the end of all poetry) but to the words through which the experience is created. (G. Rostrevor Hamilton)

ఈలక్షణములు, భారతీయాలంకారికుల కావ్యలక్షణముల వలె స్పష్టార్థప్రతిపాదకములు కాకున్నను వీనియన్నిటి యందును ఆనంద జనకత్వమునకును కవిప్రతిభకును ప్రాధాన్యము కన్పడు చున్నది. కాల రిడ్జిమహాశయుని లక్షణము 'వాక్యం రసాత్మకం కావ్య' మను వచనమును పోలియున్నది. అయిదవ లక్షణము చదివినవారికి జగన్నాథపండితుని కావ్యలక్షణము జ్ఞప్తికి రాకుండదు. అటులే మిగిలిన లక్షణములు గూడ భారతీయాలంకారికుల లక్షణములతో నభిన్నములు కాకున్నను సదృశార్థస్ఫోరకములు కాకపోలేదు. ఇట్లు కావ్యమునకు లక్షణమును దెలుపుటయందే పాశ్చాత్యభారతీయ సాహిత్య సిద్ధాంతములలో సాదృశ్యము కనఁబడు చున్నది.

కావ్యనిర్మాణ సామగ్రి.

దండియనునాలంకారికుఁడు కావ్యనిర్మాణసామగ్రి నిట్లు తెల్పినాఁడు

నైసర్గికీ చ ప్రతిభా శ్రుతం చ బహునిర్మలమ్
అమన్దశ్చాభియోగో౽స్యాః కారణం కావ్యసంపదః.

ప్రతిభా, వ్యుత్పత్తి, అభ్యాసము, లోకశాస్త్రకావ్యాద్యవేక్షణ మును గవికిఁ గావలసిన సామగ్రి యని విజ్ఞుల యభిప్రాయము. అందును ప్రతిభయే ప్రధానము. ప్రతిభయున్నచో మిగిలినవి లేకున్నను అంతగా దోషము కాదు. మిగిలిన సామగ్రి యెంతయున్నను ప్రతిభ లేనిచో వ్యర్థమే యగును.

(1) అవ్యుత్పత్తికృతో దోషః శక్త్యా సంవ్రియతే కవేః
యస్త్వశక్తికృతో దోషః స ఝటిత్యవభాసతే.
(2) న కావ్యార్థవిరామో౽స్తి యది స్యాత్ప్రతిభాగుణః.

ఇవి యానందవర్ధనుని వాక్యములు. ఈ ప్రతిభను గురించి యాలంకారికు లెంతయో వర్ణించిరి.

"అపారే కావ్యసంసారే కవిరేవ ప్రజాపతిః
యథాస్మై రోచతే విశ్వం తథేదం పరివర్తతే.

శృంగారీ చేత్కవిః కావ్యే జాతం రసమయం జగత్
స ఏవ వీతరాగశ్చేత్ నీరసం సర్వమేవ తత్
భావా నచేతనా నపి చేతనవచ్చేతనా నచేతనవత్
వ్యవహారయతి యథేష్టం సుకవిః కావ్యే స్వతన్త్రతయా.

అను వాక్యములు కవియందలి ప్రతిభాశక్తిని వర్ణించునవే. ఆంగ్లసారస్వతవిమర్శకు లందఱును (creative imagination) అనునది కవికి ముఖ్యమని తెల్పుచున్నారు (imagination) అనుదాని యనంత భేదములను సోదాహరణముగ నిరూపించుచున్నారు.
మన యాలంకారికులు వర్ణించు ప్రతిభాశక్తి కిది సన్నిహితమైనదియే యని విమర్శకులకుఁ దెలియఁగలదు.

The powers requisite for the production of poetry are, first those of observation and description .... secondly, sensibility, thirdly reflection ... . fourthly imagination and fancy,— to modify, to create and to associate. Fifthly, invention ... ... and lastly judgment,- to decide how and where, and in what degree each of these faculties ought to be exerted. (Wordsworth.)

This energy is an absolute essential of poetry and of itself would constitute a poet, though not one of the highest class (Coleridge.)
వర్డ్స్వర్తు, కాలరిడ్జి, లైహంటు (Leigh Hunt) మొదలగువారీప్రతిభాశక్తి విశేషములను నిరూపించిరి. Ernest G. Moll అనునాయన తన Appreciation of poetry అనుగ్రంథమున నాల్గవ యధ్యాయమున నీప్రతిభను Practical, reproductive, and creative అని మూడు విధములుగ విభజించి సోదాహరణముగ నిరూపించిరి. ఆయాభేదములను జదివి, మన యాలంకారికులు తెల్పిన అలంకారవిభేదములను సోదాహరణముగాఁ బరికించిన వారికి, ప్రాచ్యపాశ్చాత్యసిద్ధాంతములకుఁ గల సాదృశ్యసంబంధములు చాలవఱకుఁ దెలియఁగలవు.

<u>కావ్యప్రయోజనములు</u> :— ఈ విషయమున నభినవగుప్తాచార్యు లీవిధముగఁ దెల్పినారు.

"తత్ర కవేః తావత్ కీర్త్యాపి ప్రీతి రేవ సంపాద్యా. యదాహ "కీర్తిం స్వర్గఫలా మాహుః" ఇత్యాది. శ్రోతౄణాం చ వ్యుత్పత్తిర్యద్య ప్యస్తి, యథోక్తమ్ "ధర్మార్థకామమోక్షేషు వైచక్షణ్యం కలాసు చ కరోతి కీర్తిం ప్రీతిం చ సాధుకావ్యనిషేవణం-ఇతి. తథాపి ప్రీతి రేవప్రధానమ్. అన్యథా ప్రభుసమ్మితేభ్యో వేదాదిభ్యో మిత్రసంమితేభ్యశ్చ ఇతిహాసాదిభ్యో వ్యుత్పత్తిహేతుభ్యః కోఽస్య కావ్యరూపస్య వ్యుత్పత్తిహేతోః జాయాసంమితత్వలక్షణో విశేష ఇతి ప్రాధాన్యేన ఆనంద ఏవోక్తః. చతుర్వర్గవ్యుత్పత్తే రపి చానన్ద ఏవ పార్యన్తికం ముఖ్యం ఫలం" ఈ వ్యాఖ్యానమునకు మూలమగు నానందవర్ధనుని వాక్య మీయర్థమునే సూత్రప్రాయముగఁ దెల్పినది- "అథచ రామాయణమహాభారతప్రభృతిని లక్ష్యే సర్వత్ర ప్రసిద్ధవ్యవహారం లక్షయతాం సహృదయానాం ఆనన్దో మనసి లభతాం ప్రతిష్ఠాం ఇతి ప్రకాశ్యతే"

దశరూపకకర్త తెల్పిన యభిప్రాయమిది—

ఆనన్దనిష్యన్దిషు రూపకేషు వ్యుత్పత్తిమాత్రం ఫలమల్పబుద్ధిః
యోఽపీతిహాసాదివదాహ మూఢః తస్మై నమః
స్వాదుపరాఙ్ముఖాయ"

ప్రసిద్ధమైన యీక్రింది శ్లోకము గూడ కావ్యప్రయోజనములనే తెల్పుచున్నది.

"కావ్యం యశసేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే
సద్యః పరనిర్వృతయే కాన్తాసమ్మితతయోపదేశయుజే"

వీనియన్నిటికంటెఁ బ్రాచీనమైన భరతుని నాట్యశాస్త్రమున నాట్యప్రయోజనమును గుఱించి యీవిధముగ నున్నది.

"క్రీడనీయకమిచ్ఛామో దృశ్యం శ్రవ్యంచ యద్భవేత్"
"ధర్మ్యమర్థ్యం యశస్యం చ సోపదేశం ససంగ్రహమ్
భవిష్యతశ్చలోకస్య సర్వకర్మానుదర్శకమ్
సర్వశాస్త్రార్థ సంపన్నం సర్వశిల్ప ప్రవర్తకమ్
నాట్యాఖ్యం పంచమం వేదం సేతిహాసం కరోమ్యహమ్"

ఇచటనే యభినవగుప్తుల వాక్యములను కొన్నిటిని అభినవ భారతినుండి తెలిసికొందము.

(1) "దృశ్య మితిహృద్యం శ్రవ్య మితివ్యుత్పత్తిప్రదం
ఇతిప్రీతివ్యుత్పత్తిప్రదమిత్యర్థః"

(2) "తేనానధికృతానామపి సుకుమారాణాం వ్యుత్పత్తిదాయి
నాట్యం శ్రుతశాస్త్రాణామపి సంవాదాదవిచలకార్యా
కార్యవివేక సిద్ధిరితి".

ఈ పై వాక్యముల యర్థములను బరిశీలించితిమేని కావ్యమునకు ఆనందమే పరమప్రయోజనమైనను, ఉపదేశముగూడ నొకప్రయోజనమే యనియు ననిపించును. కావ్యప్రయోజనము విషయమై మూఁడువాదములు ప్రధానముగఁ గనఁబడుచున్నను, మన ముపదేశానందములు రెండును కావ్యప్రయోజనములే యనిచెప్పుట కవకాశ మెక్కువ కనఁబడుచున్నది. విచారించినచో నుత్తమానందజనకమగు నదేదియు, ననుద్దిష్టముగ నైనను నుపదేశబోధకము కాకుండదు. ఈయుపదేశగ్రహణాచరణముల వలనఁ గూడఁ గలుగునది తిరిగి యానందమేయగును. ఉపదేశసమయమున నానందమే సాధనమై, ఉపదేశగ్రహణాచరణ తత్ఫలప్రాప్త్యనంతర మాయానందమే సాధ్యమైనది. ఇది యిచటిరహస్యమని తోఁచుచున్నది.—మనయాలంకారికుల యభిప్రాయము లిట్లుండ పాశ్చాత్త్య విమర్శకుల భావములు గూడ నేతత్సదృశములే యగుట పాఠకుల కాశ్చర్యము గొలుపరాదు. ఏలన, ధీమంతు లన్నితావులను,

సాధారణముగ నొకరీతిగనే తలపోయుదురు—పాశ్చాత్త్యవిమర్శకు లేమి తెల్పిరో చూడుడు.

1. Poesy therefore is an art of imitation ... ... with the end to teach and delight.

Sir P. Sidney, Apology for Poetry.

2. The right use of Poetry is to mingle profit with pleasure, and so to delight the reader with pleasantness of his art, as in the meantime his mind may be well instructed with knowledge and wisdom.

W. Webbe, A discourse of English Poetry.

3. Delight is the chief, if not the only, end of Poesy; instruction can be admitted but in the second place, for poesy only instructs while it delights.

J. Dryden, Defence of an essay of Dramatic Poesy

To instruct delightfully is the end of all Poetry.

J. Dryden, Preface to Troilus and Cressida.

వీరిలోఁగూడ నుపదేశాదులు కళకు ప్రయోజనములు కావనియు, కళ కొఱకే కళనారాధింప వలయుననియు తెల్పినవారున్నారు.

Art is to be loved, not because of its effects, but because of itself; not because it is useful for spiritual pleasure, or even for moral culture, but because it is art and the highest in man, and the soul of all Beauty. To inquire after its utility would be like inquiring after the utility of a God ... .

T. Carlyle, State of Grammar Literature.

అయినను Hudson తన గ్రంథమున * తెలిపినట్లు, ఈవాదమును ప్రముఖు లనేకు లంగీకరింప లేదు — ఇంకను పలువురు విమర్శ

---

* An Introduction to the study of Literature

కులు ఆనందమే కావ్యప్రయోజనమని తెల్పుచు ఉపదేశము ప్రబంధ వ్యంగ్యముగా నందుండవచ్చు ననియు నుండుననియు నందుచే నుపదేశము ప్రధానమని చెప్పరాదనియు వాదించినారు. ఈక్రిందివాక్యములను కొన్నిటిని పరిశీలించుచో నభినవగుప్తానందవర్ధనాదులు తెల్పిన వాక్యములకివి స్వేచ్ఛానువాదములో వ్యాఖ్యానములో యనిపించును. మనయాలంకారికులు ప్రబంధవ్యంగ్యమనునది యుండుననియు, నది గ్రంథమంతయుఁ జదివిన తరువాత స్ఫురించు నర్థమనియు చెప్పి భారతము నందలి గాథలను, భారతమును గూడ నుదాహరించినారు. కావ్యమునందు నీతి వాచ్యముగా నుండకూడ దనియే మనవారు తెల్పినారు. కాన్తాసమ్మితయోపదేశయుజే యనుటలోనే ధర్మాదులు వ్యంగ్యములే యని తెలియుచున్నది. ఇక నీక్రింది యాంగ్లవాక్యములఁ జదువుడు.

1. that in metaphysical language, the moral of an epos or a drama should be immanent, not transient; or otherwise that it should be vitally distributed through the whole organisation of the tree, not gathered or secreted into a sort of red berry or racemus, pendent at the end of its boughs.

   T. Dequincey, Milton V. Southey and Landor

2. Poetry or any one of the five arts can teach only as nature teaches, as forests teach as the Sea teaches, as infancy teaches viz by deep impulse, by hieroglyphic suggestion. Their teaching is not direct or explicit, but lurking, implicit, masked in deep incarnations. To teach formally and professedly is to abandon the very differential character and principle of poetry .... The great moral, for instance, the last result of the "Paradise lost" is once formally announced viz "to justify the ways of God to man !, but it teaches itself only by diffusing its lesson through the entire poem in the total succession of events and purposes; and

even this succession teaches it only when the whole is gathered into unity by a reflex act of meditation; just as the pulsation of the physical heart can exist only when all the parts in an animal system are locked into one organization.

T. De Quincey—Alexander Pope.

3. A poem deserves its title only in as much as it excites by elevating the soul. The value of the poem is in the ratio of this elevating excitement ... . That pleasure which is at once the most pure, the most elevating and the most intense, is derived, I maintain from the contemplation of the beautiful. In the contemplation of beauty we alone find it possible to attain that pleasurable elevation or excitement of the soul, which we recognise as the poetic sentiment, and which is so easily distinguished from truth ... . It by no means follows, however, that the incitements of passion, or the precepts of duty, or even the lessons of truth, may not be introduced into a poem and with advantage; for they may subserve, incidentally, in various ways, the general purposes of the work; but the true artist will always contrive to tone them down in proper subjection to that beauty which is the atmosphere and the real essence of the poem.

Dividing the world of mind into its three most immediately obvious distinctions, we have the pure intellect, taste, and the moral sense. I place taste in the middle, because it is just this position which in the mind, it occupies. It holds intimate relations with either extreme; but from the moral sense is separated by so faint a difference that Aristotle has not hesitated to place some of its operations among the virtues themselves. Nevertheless we find the offices of the two marked with a sufficient distinction. Just as the intellect concerns itself with truth, so taste informs us

of the beautiful, while the moral sense is regardful of duty. Of this latter, while conscience teaches the obligation, and reason the expediency, Taste contents herself with displaying the charms :— waging war upon vice solely on the ground of her deformity - her disproportion - her animosity to the fitting, to the apropriate, to the harmonious - in a word, to Beauty.

ibid.

4. The office of poetry is not moral instruction, but moral emulation, not doctrine, but inspiration.

G. H. Lewes — Inner life of Art.

కావ్యము ధర్మార్థకామములకు సంబంధించిన దని యెప్పుడు తెల్పితిమో అప్పుడే కావ్యము సంఘమునకును జీవితమునకును సంబంధించిన దనియు, నుత్తమకావ్య ముత్తము జీవితప్రబోధకముగ నుండు ననియు మన మూహింపవచ్చును. ఉత్తమజీవిత మెప్పుడు నుత్తమాదర్శప్రబోధకముగనే యుండును. అవినీతి కందు తావుండదు. ఇంక ప్రసిద్ధ విమర్శకులగు Arnold గారి యీక్రింది వాక్యములను చదువుడు.

"A poetry of revolt against moral ideas is a poetry of revolt against life."

గొప్పతత్త్వవేత్తయు, కవియునగు కాలరిడ్జిగారు, ఎమర్సను పండితులును ఈక్రింది యభిప్రాయముల నీవిషయమునఁ దెల్పిరి.

No man was ever yet a great poet without being at the same time a profound philosopher. (Coleridge)

The great poets are judged by the frame of mind they induce. (Emerson)

ఈపై వాదములను చూచినవారికి, అభినవగుప్తాచార్యులు తమ యభినవభారతి వ్యాఖ్యానమున దెల్పిన "ప్రీతి వ్యుత్పత్తిప్రదమ్" అను వాక్యార్థమునకు మూలమగు భరతముని తెల్పిన "దృశ్యం శ్రవ్యంచ"

యను వాక్యార్థము— ఆనన్దమే పరమప్రయోజనమను వాదమునకును, నీతియే పరమప్రయోజనమను వాదమునకును మధ్యస్థమై యుక్తియుక్తముగ నున్నదని యనిపించకపోదు. S H. Burton అను విమర్శకమహాశయులు గూడ The criticism of poetry అను గ్రంథమున నీ రెండువాదముల స్వరూపమును సూక్ష్మముగ స్పష్టముగఁ దెల్పి, ఈవిషయమున నిర్ణయము జేయుట కష్టసాధ్యమనియు తెల్పియు నీమధ్యస్థమార్గమునే పెక్కురు ధీమంతు లనుసరించుచున్నారని చూపినారు.

"Many thoughtful readers of poetry are agreed in rejecting the extremeties on both sides, yet still they find with Coleridge the poetry which merely gives pleasure is fanciful, and poetry which combines the giving of pleasure with the discovery of truth is imaginative. They condemn poetry which too obviously and narrowly teaches, but while enjoying that poetry which is full of "natural magic," they find their deepest and most abiding satisfaction and pleasure in poetry which unites "natural magic and moral profundity" (Matthew Arnold) They expect in other words, that a poem shall enlarge their experience and modify their sensibility before they will accord to it the title of great."

కా వ్య వ స్తు వు.

కావ్యమునకు వస్తువేది యుండవలయును ? "జగత్ప్రావప్రఖ్యం నిజరసభరాత్సారయతిచ" అనురీతిని అచేతనములగు శిలలవలె నీరసమైన వస్తువుల నన్నిటిని రసమయముగఁ జేయుశక్తి గలకవికి 'యస్మిన్న కించిదపి కించిదివావభాతి' అనువిధమున శూన్యమునకు గూడ రూపమును ప్రసాదింపఁ గల కవికి ప్రపంచమున నేవిషయమైనను నుపాదేయమే యగును— ఈవిషయ మాలంకారికు లంగీకరించినారు. కాని మహాకావ్యమునకును, రూపకములలో నాటకమునకును ప్రఖ్యాతేతివృత్తము, పురాణాది ప్రసిద్ధ ముండుటయే మంచి దనినారు. అపుడు

కవిశ్రమ కొంతగాఁ దగ్గుననియు, దోషము లంతగా నుండవనియు, కవి కథానిర్మాణమునకై యెక్కువ బాధ పడనక్కఱలేదనియు, రసపోషణమును చూచుకొనినఁ జాలుననియు, నీవిమర్శకుల యభిప్రాయము— కథను గ్రహించునపుడే కవి జాగరూకతను వహించి, విభావానుభావాదిసామగ్రీవర్ణనమునకే కథ యుచితమో దానినే గ్రహింపవలయును. గ్రహించిన దానిలో నక్కఱయగు సన్నివేశములను మాత్రమే గ్రహించి మిగిలిన వానిని వదలవలెను. గ్రహించిన వానిని రసమయముగాఁ జేయవలయును.

"యదితిహాసాదిషు రసవతీషు కథాసు వివిధాసు సతీష్వపి యత్తత్ర విభావాద్యౌచిత్యవత్ కథాశరీరం తదేవగ్రాహ్యం నేతరత్ వృత్తాదపిచ కథాశరీరాత్ ఉత్ప్రేక్షితే విశేషతః ప్రయత్నవతాభవితవ్యమ్ । తత్రహ్యనవధానాత్ స్ఖలతః కవేరవ్యుత్పత్తిసంభావనా మహతీభవతి ।

సన్తిసిద్ధరసప్రఖ్యాయేచ రామాయణాదయః కథాశ్రయా
నతైర్యోజ్యా స్వేచ్ఛా రసనిరోధినీ॥

పాశ్చాత్యవిమర్శకులలోఁ గూడ గొందఱు ఏవస్తువైనను, అది యెంత యల్పమైనను, కావ్యమునకు విషయముగా నుండవచ్చునని వాదించిరి. అయినను ఉదాత్తవస్తువును గ్రహించుటయు, రసపోషణ కనువగు కథను స్వీకరించుటకు రచయితకుఁ జాలసాయము చేయునని తెల్పినవారును గలరు. కొన్ని యభిప్రాయములను చూడుడు:—

1. Poetry is not debarred from any matter which may be expressed by pen or speech.

   W. Webbe—Discourses of English poetry.

2. Poesy ought not to be employed upon an unworthy matter and subject, nor used to vain purposes.

   G. Puttenham—Art of English poetry.

3. As the description of great men and great actions is the constant design of a poet, so the descriptions of worthy

circumstances are necessary accessions to a poem, and being well performed are the jewels and most precious ornaments of poesy.

T. Hobbes—Answer to Davenant.

4. The subject of a poet either in tragedy or in an epic poem is a great action of some illustrious hero.

J. Dryden - Essay of Heroic poetry.

5. It is the honourable characteristic of poetry that its materials are to be found in every subject which can interest the human mind. The evidence of this fact is to be sought, not in the writings of critics, but in those of poets themselves.

W. Wordsworth—Advertisement to lyrical ballads.

6. Let our poets look to this : is their feeling really finer, truer, and their vision deeper than that of the men – they have nothing to fear, even from the humblest subject; it is not so — they have nothing to hope, but an ephemeral favour, even from the highest.

T. Carlyle - Essay on Burns.

7. In my mind, the highest of all poetry is ethical poetry, as the highest of all earthy objects must be moral truth.

Lord Byron - Letter to John Murray.

8. The subjects of poetry are as various as Nature herself ... ... They are no great subjects but such as are made so by the genius of the artist .... Genius can ennoble the lowest subject, as the want of it may debase the highest.

W. Roscoe—Poetical character of Pope.

9. "The poet then has in the first place to select an excellent action; and what actions are the most excellent ? Those certainly, which most powerfully appeal to the great primary human affections; to those elementary feelings which subsist permanently in the race

and which are independent of time. These feelings are permanent and the same.

M. Arnold - Preface to poems.

"Their theory and practice alike, the admirable treatise of Aristotle, and the unrivalled works of their poets, exclaim with a thousand tongues "All depends upon the subject; choose a fitting action, penetrate yourself with the feeling of its situations; this done everything else will follow."

ibid.

"I only counsel him to choose for his subjects great actions, without regarding to what time they belong. Nor do I deny that the poetic faculty can and does manifest itself in treating the most trifling action, the most hopeless subject. But it is a pity that power should be compelled to impart interest and force to his subject, instead of receiving them from it, and thereby doubling his impressiveness. There is, it has been excellently said, an immortal strength in the stories of great actions; the most gifted poet, then may well be glad to supplement with it that mortal weakness which in presence of the vast spectacle of life and the world, he must for ever feel to be his individual portion.

ibid (2nd edition)

శా స్త్ర ని య మ ము లు

ప్రాచీన వాఙ్మయమున నుత్తమగ్రంథములను జూచి, యాలంకారికు లుత్తమకావ్యనాటకములకు వలయు లక్షణములను తెలిపి, కవి కాఁదగిన వానికి మంచికావ్యము వ్రాయనెంచినవానికి మార్గదర్శకము లగు నియమములను సూచించిరి. కాని కవులు గ్రుడ్డిగా నీ నియమములనే పాటింపవలయునని తెలుపలేదు. ఈనియమములన్నియు రసాభివ్యక్తి కనుగుణముగనే యుండవలయుననియు కవియగు నతఁడు సొంత

ముగ నాలోచించి యౌచిత్యమును వీడకుండుటయే ప్రధానలక్షణ మనియు మనయాలంకారికు లందఱును తెల్పినారు. రసానుగుణముగ కథయందు మార్పులు చేయవచ్చుననియుఁ దెల్పినారు.

> విభావ భావానుభావ సంచార్యౌచిత్యచారుణః
> విధిః కథాశరీరస్య వృత్తస్యోత్ప్రేక్షితస్య వా
> ఇతివృత్తవశాయాతాం త్యక్త్వాననుగుణాం స్థితిం
> ఉత్ప్రేక్ష్యోప్యన్తరాభీష్ట రసోచితకథోన్నయః
> సంధిసంధ్యంగఘటనం రసాభివ్యక్త్యపేక్షయా
> నతు కేవలయా శాస్త్రస్థితిసంపాదనేచ్ఛయా॥

పాశ్చాత్త్యవిద్వాంసుల సరణియు నిట్టిది.

1. Better a mechanic rule were stretched or broken than a great beauty were omitted.

   J. Dryden - Dedication of the Aeneis.

2. To judge .. ... of Shakespeare by Aristotle's rules is like trying a man by the laws of one country who acted under those of another.

   A Pope. Preface to Shakespeare.

3. The precepts of the art of poesy were posterior to practice — — — A petulant rejection, and an implicit veneration of the rules of the ancient critics are equally destructive of true taste.

   J. Warton – Essay on Pope.

4. "For rules like crutcpes are a needful aid to the lame, though an impediment to the strong."

   E. Young - Conjectures on original composition.

5. The art of poetry is — — —, universally, the art of pleasing and all its rules, but so many means which experience finds most conducive to that end.

   R. Hurd - On the idea of universal poetry.

6. Could a rule be given from without, poetry would cease to be poetry and sink into a mechanical art.

   S. T. Coleridge.

భారతీయాలంకారశాస్త్రమున ఔచిత్యమను నంశమునకు ప్రముఖస్థానము కలదు. కావ్యమున కాత్మ రసధ్వని. ఆరసమున కౌచిత్యమాత్మ యగును. కావున నౌచిత్యభంగము కంటె భిన్నమైన రసభంగ కారణము లేదని యానందవర్ధనాదుల మతము.

1. "అనౌచిత్యాత్ ఋతే నాన్యత్ రసభంగస్య కారణమ్
ఔచిత్యోపనిబన్ధస్తు రసస్యోపనిషత్పరా॥
2. వాచ్యానాం వాచకానాంచ యదౌచిత్యేన యోజనమ్
రసాదివిషయేణైతత్ ముఖ్యంకర్మ మహాకవేః॥

(ధ్వన్యాలోకము)

3. ఔచిత్యస్య చమత్కారకారిణశ్చారుచర్వణే
రసజీవితభూతస్య విచారం కురుతేఽధునా॥

(క్షేమేన్ద్రుడు)

ఔచిత్య మనేకవిధములఁ గలదు. ఒక్కొక భావమును తెల్పుట కొక్కొక వృత్తమే యుచితముగ నుండును. శాన్తిప్రియులు మాట్లాడు భాష వేఱు. రౌద్రప్రియుల పలుకుబడి మఱియొకతీరు. శృంగారరస ప్రతిపాదనమునకుఁ బనికివచ్చు భాష రౌద్రరసమునఁ బనికిరాదు. సమాసములన్ని యెడలను సౌందర్యము నీయవు. సమాస విరహితమైన భాష యొక్కొకచో పేలవముగ నుండును. దేవతలకు సంబంధించిన పరాక్రమాతిశయవర్ణమునకును మనుష్యాశ్రయపరాక్రమాతిశయవర్ణనమునకును విభేద ముండవలయును. ఇటులే మాధుర్యాది గుణముల విషయమునను గూడఁ దెలియవలెను. ఈవిధముగ నన్ని యంశములును అన్నివిధముల నుచితములుగఁ గన్పడినప్పుడే కావ్యము రసాకరమై హృదయాహ్లాది యగును. ఇది ఆనందవర్ధనక్షేమేంద్రాదుల మతము. ఆనందవర్ధనుని ధ్వన్యాలోకమునను, క్షేమేంద్రుని ఔచిత్య విచారచర్చయందును, ఈవిషయములు వర్ణితములైనవి. పదౌచిత్యము వాక్యౌచిత్యము, ప్రబన్ధార్థౌచిత్యము, గుణౌచిత్యము, సంఘటనౌచి

త్యము, క్రియౌచిత్యము, విశేషణౌచిత్యము, కారకౌచిత్యము, లింగౌచిత్యము మొదలగు నౌచిత్యభేదము లనన్తములుగ నీరెండుగ్రంథముల యందు నుదాహృతములైనవి.

"గుణానాశ్రిత్యతిష్ఠన్తి మాధుర్యాదీన్ వ్యనక్తిసా
రసాంస్తన్నియమే హేతు రౌచిత్యం వక్తృవాచ్యయోః"
విషయాశ్రయమప్యన్యదౌచిత్యం తాం నియచ్ఛతి
కావ్యప్రభేదాశ్రయతః స్థితాభేదవతీహి సా
ఏతద్యథోక్తమౌచిత్యమేవ తస్యానియామకమ్
సర్వత్రగద్యబన్ధేపి ఛన్దోనియమ వర్జితే
రసబన్ధోక్తమౌచిత్యం భాతి సర్వత్ర సంశ్రితా
రచనా, విషయాపేక్షం తత్తుకించి ద్విభేదవత్."

ఈయౌచిత్యమునే పాశ్చాత్త్యవిమర్శకులు Propriety అని యందురు. వారుగూడ నీయౌచిత్యము ప్రతిరచనమున కావశ్యకమే యనియు, లేకున్న నాకావ్య మంగసౌష్ఠవానురూప్యములు లేని శరీరమువలె వికృతముగానే యుండుననియు, చెప్పియే యున్నారు. ధ్వనికర్తయు సంధిసంధ్యంగఘటనము రసాభివ్యక్తి కనుగుణముగ నుండవలయునని వివరించినాడు. రసపోషణ మానందదాయక మగునుగదాయని తలచి, రసప్రతిపాదనమునే ఎక్కువగునట్లు సేయగూడదు—అట్లని అల్పాల్పముగ వర్ణింపరాదు.

అకాండ ఏవ విచ్ఛిత్తి రకాండేచ ప్రకాశనమ్
విస్తరేణాన్వితస్యాపి వస్తునోఽన్యస్య వర్ణనమ్
పరిపోషం గతస్యాపి పౌనఃపున్యేన దీపనమ్
రసస్యస్యాద్విరోధాయ వృత్త్యనౌచిత్యమేవచ
— — — పునశ్చాయ మన్యోరసభంగహేతురవధారణీయో యత్పరిపోషంగతస్యాపి రసస్యపౌనఃపున్యేన

దీపనమ్. ఉపభుక్తోహిరసః స్వసామగ్రీలబ్ధపరిపో
షః పునఃపునరామృశ్యమాణః పరిమ్లానకుసుమకల్పః
కల్పతే — ధ్వన్యాలోకము.

ఇక పాశ్చాత్యపండితుల యభిప్రాయములను పరికింతము.

I. It must have also a magnitude – for the beauty consists in magnitude and order—the unity here spoken is ... ... relative and compound, a unity consisting of different parts, the relation of which to each other and to the whole is easily perceived at one view. On this depends the perception of beauty—Twining— Poetics.

The second requisite of manners is propriety. There is a manly character of bravery and fierceness which cannot, with propriety be given to a woman.

Poetics—Aristotle

"To employ with propriety any of these modes of speech .... is a great excellence" Aristotle

"One must mind however that the episodes are appropriate .... Aristotle.

A metaphor ought not to be so far-fetched as that the similitude may not easily appear.

Hobbe's Digest of Aristotles Rhetoric.

Elocutions are made decent

1. By speaking feelingly, that is with such passion as is fit for the matter he is in; is angerly in matter of injury.
2. By speaking as becomes the person of the speaker; as for a gentleman to speak eruditely.
3. By speaking proportionately to the matter as of great affairs to speak in high, and of mean in a low style — ibid

II. High language is not for indiscriminate use ; for to put great and dignified words on petty trifles would be like putting a tragic mask on a baby.

Longinus—on the sublime.

III. The rightful metre for the exploits of princes and leaders and the sad story of war has been shown us by Homer .... A comic theme refuses to be unfolded in tragic verses ....
Let each style maintain the fitting place which belongs to it. ... ...
Either follow tradition or invent a consistent story. If in your tale you represent the renowned Achilles, let him appear restless, passionate, inexorable dauntless etc ....
You must mark the character of every age and assign a seemly manner to man's shifting dispositions and years ....
If the speaker's words fail to express his mental state, a Roman audience, high and low will roar with laughter ....

Art of poetry—Horace (Monon).

IV. Beauty usually designates proportionate arrangements of constituents ... ... T. Sturge Moore.

V. The desire of carrying things to a greater height of pleasure and admiration than, omnibus trutinatis, they are susceptible of, is one great cause of the corruption of poetry. S. T. Coleridge—Anima Poetae.

రీతి లేక శైలి.

రీతి మార్గము, అనువిషయమున అలంకారశాస్త్రములయందు విశేషవ్యాఖ్యానము లున్నవి. రీతిని గుఱించి వివరింపని యాలంకారికుఁడే లేడనువచ్చును — ప్రధానముగ వైదర్భి, గౌడి, పాంచాలి అను మూఁడు విధముల రీతులు మనపూర్వులు తెల్పినారు. ఇంకను అనేకనామములతో ననేకులు, ముఖ్యముగ వక్రోక్తి జీవితకర్తయగు కున్తకుఁడు మొదలగువారు రీతులను వర్ణించినారు. మాధుర్యము, ఓజస్సు ప్రసాదము అనుగుణములు గూడ నీరీతులకు సంబంధించినవియే. కొన్ని శబ్దములే మాధుర్యవ్యంజకము లగును. ఓజోవ్యంజకములగు శబ్దములును కొన్నియే. అటులే ప్రతిపాద్యమగు రసము ననుసరించి యీరీతి

గుణాదులు గూడ మారుచుండును. — ఇందు వైదర్భిరీతియు, ప్రసాద గుణమును ఎక్కువ మన్ననను పొందినవి — పదములయొక్క సంఘటనయే రీతియని యాలంకారికుల మతము.- ఈసంఘటనను గురించి యానందవర్ధనాచార్యులుగూడ విశేషముగ వివరించినారు. అలంకారికు లందఱును గుణదోషములను విపులముగ వర్ణించినారు. ఇవన్నియు పాఠకులు సమగ్రముగ నేదేని యలంకారగ్రంథమునఁ జూడనగును. దిఙ్మాత్రముగ కొన్ని ప్రమాణ వాక్యములిచ్చుచున్నాను.

1. శ్లేషః ప్రసాద స్సమతా సమాధిః మాధుర్యమోజః పదసౌకుమార్యమ్
అర్థస్య వ్యక్తిరుదారతాచ కాన్తిశ్చ కావ్యస్యగుణాదశైతే.
నాట్యశాస్త్రము.

2. సమగ్రగుణా వైదర్భీ
ఓజః కాన్తిమతీ గౌడీయా
మాధుర్య సౌకుమార్యోపపన్నా పాంచాలీ
తాసాం పూర్వాగ్రాహ్యగుణసాకల్యాత్ — వామనుడు.

3. వైదర్భీ - పాంచాల్యౌ ప్రేయసి కరుణే భయానకాద్భుతయో
లాటీయా-గౌడీయే,రౌద్రేకుర్యాత్ యథౌచిత్యమ్--రుద్రటుడు
కున్తకుడీనామములను తీసివేసి సుకుమారమార్గము విచిత్రమార్గము, మధ్యమామార్గము అని మఱియొక విధముగ నామకరణముఁ జేసినాడు- అనగా వైదర్భి మొదలగు నామములు దేశము ననుసరించి వచ్చినవి. కున్తకుఁడు కవిస్వభావము ననుసరించి నామకరణము చేసినాడు. ఇతని సుకుమారమార్గమునకు మాధుర్యము, ప్రసాదము, లావణ్యము, ఆభిజాత్యము అను గుణములను తెలిపి వివరించినాడు.

4. గుణానాంహి మాధుర్యప్రసాదప్రకర్షః కరుణ విప్రలంభ
శృంగార విషయఏవ । రౌద్రాద్భుతవిషయమోజః । మాధుర్య

ప్రసాదో రసభావతదాభాస విషయావేవ "ఆనందవర్ధనుడు"
సర్వాసుచ సంఘటనాసు—ప్రసాదాఖ్యోగుణో వ్యాపీ
ఆనందవర్ధనుడు

ఈరీతికి వక్తృవాచ్యవిషయౌచిత్యములు నియామకములనియు నానన్దవర్ధనుని మతమింతకుఁ బూర్వ మౌచిత్యనిరూపణప్రకరణమున నుదాహృత మైనది.

5. మూర్ధ్ని వర్గాన్త్యగాః స్పర్శాః అటవర్గారణౌ లఘూ
అవృత్తిర్మధ్యవృత్తిర్వా మాధుర్యే ఘటనాతథా
యోగ ఆద్యతృతీయాభ్యా మన్త్యయో రేణతుల్యయోః
టాదిః శషౌ వృత్తిదైర్ఘ్యం గుమ్ఫఉద్ధతఓజసి

ఇక నొక్క ప్రధానవిషయమును గూడ మన మిచట పరామర్శింప వలయును. శబ్దమునకు అభిధా, లక్షణా, వ్యంజనా అను వ్యాపారములు మూఁడుకలవనియు, అటులే అర్థముగూడ వాచ్యము, లక్ష్యము, వ్యంగ్యము నని మూఁడువిధములుగ నుండుననియు, అందు వ్యంగ్యార్థ ప్రధానమైన కావ్య ముత్తమ శ్రేణికిఁ జెందుననియు, కవియగు నతఁడు ప్రతిశబ్దము నుపయోగించునపుడు శ్రద్ధాళువై యుండవలయుననియు నానన్దవర్ధనుఁడు తెలిపినాఁడు.

"ప్రతీయమానం పునరన్యదేవ వస్త్వస్తి వాణీషు మహాకవీనాం
యత్తత్ప్రసిద్ధావయవాతిరిక్తం విభాతి లావణ్యమివాఙ్గనాసు"
ఉక్త్యన్తరేణాశక్యం యత్తచ్చారుత్వం ప్రకాశయన్
శబ్దో వ్యంజకతాం బిభ్రత్ ధ్వన్యుక్తేర్విషయీభవేత్"
సోఽర్థస్తద్వ్యక్తిసామర్థ్య యోగీశబ్దశ్చకశ్చన
యత్నతః ప్రత్యభిజ్ఞేయౌ తౌ శబ్దార్థౌమహాకవేః" ధ్వన్యాలోకము.

ఈవిషయమునఁ గూడ పాశ్చాత్యవిమర్శకుల యభిప్రాయములు తుల్యముగనే కన్పడుచున్నవి.

అరిస్టాటిల్ మతమున సాహిత్యకశైలియు, వాదశైలియు పరస్పర భిన్నములు.

1. The style that should be read ought to be more exact but the style of pleader ought to be suited to action and pronunciation.
2. డెమెట్రియస్ అనువిమర్శకుఁడు శైలిని గుఱించి ప్రత్యేక గ్రంథము వ్రాసినాఁడు.
   (a) The simple kinds of style are four—plain, stately, polished, and powerful.
   (b) A long syllable at the beginning produces an explosive effect, and at the end it leaves the hearer on a stately note.
   (c) Compound words are out of place in the plain style. These too, belong to the opposite style.
   (d) Sometimes harshness of language adds power especially when the theme requires.
   (e) An idea suggested is more weighty; simplicity of statement excites contempt.
3. "For different styles with different subjects sort As several garbs with country town and court".
   Pope-Essay on criticism.
4. Perspicuity is 'the first and most necessary qualification .... it must also be sublime.
   Addison-Spectator.
5. The infallible test of a blameless style .... (is) its untranslatableness in words of the same language without injury to the meaning.
   S. T. Coleridge-Biographia Literaria.
6. Arnold గారు grand severe, grand simple అని రెండువిధములగు రీతులను చెప్పినారు. "Both these styles, the simple and severe, are truly grand.
   On translating Homer.
7. All style prosaic as well as poetic involves a consideration of the fact that words do these two different things-they convey meanings and they convey suggestions. R. M. Alden.

8. It has always been recognised that words do more than merely express meaning, they sound and they suggest.... .... John Sparrow.

9. Language may be divided according to its uses into two broad classifications (1) emotional, suggestive or evocative language .... (2) Symbolic language.

H. R. Huse.

10. Literary art therefore will always be in some degree suggestion; and the height of literary art is to make the power of suggestion in language as commanding, as far reaching as vivid, as subtle as possible.

Abercromby.

11. "Plato pointed out in the cratylus that long vowels a and β (e) suit the expression of largeness and length. P'(R) suggests motion & violence; λ (l) slipping and smoothness, the sibilants σ, ζ and ξ s, z, notions of seething, shivering and windy sounds, while the dentals δ and λ (d, t) express bending and rest. R prevails in descriptions of harsh noises generally."

Henry Bett.

రసానుభవము

కావ్యజన్యానందమునకు రసమని పేరు పెట్టినారు. విభావానుభావసంచారిభావసంయోగమువలన రసనిష్పత్తి యగునని భరతముని సూత్రము తెల్పుచున్నది. భావములను సంచారిభావములనియు స్థాయిభావములనియు విభాగము చేసినారు. మానవుని హృదయమున స్థిరముగ నుండు భావములను, సహజముగ నుండు భావములను స్థాయిభావములనినారు. క్షణికములుగ నుదయించువానిని సంచారిభావములనినారు. ఆధునిక మనస్తత్వశాస్త్రజ్ఞుల యూహలు మన యాలంకారికుల భావములతో సరిపోవునని విమర్శకులు తెల్పుచున్నారు. Mcdougall అను పాశ్చాత్యపండితుఁడు fear, danger, positive self feeling. negative self feeling, laughter, disgust, tender emotion, wonder and lust అనునవి primary emotions అని తెల్పినాఁడు, ఇవి మనవారు తెల్పిన స్థాయిభావములకు సరిపోవు

చున్నవి. ఇంక విభావానుభావవిభాగము సరియైన దనుటకు సామాన్య విజ్ఞానమే చాలును. కాఁగా కావ్యనాటకాదుల వలనఁగలుగు నానందము బ్రహ్మానందసబ్రహ్మచారి యని మనవారు తెల్పినారు. కావ్యానందము బ్రహ్మానందము కాదు. తత్సదృశము అనియే ఈ వాక్యమున కభిప్రాయము. మన యాలంకారికు లింతటితో నాగలేదు. ఈయానంద స్వరూప మెట్లుండునో వివరించినారు. ఇది "వీతవిఘ్నా" అనినారు. అనగా ఏ విధమైన విఘ్నములును లేని అనుభవము. ఈ స్థితిని పొందుటకుఁ బూర్వము ప్రేక్షకుని మనస్సున నెట్లు క్రమపరిణతి కల్గునో యభినవగుప్తుఁడు వర్ణించినాఁడు. అభినవగుప్తాదుల వాక్యములను, పాశ్చాత్యపండితుల వాక్యములను పరిశీలించువారికి, మనపూర్వుల ప్రతిభ హృదయమునకు గోచర మగును.

రసప్రతీతి కేడు విఘ్నములు గలవని యభినవగుప్తులు తెల్పినారు.

"విఘ్నాశ్చాస్యాం సప్త, (1) ప్రతిపత్తావయోగ్యతా సంభావనావిరహోనామ (2,3) స్వగతత్వపరగతత్వనియమేన దేశకాలవిశేషావేశః (4) నిజసుఖాదివివశీభావః (5) ప్రతీత్యుపాయవైకల్యస్ఫుటత్వాభావః (6) అప్రధానతా (7) సంశయయోగశ్చ. ఈవిఘ్నములు తొలఁగినపుడే యానందము కల్గును. ఇవి తొలఁగుటకు నటుల వేషరచనాదులు కొంతవఱ కుపకరించును.

"అయమత్ర సంక్షేపః. ముకుటప్రతిశీర్షకాదినా తావన్నటబుద్ధిరాచ్ఛాద్యతే. గాఢప్రాక్తనసంవిత్సంస్కారాచ్చ కావ్యబలానీయమానాపి న తత్ర రామధీర్విశ్రామ్యతి. అతఏవోభయదేశకాలత్యాగః రోమాంచాదయశ్చ భూయసా స్తరతిప్రతీతికారితయా దృష్టాస్తాపి లౌకికా దేశకాలానియమేన తత్రరతిం గమయన్తి। యస్యాం స్వాత్మాపి తద్వాసనావత్త్వా దనుప్రవిష్టః అతఏవ తటస్థతయా రత్యవగమః, నచ, నియతకారణతయా, యేనార్జనాభిష్వంగసంభావనా, నచనియతపరాత్మకగతతయా యేనదుఃఖద్వేషాద్యుదయః తేన సాధారణీభూతా,

సన్తానవృత్తే రేకస్యా ఏవవాసంవిదః గోచరీభూతా రతిః శృంగారః సాధారణీ భావనాచ విభావాదిభిరితి—" అభినవభారతి.

"విఘ్నబహులేభ్యో విలక్షణం నిర్విఘ్నప్రతీతిగ్రాహ్యం సాక్షాదివహృదయేవివిశమానం, చక్షుషోరివ విపరివర్తమానం భయానకోరసః" అభినవభారతి.

పాశ్చాత్యపండితుల యభిప్రాయమును పరామర్శింతము. పాశ్చాత్యపండితు లందఱును Universality అనునది కావ్యానంద హేతువని తెల్పు చున్నారు. Universality అనునది మన యాలంకారికులు తెల్పిన సాధారణీకరణమునకు సరియైన పదము. స్కాపెన్‌హార్ పండితుఁ డీయానందానుభూతి నిట్లు వర్ణించినాడు. "He who is sunk in this perception is no longer individual, for in such perception the individwal has lost himself but he is pure, willess, painless, timeless subject of knowledge."

స్టర్జ్ మూర్ "Sturge Moore" అను పండితుఁడు Armour for Aphrodite అను గ్రంథమున నీభారతీయసిద్ధాన్తమును, రోగ సిద్ధాన్తమును తిరస్కరించి దూషించినాఁడు. ఆ వాదమును నిరూపించి ఖండించుట కిచట తావు చాలదు. కాని యాతని కీభారతీయ సిద్ధాన్తము అర్థము కాలేదని మాత్రము తెలుపవలసియున్నది. ఈ విషయము నొక ప్రత్యేకవ్యాసమున నిరూపింతును.

స్టర్జ్ మూర్ గారు సౌందర్యము,సౌందర్యానుభూతియు దృశ్యాత్మకమని వాదించినారు. మనయాలంకారికు లీవాదము నంగీకరింపరు. కాని పాశ్చాత్యులలో గూడ స్కాపెన్‌హార్ వలెనే, సౌందర్యము కేవలము దృశ్యాత్మకము గాదని వాదించు వారనేకు లున్నారు. ముఖ్యముగ పై స్టర్జ్ మూర్ గారి సిద్ధాన్తములను Richards గారి సిద్ధాన్తములను విమర్శించుచు G. Rostrevor Hamilton గారు Poetry and contemplation. (A new preface to poetries) అను గ్రంథమును వ్రాసినారు. కొలది భేదమున్నను, వీరు మనసిద్ధాన్తములతో సదృశములగు సిద్ధాన్తముల నిందు వివరించినారు.

"An aesthetic experience is emphatically not a whole made up of separable parts."

Neither beauty nor fine organization can be attributed to the bare image but only to the aesthetic object, that is to the object of the developing aesthetic experience, which experience is highly objective."

"What is the aesthetic attitude? .... It may be described as the altitude of pure disinterested attention. It is partly to be defined by negation. Thus it lacks both curiosity and practical interest."

"We shall rightly say then that beauty does exist in the object of aesthetic experience. In the consummation of such experience we forget ourselves, the distinction between subject and object almost vanishes, we lose ourselves in the object. We enjoy the ecstacy of contemplation far from action far from reflection however soon they may follow."

ఇక నొక్కయంశముతో ముగింతును.

భరతుని హాస్యరసలక్షణము

అథహాస్యోనామ, హాసస్థాయి భావాత్మకః. సచ వికృతపరవేషాలంకారధార్ష్ట్యలౌల్యకుహకాసత్ప్రలాపవ్యంగదర్శనదోషోదహరణాదిభిర్విభావైరుత్పద్యతే.............. ....
అత్రానువంశ్యే ఆర్యే భవతః

"విపరీతాలంకారైర్వికృతాచారాభిధానవేషైశ్చ
వికృతైరంగవికారైః హసతీతిరసః స్మృతో హాసః

ఈలక్షణమును చూచి, ప్రసిద్ధవిమర్శకుడగు Max Eastman పల్కినవాక్యములివి.

To my mind the old philosophers of India approached this problem wisely. They approached it as a laughing infant must, impersonally. "The comic" they said "in which the permanent condition is mirth may arise from the fun of distorted shapes, words, dresses, gestures etc. That

is the simple truth, in the permanent condition called mirth and called by us the play attitude."

ఇట్లు సామాన్యసూత్రములలోఁ జూచిన ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాహిత్యసిద్ధాన్తములు పరస్పరభిన్నములు కావనియు సందుచే నొకరు మఱియొకరిని నిందింప నక్కఱలేదనియుఁ దెలియుచున్నది. ఒక కావ్యమును గాని, నాటకమును గాని గ్రహించి అదిపాశ్చాత్త్యుల దృష్టిలో నేదిగొప్పదైనదో, ప్రాచ్యవిమర్శకుల దృష్టిలో నదియేల యుత్తమ కావ్యమైనదో మనము పోల్చి చూచితిమేని రెండు విమర్శనములును సదృశములుగనే యుండును. కాకున్న నొకవిషయమును మాత్రము గమనింప వలయును. ప్రాచ్యపాశ్చాత్త్యుల తత్త్వశాస్త్రములలో భేద మున్నది. పాశ్చాత్త్యుల యాధ్యాత్మికదృష్టి ప్రాచ్యులదృష్టికంటె భిన్నమైనది. ఈభేదచ్ఛాయలుమాత్రమాయాసిద్ధాన్తములలోఁగన్పడు చుండును.

[సూచన—ఇది నేనురచించిన "హృదయదర్పణమను" అముద్రితగ్రంథములో నాల్గవ యధ్యాయమున నొకభాగమునకు సంగ్రహరూపము. ఏనాఁడో నేను ధ్వన్యాలోకము ననువదించినపుడే, ఈగ్రంథ స్వరూపమును సూచించియు, నీనాటివఱకును, ముద్రణకు వలయు సౌకర్యములులేకుండుటచే నాగ్రంథమును వెలువరింప లేకుంటిని. ఆగ్రంథమున నేకదేశమైనను, ఈరూపమున వచ్చుట కుపకరించిన ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక వారికి కృతజ్ఞుడను]

భాగవతుల కుటుంబరావు.

గ్రంథస్వీకారము

(1) అరుంధతీవసిష్ఠము:—పద్యకావ్యము—ఆశ్వాసములు మూఁడు-పుటలు 64. కావ్యకర్త శ్రీ విద్వాన్ బులుసు వేంకటేశ్వరులు గారు, బి. ఏ. రామారావుపేట, కాకినాడ. వెల రు 1—0—0.

కోనసీమలో సనాతనధర్మపరాయణతకు విశ్రుతిగన్న వైదిక కుటుంబమున జనించిన యీ కవి కుమారునకు, ఆర్ష సంస్కృత్యభిమానము, గురుభక్తి తత్పరత సహజగుణములు; అందుచే దద్విశేషములు వీరి రచనముల కాలంబమగుట స్వతస్సిద్ధము- ఇట్టి సంస్కృతి సంపన్నతతో నింతకుమున్ను వీరు ప్రకటించిన "అహల్యాగౌతమము" వంటిదే ప్రకృతకృతి- కర్దమప్రజాపతితనయ యరుంధతి తన యనుపమ భక్తిమహిమమున వసిష్ఠబ్రహ్మర్షిని మెప్పించి, వరించి, పతివ్రతాతిలకమై వఱలిన చరితమిందలి యితివృత్తము- ఉమామహేశ్వరులు, లక్ష్మీనారాయణులు వలెనే, అరుంధతీవసిష్ఠులు జగంబున కాదర్శకమయిన పురాణదంపతులు- అరుంధతీపాతివ్రత్య మద్వితీయశ్లోఘాయమానము_ సీతారాముల పునస్సమాగమమునకు భవభూతిమహాకవి తన యుత్తర రామచరితమున అరుంధతీవచః ప్రామాణ్యమునే ప్రబలసాధకముగాఁ గొనియుండుట సర్వవిశ్రుతము.

ఇసుకతో నన్న పానీయముల ఘటింపఁగల్గుశక్తిమున్నగు విషమ పరీక్షలలో నుత్తీర్ణయై యరుంధతీదేవి వసిష్ఠునిఁ జేపట్టుట, ఆతనితోఁ గాఁపురము సేయుకాలమున గంగాతీరమునఁ దమ యాశ్రమమున కవతలియొడ్డున వసించు అగస్త్యమహర్షి కాతిథేయము నొసంగి వచ్చు దినములలో నొకనాఁడు నది పొంగిపొరలుచుండఁగా నిజాశ్రమము నుండి వెడలునపుడు సదా బ్రహ్మచారి వసుపనియు, అగస్త్యాశ్రమము నుండి మరలివచ్చునప్పుడు నిత్యోపవాసి యానయనియు మనవిసేయ నామె కానదీమతల్లి తెరువిచ్చుటయు నీ కావ్యమందలి ప్రధానాంశ

ములు- క్రీ॥ శ॥ 1020 ప్రాంతమందుండిన తేడర దాసిమయ్యయను శివ భక్తవరుని వరించుసమయమున దుగ్గళవ్వయను భక్తురాలిట్టులే యిసుక తో నన్నమునుగూర్చ్చి పరీక్షకు లోనయి యాతనిని జేపట్టినని వీర శైవవాఙ్మయమున నొక యైతిహ్యమున్నది. ఏ కాలమందయినను అచంచల పతిభక్తి సంపన్నలగు పతివ్రతామణుల కసాధ్యమైనది లేదు. గురుప్రసాద లబ్ధమయిన యీ కృతికర్త కవితాధారకు ప్రసాదసౌకుమార్యములు సహజాలంకారములవుటచేఁ గావ్యమంతయు మృదుమధుర శైలితో నలరారుచున్నది. మచ్చున కొకపద్యము-

మ. మునిమూర్ధన్యుఁడు భక్తిమ్రొక్కి పరమా • మోదంబునం జేతఁగై
కొని నేత్రంబుల కద్దికొంచు శుచియై • ఘోరాఘసంతానముల్
కనిదాదవ్వులనుండి పాఱఁగ జగ • త్కల్యాణ దంబై యవి
ద్యను నాశంబొనరించు నక్షసరముం • దాల్చెన్ మహోత్సాహియై.
(ఆ 3 వ 60)

అందందుఁ గొన్ని విశేషప్రయోగములు, యతివిశేషములు సీలఘుకృతి యందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. మచ్చునకుఁ గొన్ని.

1. జగ జెట్టికిఁ బుట్టువులనీఁగు సిరిమంతునకున్ (ఆ 1 ప 23)
2. సృష్టిగా నామె చేడ్పడి చూడనతఁడు (ఆ 1 ప 95)
3. ముదమొప్పన్ విహరించుచున్ నెలయు పూవుంబోఁడి
(ఆ 2 ప 48)
4. లకోరులుమఱినమ్మి ముత్తయిదులున్ సమకూర్చె గృహ
ప్రవేశమున్. (ఆ 3 ప 10).

(2) శ్రీమహర్షి జీవితకథామృతము- 3 వ భాగము- వచనము- పుటలు 103. వెల రు 1—0—0.

దీని కర్తకూడ శ్రీ వేంకటేశ్వరులుగారే. వీ రింతకుమున్ను ప్రకటించిన యొకటి రెండుభాగములలో ఇరువదియిద్దఱు మహర్షుల చరితములున్నవి. అంగిరసుఁడు, ఔర్వుఁడు, కండుఁడు, కణ్వుఁడు, కర్దముఁడు, గర్గుఁడు, గౌరముఖుఁడు, జాబాలి యనెడి మఱియెనమండ్రు మహ

ర్షుల చరిత్రములు ప్రస్తుతభాగమున వివరింపఁబడినవి. ఆర్ష సంస్కృతి భారతీయులలో నడుగంటుచున్న నేఁటి కాలమున నిట్టి గ్రంథములు రచించి దాని కుజ్జీవనము గలిగింపవలసిన యావశ్యకత యెంతేని యున్న దని చెప్పనక్కఱలేదు. వైదికపౌరాణిక వాఙ్మయములఁ బరిశోధించి వేర్వేఱు తావులనున్న మహర్షి జీవితచరిత విశేషముల సంకలన మొనర్చి యొక్కచోఁ జేర్చికూర్చెడి వీరి యుద్యమము ప్రశంసనీయము. పద్యశైలివలెనే వీరి వచనరచనగూడ లలితమయి మనోహరముగ నున్నది. తక్కిన భాగములఁగూడఁ ద్వరలో బ్రకటించుటకు వలసిన యాదరప్రోత్సాహముల గ్రంథకర్త కాంధ్రలోక మొసంగుఁగాక !

గురుభక్తి తత్పరులగు వీరు పై రెండు కృతులనుగూడఁ దమ సద్గురుమూర్తి కే యంకిత మొనర్చుట ముదావహము.

(3) వీరశైవాంధ్ర వాఙ్మయము- వచనము- పుటలు 400. వెల 5-0-0 కర్త శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, M. A. B. O. L. ప్రకాశకులు:- శ్రీ వేంకటేశ్వరప్రాచ్యపరిశోధనాలయము- తిరుపతి.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు 1947 సంవత్సరమున "సర్. ఆర్. వేంకటరత్నము రీసర్చి మెడలు" ప్రదానమున కయి నియమించిన విషయము "వీరశైవాంధ్రవాఙ్మయము". అప్పుడు దానికయి యభ్యర్థులు పంపిన వ్యాసములలో (Theses) బహుమతి నొందిన తమ వ్యాసమునే గ్రంథకర్తలు కొన్ని మార్పులు, చేర్పులుగావించి ప్రస్తుతగ్రంథరూపమునఁ బ్రకటించి యున్నారు. తెలుఁగులో శైవవాఙ్మయము పురాణములు, ప్రబంధములు, చరిత్రలు, శతకములు, స్తుతులు, మాహాత్మ్యములు, గద్యలు, రగడలు, యక్షగానములు, వచనములు- ఇత్యాది శాఖోపశాఖలుగా నున్నది. భారతీయుల మతములలో శైవము చాలఁ బ్రాచీనమయినది. శ్రుతిస్మృతిపురాణములు, శివాగమములు, ఉపనిషత్తులు దీనికిఁ బ్రమాణగ్రంథములు. ఈ మతమునందు శివాగమములలోఁ గొన్నిట నాలుగు, మఱికొన్నిట ఏడు, పది యవాంతరభేదములు చెప్పఁబడియున్నవి. వీనిలోఁ గేవలము ఇష్టలింగధారణ

ము విహితముగా విధింపఁబడినది వీరశైవము. దశవిధావాంతరభేదము
లను సూక్ష్మముగఁ బరీక్షింపనివారు కొందఱు, ఇష్టలింగధారణ
మానుషంగికముగాఁ గల శ్రౌతమార్గశైవములను గూడ స్థూలదృష్టి
తో వీరశైవముక్రిందనే గణింతురు. వీరశైవులకు విశిష్టములయిన
అష్టావరణములలో (భూతి, రుద్రాక్ష, మంత్రము, గురువు, లింగము,
జంగమము, పాదతీర్థము, ప్రసాదము) మొదటి మూఁడు తదితరశైవు
లకుఁ గూడ విహితములవుటచేతను, వాని మాహాత్మ్యవర్ణనాదికములు
సాధారణముగా శైవవాఙ్మయమందంతట నుండుటచేతను, శైవ, వీర
శైవవాఙ్మయ విభాగమును సరిగా నిర్ధరించుట కష్టమే యగును.
శివాగమపరిజ్ఞానము, వీరశైవసంప్రదాయజ్ఞత తగినంత లేక గ్రంథ
కర్తలు కేవల మితరులందందుఁ బ్రకటించిన వ్యాసములను, గ్రంథము
లను, పీఠికలను, అవలోకించి వాని సాయమునఁ బ్రకృతగ్రంథమును
గూర్చుటచేఁ బూర్వోక్తవిభాగమున నేమి, వీరశైవమతచరిత్ర తత్త్వ
నిరూపణమున నేమి కొన్ని లోపము లిందు దొరలినవి.

ఇందు మొదటి 33 పుటలు ఉపోద్ఘాతమునకు నియుక్తమయి,
తక్కిన గ్రంథభాగము, మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు, పాలకురికి
సోమనాథుఁడు, పిడుపర్తి కవులు, శైవమతము, పురాణములు, మాహా
త్మ్యములు, ప్రబంధములు, శతకములు, యక్షగానములు, పరిశిష్టము,
అను పది ప్రకరణములుగ విభక్తమయినది.

"ప్రస్తుతవిషయము కేవలము వీరశైవాంధ్రవాఙ్మయమగుటచే
సామాన్యశైవమునకు సంబంధించిన నన్నెచోడ కుమారసంభవము,
శ్రీనాథుని గ్రంథములు మొదలైనవానినన్నిటిని పరిహరించితిని" అని
పీఠికలో గ్రంథకర్త లుగ్గడించినారు. కాని యట్టివేయగు శ్రీశైల
మాహాత్మ్యము, శివరహస్యఖండము, (అక్కనార్యుని) శివరాత్రి
మాహాత్మ్యము, నవనాథచరిత్రము, ఒడయనంబివిలాసము, మలహణ
చరిత్రము మున్నగు నితరకృతు లనేకములు పరిగ్రహించి గ్రంథవిస్తర
మొనర్చియున్నారు. మల్లికార్జున పండిత, శ్రీపతి పండితుల చరితములు

గల పండితారాధ్య చరిత్ర, ధర్మగుప్తాభ్యుదయకృతులను గైకొనియు, ఉద్భటారాధ్యునిగూర్చి తెనాలిరామలింగకవి రచించిన ప్రబంధమేల విడనాడిరో తెలియకున్నది. ఇట్లే తా ముదాహరించిన పయి నిర్వచనమునకే భిన్నముగా, అవసరములయిన కృతులు కొన్ని పరిహరించుట అనవసరములయినవి కొన్ని పరిగ్రహించుట జరిగించియున్నారు.

ఇఁక వీరశైవతత్త్వవిషయమున శ్రౌతమార్గశైవ, వీరశైవ విభేదములను, వీరశైవపంచాచార్యులయుఁ దత్పీఠములయుఁ బ్రాచీనతను గుర్తింపక మల్లికార్జునపండితాది మార్గశైవులు వీరశైవపంచాచార్యుల సంప్రదాయమునకుఁ జెందినవారని తలంచుట మున్నగు భ్రమప్రమాదములకు లోనయి తదనుగుణముగ సత్యేతరములగు నభిప్రాయములు కొన్ని ప్రకటించియున్నారు.

గ్రంథము మొదటి మూఁడు ప్రకరణములు తన్నామముల బట్టియే వీరశైవాంధ్రవాఙ్మయనిర్మాతలలోఁ బ్రధానులయిన మల్లికార్జున పండిత, పాలకురికి సోమనాథ, పిడుపర్తి బసవనసోమనాథాదుల చరిత్ర కృతివివరణములకై వినియుక్తమగుట విస్పష్టము. విమర్శకలోకమున వివాదగ్రస్తములుగ నున్న పాలకురికి సోమనాథుని కులకాల విషయకచర్చలలో నీ గ్రంథకర్త లోక పక్షమునకుఁ జెందినవారు. అనుభవసారము సోమనాథుఁడు బాల్యమున రచించిన ప్రథమకృతియని వీరంగీకరించియు నందాతఁడు వీరశైవసంప్రదాయ సిద్ధముగఁ జెప్పికొన్న భృంగిగోత్రజత్వము శివకులీనత్వము నాతని సహజవీరశైవత్వమునకే సాధకములు కాఁగలవని గ్రహింపకుండుట యుక్తిసహము కానేరదు. "అనుభవసారరచనాకాలమునకు సోమనాథుఁడు బసవని పేరయిన వినియుండఁడు" అని వీరు వ్రాసిన వాక్యము సత్యమనుటకు వీలులేదు. మల్లికార్జునపండితుని శివతత్త్వసారమును లెస్సగాఁ జదివి యా గ్రంథమును బండితునిఁ బ్రత్యేకముగా మూఁడు పద్యములలో అనుభవసారమున నుతించిన సోమనాథునకు మల్లికార్జునపండితునిచే శివతత్త్వసారమున మూఁడు పద్యములలోఁ బ్రశంసింపఁబడిన బస

వేశ్వరునియొక్కయు, మఱికొన్ని యితరపద్యములలో స్తుతింపఁబడిన తత్సమకాలీనులగు మఱికొందఱు భక్తులయొక్కయు నామములైన నెఱుఁగరావని విజ్ఞులెవరు చెప్పనేర్తురు ? పిన్నతనమునఁ గూర్చిన కృతి యగుటచే అనుభవసార రచనాకాలమునాఁటికి సోమునకుఁ గొంతవఱ కాంధ్రగీర్వాణభాషాజ్ఞానమే గాని, కర్ణాటభాషాపరిచయము, ఆభాషలో బసవేశ్వరుఁ డుత్కృష్టధర్మ, సత్య, వేదార్థప్రతిపాదకములుగ రచించిన కృతులయొక్క పరిజ్ఞానము, తన్మూలకమయిన బసవభక్తి పారవశ్యము కలుగలేదని తలంచుటయే సత్యసమ్మతముగ నుండును.

సోమనాథుఁడు తాను పండితారాధ్యకృపాసముద్గతుఁడగు కరస్థలి సోమనాథునివలన బసవపురాణ కథాసూత్రముల గ్రహించితినని చెప్పికొనుట, పండితారాధ్యుని సమకాలీనుఁడయిన బెలిదేవ వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుఁడనని వ్రాసికొనుట, పండితారాధ్యచరిత్ర రచనాకాలమునాఁటికి సజీవులైయున్న పండితారాధ్యుని పౌత్రులఁ జేర్కొని వారి నాశీర్వదించుట, సహజసరళ సక్రమమార్గముల సమన్వయించినచో నాతఁడు రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలమునకుఁ బూర్వుఁడనియే గోచరింపఁగలదు. పండితారాధ్యకృపాసముద్గతుఁడనఁగా పండితారాధ్యునిచే హస్తమస్తకసంయోగ పూర్వకలింగదీక్షనొందిన శిష్యుఁడనుటయే సంప్రదాయసిద్ధమయిన యర్థము. దీనికి "పండితు నుపాసించుటచే (జనకులకు) పుట్టినయని యర్థము చెప్పవలయును" అని వీరు గావించిన నిర్వచనమును, సోమనాథుని ప్రయోగసంప్రదాయములను, మతసంప్రదాయములను గుర్తించినవా రంగీకరింపఁజాలరు. ఇట్లే స్వపక్షసమర్థనమునకయి వీరు సోమనాథుని కాలవిషయమున వెలువరించిన సంగతులు సత్యసహములనుటకు వీలులేకున్నది.

ఈగ్రంథమున నుదాహృతములయిన పూర్వకృతుల నేకములముద్రితములు - ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయ మందలి తాళపత్త్రప్రతుల బట్టి గ్రంథకర్తవాని నిందు వివరించుటచేఁ దద్రూపకముగ నిది పాఠకలోకమున కత్యంతోపకారకమని చెప్పనక్కఱలేదు. ఆంధ్రభాషలో

వివిధరూపములనున్న వీరశైవవాఙ్మయస్వరూపమును గుర్తింపనెంచు వారికీ గ్రంథము మిక్కిలియుపయోగించును— గ్రంథాంతమునఁ జేర్చిన (1) వీరశైవాంధ్రకవులు; వారిగ్రంథములు (2) వీరశైవాంధ్రద్విపద గ్రంథములు; తత్కర్తలు; (3) ఏకకథావిషయము నాశ్రయించి చేసిన వివిధరూపకరచనములు; తత్కర్తలు, (4) కర్తృనామములు తెలియని గ్రంథములు; (5) నష్టగ్రంథములు; తత్కర్తలు, అనెడియనుబంధములుగూడఁ జాల నుపయుక్తమయినవి.

వీరశైవాచార సంగ్రహకర్త శివరామలింగకవి గోకర్ణమఠాధీశ్వరుఁడయిన సోమశేఖరదేవుఁడనివీరు వ్రాసినదిసరిగాదు. ఆకృతిచివరిగద్యవలన నాతఁడుగోకర్ణమఠాధీశ్వరుఁడుగాక యామఠమునకుఁ జెందిన శిష్యుఁడనియేస్పష్టమగును. 3వ అనుబంధములో ప్రభులింగలీలకృతికర్తలలో పిడుపర్తిసోమన పేరు పద్యకావ్యములక్రిందను, పిడుపర్తి బసవప్ప పేరు ద్విపదలక్రిందను తారుమారుగ నుదాహృతములయినవి. ఇట్టిలోపములుగూడ సందందుఁగలవు. ప్రకాశకులయశ్రద్ధచే అచ్చుతప్పులుగూడ హెచ్చుగా దొరలినవి. శుద్ధపత్రికయైనను జేర్పలేదు.

గ్రంథము పునర్ముద్రణమొందుచో గ్రంథకర్త ప్రకాశకులుగూడ గ్రంథసంస్కరణ విషయమున విశేషశ్రద్ధవహింపఁదగును.

శ్రీవేంకటేశ్వరస్తుతి రత్నమాల:—ద్వితీయసరము, పుటలు 88+33 (పీఠిక). వెల రు 2-0-0

ఇదికూడ శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధనాలయ ప్రచురమే; పూర్వాంధ్రకవుల గ్రంథములలో శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామిస్తుతి పరముగా నున్నపద్యములఁ గొన్నిటిని కీ. శే. శ్రీవేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు సంకలన మొనర్పఁగానవి యీపేరితోనే యీపరిశోధనాలయమువారే యిదివఱలోఁ బ్రథమసరముగాఁ బ్రకటించి యున్నారు. ప్రభాకర శాస్త్రిగారి యనంతరము వారిపదవియందు నియుక్తులైన శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారు, ఇట్టిపద్యములను మఱికొన్నిటినిగూర్చి ప్రకృతగ్రంథమును సంఘటించినారు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు రచించిన "ఆముక్తమాల్యద" మొదలుకొని క్రీ. శ. 1500-1850 మధ్య రచింపఁబడిన పందొమ్మిది కృతులనుండి యేర్చిన శ్రీ వేంకటేశ్వరస్తుతి రత్నము లిందుఁగలవు. వేర్వేఱు కాలములందలి యాంధ్రకవులు గావించిన శ్రీవేంకటేశ్వర స్తుతిపద్యముల నొకచోఁజదివి యానందించుటకిట్టి సంకలనగ్రంథములు భక్తులకు మిక్కిలి యుపకరింపఁగలవు. వేంకటాచలము నచ్చట వెలసిన వేంకటేశ్వరస్వామిగూర్చినప్రశంసలు,స్తుతులు, ఆంధ్రకృతులలోఁ బదు నాల్గవ శతాబ్దికి ముందు గానరాకుండుటకుఁగల కారణములనుగూర్చి శ్రీరామకృష్ణయ్యగారు పీఠికలోఁగొంతచర్చించి యున్నారు. చరిత్ర జిజ్ఞాసువులకిది యుపయుక్తము.

ఇందుఁగైకొనిన కృతులలో తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుని కుమారుఁడు పెదతిరుమలయ్య రచించిన "వేంకటేశశతక" మొకటి. అందలి పద్యము లాఱిందుదాహృతములయినవి. ఈకవి క్రీ. శ. 1500-1530 ప్రాంతమువాఁడు. ఈసీసపద్యశతకములోని

"పడుగురాడెడిమాట పాటియై ధరఁజెల్లు। నొక్కఁడాడినమాట యెక్కఁడెందు
నలుకయుండినవాని కూరెల్ల నోపదు। నిజముమందరకల్ల. నిలువదెపుడు"

అను పద్యపాదముల కనువాద రూపకమయినదొకటి వేమనపద్యములలోఁ గలదు. గుంటుపల్లి ముత్తనామాత్య (క్రీ.శ.1623) ప్రశంసమున్నగు నాధారములతో, వేమన కొండవీటి రెడ్డిరాజకుటుంబములోని వాఁడుగాక క్రీ.శ.-1700 ప్రాంతమందుండిన కర్షకకుటుంబమునకుఁ జెందిన రెడ్డికులజుఁడని నిర్ణయించువారికి, పై పద్యముగూడ సాధకము కాఁగలదు.

రసము కిన్నిష్ఠము?

దివాకర్ల వేంకటావధాని, ఎం. ఏ. (ఆనర్సు).

కావ్యమునకుఁ బరనిర్వృతి కారణమైన రసానందమే పరమ ప్రయోజన మని సంస్కృతలాక్షణికు లెల్ల రంగీకరించి యున్నారు ఈయానందము రసానుభవహేతుక మైనట్టిది. బ్రహ్మసృష్టివలె కావ్యసృష్టియుఁ బంచభూతాత్మకమై యుండును. కవి, వస్తువు, భావము శబ్దము, పాఠకుఁడు అనునవి యైదును కావ్యసృష్టికి సంబంధించిన పం భూతములు. ఇందు వస్తువు, నాయకాదులు, తద్వ్యాపారము అ రెండువిధములు. భావము, శబ్దము, నాయకాది వ్యాపారభూతమై వస్తువు అనునవి రసానుభవమునకు సాధనము లైనవే. కాని సాధకము లైనవి కావు. ఇంక మిగిలిన కవి నాయక పాఠకాదులలో రసము ననుభవించువా రెవ్వరో నిర్ణయింప వలెను. భట్ట తౌతుఁడు కావ్య కౌతుకమున "నాయకస్య కవేః శ్రోతు స్సమానోఽనుభవ స్తతః" అని పై ముగ్వురును సమానమైన యనుభవమునే పొందుదు రని చెప్పి యుండెను. కాని యితర లాక్షణికులు పలువురు రసము పాఠక (సామాజిక) నిష్ఠ మనియే యభిప్రాయ పడియుండిరి.

సంస్కృత లాక్షణికులలోఁ దొలుఁదొల్త రసవిషయకమైన చర్చ కావించిన వాఁడు భరతముని. అతఁడు నాట్యశాస్త్రములో "విభావాను భావ వ్యభిచారి సంయోగా ద్రసనిష్పత్తిః" అనియొక సూత్రమును వివరించెను. ఇందు రసమునకుఁ బూర్వరూపమైన స్థాయిభావము ప్రసక్తియే లేదు. పైఁగా నిందలి సంయోగనిష్పత్తి పదము లస్పష్టా ర్థములుగా నున్నవి. ఈసూత్రము నాధారముగా గ్రహించి పలువురు లాక్షణికులు రసపరిణామ ప్రకారమును వివరింప యత్నించిరి. వారిలో భట్టలోల్లట, శ్రీశంకుక, భట్టనాయక, అభినవగుప్తులు నలుగురును నాలుగు భిన్నవాదముల నావిష్కరించి యుండిరి. వానికిఁ గ్రమముగా నుత్పత్తి, అనుమితి, భుక్తి, అభివ్యక్తి వాదములని పేరు. వానిని ప శీలించినచో రసము యద్గతమో తెలియవచ్చును.

పై నలువురు లాక్షణికులలో లోల్లట శ్రీశంకుక భట్టనాయకుల గ్రంథము లిప్పు డుపలభ్యమానము లగుటలేదు. అభినవగుప్త మమ్మటాదులు భరతరససూత్రమునకు వ్యాఖ్యానము చేయుసందర్భమున స్వమతముఁ బ్రతిష్ఠించుచు విమర్శన పూర్వకముగా పై వారి వాదములను సూచించి యుండిరి. వా రుద్ధరించిన వాక్యములను బట్టియే రసవిషయమునఁ బై లాక్షణికులకుఁ గల యభిప్రాయములను మనము గ్రహింపవలయును.

భట్టలోల్లటుని మతమున రసము ననుకార్యనిష్ఠ మైనది. అనుకార్యులనఁ గా నా యా కావ్యములందు నాయకులైన రామాదులు. ఆలంబన విభావములైన సీతాకుమారాదుల చేతను, నుద్దీపనవిభావములైన యారామాదులచేతను, నాయకులైన రామాదులందు రత్యాదులగు స్థాయిభావము లుదయించి, కటాక్షభ్రూవిక్షేపస్మితాదులగు ననుభావములచే స్పష్టత్వమునొంది, నిర్వేదగ్లాన్యాదులగు వ్యభిచారిభావములచేఁ బరిపుష్టమై రసముగాఁ బరిణమించును. నాటకకర్త నాటకమున రామాది నాయకుల ప్రేమను లలితోచితములైన శబ్దములతో వర్ణించును. నటుఁడు వారి భావములను, వ్యాపారములను గడుంగడు మెలఁకువతో నభినయించును. అభినయసందర్భమున నటులు ప్రదర్శించు నైపుణ్యముచే సామాజికులు రామాదులగు ననుకార్యుల మానసిక ప్రవృత్తులే వారియందును నున్నట్లు భ్రమింతురు. అనఁగా వారు నటులందు రామత్వాదు లారోపించి వారే రామాదులని భ్రాంతి నొందుదురు. అప్పుడు నిజమునకు రామాద్యనుకార్యుల యందే యుండు రసము వారిభూమికల ధరించి నటించు నటులయందు లేకున్నను ఉన్నట్లే భాసించును. అట్టి నటుని దర్శించుటవలన రామాది నిష్ఠమగు రసము స్ఫురించుటయుఁ దజ్జన్యమగు 1. చమత్కారము వశమున సామాజికు లానందిం

1. “నటేతు తుల్యరూపతానుసంధానవశా దారోప్యమాణః సామాజికానాం చమత్కారహేతుః” అని ప్రదీపకారుఁడును “సర్వథయోరపి ముఖ్యయా వృత్త్యా రామాదా వనుకార్యే అనుకర్తరి చ నటే రామాది రూపతానుసంధానబలాదితి” యని అభినవ గుప్తుఁడును జెప్పుచున్నారు.

చుటయు సంభవించును. నటునియందుఁ గలుగు ననుకార్యభ్రాంతి సామాజికుని కానందము కలిగించుటకు రజ్జువును జూచి సర్ప మని భ్రమించి భీతినొందు మానవుల వ్యాపారము దృష్టాంతముగాఁ జూపఁ బడినది. ఈవాదము ననుసరించి రసము రామాదులందు త్పన్న మగు చుండుటచే దీని కుత్పత్తి వాదమను పేరు కలిగినది.

ఈవాదమునఁ గార్యకారణములకు సామానాధికరణ్యము లేక పోవుట ప్రధానదోషము. రామాద్యనుకార్యగతమైన రసము వారికా నందము కలిగించును గాని సంబంధము లేని సామాజికుల కెట్లానం దము కలిగింపఁ జాలునో యిందు స్పష్టముగా వివరింపఁ బడలేదు. సీతాదులు రామాదులకే విభావములుకాని సామాజికులకు విభావ ములు కారు గదా? రామాదుల యానందమును జూచి యానందము నొందు సామాజికులు వారు దుఃఖము నొందు నప్పుడు దుఃఖము కూడఁ బొందుదు రని చెప్పవలసి వచ్చును. అందుచేఁ గరుణము ప్రధానరస ముగాఁ గల నాటకాదులు సామాజికుల కానందము నెట్లొసంగునో యిట వివరింపఁ బడియుండలేదు. ఇచ్చట దృష్టాంతముగాఁ జూపఁబడిన రజ్జుసర్పభ్రాంతికిని నటనాయకభ్రాంతికిని బోలికలేదు. మొదటిదాని యందు భ్రాంతికారణము, భయము కార్యము. ఈకార్యకారణములు రెండింటికి నాకరమైన వారొక్కరే. రెండవ దానియందు స్థాయిభా వము కారణము, ఆనందము కార్యము. కారణ మనుకార్యుని యం దుండఁ గారణము సామాజికునియందుఁ గానవచ్చుటలో సామంజస్యము లేదు. ఈవాదమున సామాజికుఁ డనుభవించునది చమత్కార జనిత మైన యానందమేకాని రసము కాదు.

శ్రీశంకుకుని మతమున రస మనుమితివిషయమైనది. నటు లభిన యమునందుఁ దమకుఁగల నేర్పుచే నాయకాదుల వ్యాపారములను జక్కఁగా ననుకరింతురు. అప్పుడు సామాజికు లా యనుకరణమును జూచి నటులే యనుకార్యులని (నటులు నాయకాదులకంటె భిన్నులు

కారని తలంతురు. నటులభినయించు విభావానుభావవ్యభిచారులయొక్క సంయోగమువలన తార్కికవ్యాప్తి ననుసరించి వారు నటులయందుఁ గూడ రత్యాదుల ననుమానింతురు. ధూమ మున్నచోట నగ్నియుండు ననియు, ధూమములేనిచోట నగ్ని లేదనియు ననుకొనుటకుఁ దార్కిక వ్యవహారమున వ్యాప్తియని పేరు. ఈవ్యాప్తి ననుసరించి సామాజికులు నాయకాభిన్నులుగా గ్రహింపఁబడిన నటులందు రత్యాదు లుండుటచే రసము కూడ నున్నదని యనుమానింతురు. తరువాత నటులందలి రత్యాది స్థాయిభావములనే వా రనుభవించి యానందింతురు. ఈమతమున నటుఁడొనరించు నిపుణమైన యనుకరణముచే సామాజికుఁడు చిత్రతురగన్యాయము ననుసరించి నటులే నాయకాదులని విశ్వసించుచు నాయకాదు లందలి రసముకూడ నటనిష్ఠమై యున్నట్లనుమానించును. అందుచేతనే దీని కనుమితివాద మని పేరు కలిగినది.

భట్టలోల్లటుని మతమునవలెనే యిందుఁగూడఁ గార్యకారణములకు సామానాధికరణ్యము కానఁబడదు. నాయకాదు లందుండి నటులందనుమానింపఁబడిన రసము సామాజికుల కెట్లానందము కలిగించునో యిట వివరింపఁ బడలేదు. చిత్రతురగన్యాయ మిచ్చట సరిపడదు. చిత్రము నందలి తురగ మెంతనిపుణముగాఁ జిత్రింపఁబడినను యథార్థతురగమువలె నుండునే కాని నిజముగాఁ దురగము మాత్రము కాఁజాలదు. మఱియుఁ బ్రత్యక్షజ్ఞానము చమత్కారమును గలిగించునట్లనుమానజ్ఞానము గలిగింప నేరదు. రసమును బ్రత్యక్షముగా ననుభవించుచున్నానను మాట లోకమున నుండఁగా సామాజికుఁ డనుమానజ్ఞానముచే రసము ననుభవించుచున్నాఁ డనుట స్వభావవిరుద్ధము. తా మెన్నఁడును జూడని నాయకాదుల వ్యాపారములను నటు లనుకరించుటయు, వానిని జూచి సామాజికులు నటులే నాయకాదులని యనుమానించుటయు విశ్వసనీయవిషయములు కావు. ప్రఖ్యాతనాయ

"ఏతదస్వాద్యదమగ్రాహిమతః ప్రత్యక్షమేవజ్ఞానం సచమత్కారమ్, నానుమిత్యాదిరితి లోకప్రసిద్ధి మపహాయాన్యథాకల్పనే మానాభావః". కావ్యప్రకాశముపై ప్రదీపము.

కుల వ్యాపారములను గ్రంథస్థితవర్ణనాదుల ననుసరించి నటు లనుక రింపఁ జాలినను గల్పిత నాయకాదుల వ్యాపారములను గూడ వా రనుకరించి రనుట హాస్యాస్పదము గానుండును.

భట్టనాయకుని మతమున రసము ప్రతీయమానము కాని, ఉత్పాద్యమానము కాని, అభివ్యజ్యమానము కాని కాదు. "కావ్యనాట్యములం దభిధాశక్తి కంటె భిన్నమును, విభావాదిసాధారణాత్మకము నగు భావకత్వవ్యాపారముచే భావ్యమానమై స్థాయిభావము సత్త్వోద్రేకప్రకాశానందమయసంవిద్విశ్రాంతి సతత్త్వమగు భోగముచే భుజ్యమాన మగుచున్న దని భట్టనాయకు నభిప్రాయమైనట్లు కావ్యప్రకాశము నుడువు చున్నది. రసాస్వాదము పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కార తుల్యమైన దనియుఁ బరబ్రహ్మవలెనే రసముకూడ నానందమయ మైన దనియు భట్టనాయకుఁడు తలంచెను. ఈతని మతమున శబ్దమున కభిధాశక్తి కాక భావనాభోగీకృతు లను మఱి రెండు వ్యాపారములు కూడ నుండును. వీనికే భావకత్వవ్యాపారము, భోగకృత్త్వవ్యాపారమునని నామాంతరములు. 1. అభిధావ్యాపార మలంకారశాస్త్రనిర్దిష్టమైన దే. ఇది శబ్దముయొక్క వాచ్యార్థమును బోధించును. ఇది ముగిసిపోఁగానే భావకత్వవ్యాపార మారంభించును. ఇది శబ్దము యొక్క రసాదులను బోధించును. (శృంగారరస సందర్భమునఁ బరుషపద ప్రయోగ ముచితము కాదనుట యీ వ్యాపారము చేతనే. పరుష శబ్దమున కైనను లలిత శబ్దమున కైనను వాచ్యార్థమాత్రబోధకమైన యభిధావ్యాపారము సమానమే) ఈ వ్యాపారముచే సీతారామాదులగు విభావములు తమ ప్రత్యేకతను గోల్పోయి సామాజికునికి సామాన్యములుగా గోచరించును. అనఁగా సీతాదులు సాధారణస్త్రీత్వముతోడను రామా

1. అభిధా భావనా చాన్యా తద్భోగీకృతి రేవచ
అభిధాధామతాం యాతే శబ్దార్థాలంకృతీ తతః
భావనాభావ్య ఏషోఽపి శృంగారాదిగణో మతః
తద్భోగీకృతిరూపేణ వ్యాప్యతే సిద్ధిమాన్నరః

అను శ్లోకముల నభినవగుప్త హేమచంద్రాదు లుదాహరించిరి.

దులు సాధారణ పురుషత్వముతోడను గోచరింతురు. ఇట్లు విభావములు సాధారణములుగాఁ జేయఁబడుటచే సాధారణీకరణ మని పేరు. దీనివలన సామాజికునకు నాయకాదులతో నభేదత్వ మావహిల్లును. ఇంతటితో భావకత్వవ్యాపారప్రభావ మవసితమగును. అంత మూఁడవది యైన భోగకృత్త్వ (భోజకత్వ) వ్యాపారము పనిచేయ మొదలిడును. దీనిచే సాధారణీకృతములైన రత్యాదిస్థాయిభావములు సామాజికులచే ననుభవింపఁబడును. అప్పుడు వా రానందమయు లైన రొకానొక స్థితిని బొందుదురు. ఇదిసాధారణము లైన యనుభవముల కంటెను స్మృతులకంటెను విలక్షణమై పరబ్రహ్మాస్వాదతుల్యమై, స్వసంవేద్యముగా నుండును. ఈస్థితిలోఁ జిత్తమునకు ధృతి, విస్తారము, వికాసము అను ధర్మము లేర్పడును.

భోగకృత్త్వవ్యాపారముచే సామాజికు లందలి రజస్తమోగుణము లడఁగి వారిహృదయముల సత్త్వోద్రేక మతిశయించును. అప్పుడు వారానందమగ్నులై పరిసరములనే కాక తమ్ముఁగూడ మఱచి వినుచున్న లేక చూచుచున్న వస్తుదృశ్యములతో నేకీభావము నొందుదురు. ఈమతమున విభావాదులు భోజకములును, రసము భోజ్యము నగుటచే దీనికి భుక్తివాదమని పేరు కలిగినది.

భట్టనాయకుఁడు తనమతమునఁ గార్యకారణములకు సామానాధికరణ్యము లేకపోవుట యను దోషమును బరిహరింప యత్నించెను. కాని భావకత్వవ్యాపారముచే విభావములును రత్యాదులును సాధారణీకృతములైనను సామాజికులు మొట్టమొదటఁ దమయందు బీజరూపముగానైన లేనట్టి స్థాయిభావముల ననుభవించుటయు నాయకాద్యభేదము నొందుటయు నించుక యసంగతములుగా నున్నవి. అదిగాక భట్టనాయకుఁడు శబ్దమున కుండునని చెప్పిన యభిధాభిన్నములైన భావకత్వభోగకృత్త్వవ్యాపారములు కేవల కల్పితములైన వగుటచేఁ బ్రామాణిక సమ్మతము లైనవి కావు. వ్యంజనయే భావకత్వవ్యాపారము నిర్వహించుచుండఁ దానికై యొక క్రొత్తవ్యాపారమును గల్పించుట

యనవసరము. అభినవగుప్తుఁ డీవ్యాపారము విభావాదులదే యని చెప్పెను. తా ఏవ పరిహృతవిశేషా రసహేతవః అని భరతముని చెప్పిన వాక్యముకూడ నీవిషయముననే బోధించు చున్నది. విశ్వనాథుఁడు విభావాదులకు సాధరణీకృతి యను పేరుగల యొక వ్యాపార మున్న దని స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండెను.

లోచనకారుఁడు చెప్పిన దానిని బట్టి భట్టనాయకుఁడు కూడఁ గావ్యమునకు రసమే యాత్మ యనియు నది వ్యంగ్యముగా నుండుననియు విశ్వసించినట్లు తెలియుచున్నది. "నచ కావ్యవ్యాపారైకగోచరో రసధ్వని రితి. నచధ్వని రేవేతి. నఏవ ముఖ్యతయాత్మేతి' కాని యాతఁడు రసాస్వాదము వర్ణింప నలవికాని దనియుఁ గావ్యమున కాత్మభూతమైనది రసధ్వని యొక్కటే కాని వస్త్వలంకారధ్వనులు కావనియు నభిప్రాయపడియుండెను. ధ్వని మతమునకును నాతని యభిప్రాయమునకును గలభేద మింతే.

భట్టనాయకుఁడు రసము సామాజికనిష్ఠమని యే చెప్పెనుగాని దానికి బీజములు స్వల్పముగానైన సామాజికులం దుండునని యంగీకరింపలేదు. అభినవగుప్తుని మతమున రస మభివ్యక్తము సహృదయుల హృదయములందు రత్యాదులు వాసనారూపమున నడఁగి యుండునని యు నవి విభావానుభావాదికములచే సముల్లాసితములై రసములుగాఁ బరిణమించుననియు నాతని వాదము. ఈతని మతమున నీవాసన లేనిచో రసాస్వాదము కలుగదు. అందుచేతనే వైయాకరణులకును మీమాంసకులకును రసాస్వాదము కలుగదని ధ్వనికారుఁడు చెప్పియుండెను. వాసనారహితులైన సామాజికులకు రసాస్వాదనము మృగ్యమనియు, నట్టివారు రంగాంతఃస్థితకాష్ఠకుడ్యాశ్మసన్నిభు లనియు ధర్మదత్తుఁడు వివరించి యుండెను. వ్యంజనాశక్తి ప్రభావముచే రస

1. వ్యాపారోఽస్తి విభావాదేర్నామ్నా సాధారణీకృతిః.

మభివ్యక్త మగుననియు రసాస్వాదమును వివరించి వర్ణింపవచ్చుననియు నభినవగుప్తుఁడు నుడివియుండెను. ఆతఁడు భట్టనాయకుని భావకత్వ వ్యాపారమును బూర్తిగా నుజ్జగించెను. రసభోగమని చెప్పక యాతఁడు రసప్రతీతియనియు రసచర్వణ మనియు నుడువుచుండును. ఈతనివాదము ననుసరించి సహృదయుల హృదయములందు వాసనారూపముననున్న స్థాయిభావములనే విభావాదులు వ్యక్తము చేయుననియు నావ్యక్తములైన స్థాయిభావములే రసము లనియు స్పష్ట మగుచున్నది. అందుచేతనే దీని కభివ్యక్తి వాదమని పేరు వచ్చినది. అభివ్యక్తి యనఁగా నున్నదానిని వ్యక్తము చేయుట. భట్టనాయకుని మతమున నీ వాసనాప్రసక్తియే లేదు. భుక్త్యభివ్యక్తివాదములందలి ముఖ్యభేదములలో నిదియొకటి.

ఈవిధముగా రసము సామాజికనిష్ఠమని తేలినది. సామాజికుఁడు విభావాదుల ననుసంధించుకొని చర్వణము చేయు చున్నంత కాలమును రసానందము ననుభవించుచునే యుండును ఈచర్వణ మెప్పుడు ముగియునో రసాస్వాదనము కూడ నప్పుడే ముగియును. కేవలానందమైన బ్రహ్మానందము శాశ్వతమైనది. విభావాదికారణమైన రసానందము తాత్కాలికమైనది. అందుచేతనే దీనిని బ్రహ్మానంద సహోదరమని చెప్పుదురు.

అభినవగుప్తుని మతమున భరతుని సూత్రము నందలి సంయోగపదమునకు వ్యంగ్యవ్యంజకభావ మర్థము. నిష్పత్తి యనఁగా నభివ్యక్తి. రత్యాదులగు స్థాయిభావములు వ్యంజకములగు విభావానుభావాది భావములచే వ్యంగ్యములై రసము లగును.

భరతుఁడు ముఖ్యముగా దృశ్యకావ్యములను మనసున నుంచుకొని రససూత్రమును వివరించెను. లోల్లటాదులును నాదృష్టితోనే దానికి వ్యాఖ్యానము కావించిరి. ధ్వనికారుఁడైన యానందవర్ధనుఁడు రససిద్ధాంతమును శ్రవ్యకావ్యముల సందర్భమునఁ గూడ సమన్వయిం

చెను. దృశ్యకావ్యములందు నటులమూలమున విభావాదులు ప్రత్యక్షమగుచుండును గాన సామాజికులు నాయకాభేదమును బొంది యానందము ననుభవింతురు. శ్రావ్యకావ్యములలో నాయకాదులు ప్రత్యక్షము కారు కావున సామాజిక స్థానీయులైన పాఠకులు నాయకాభేదము నొంది రసానందము నెట్లనుభవింతురని సందేహము కలుగ వచ్చును. వాక్యపదీయకారుఁడైన భర్తృహరి "పాఠకులు శబ్దోపహితరూపములు గల్గి బుద్ధివిషయత్వము నొందిన కంసాదులను ప్రత్యక్షములైన వారివలె సాధనములుగా గ్రహింతు" రని తెల్పి యీసందేహమును నివారించినాఁడు. అనఁగా శ్రావ్యకావ్యములందుఁ గవులు వాడు శబ్దములచేతను జేయు వర్ణనాదులచేతను నాయకాదులు రూపమును బొంది, పాఠకుల హృదయములు చొచ్చి, ప్రత్యక్షముగా గోచరింతురు. వారు రంగమునఁ జర్మచక్షువులచేఁ జూచు నాయకాదులనే శ్రవ్యకావ్యమును విను సందర్భమున హృదయరంగమున మనోనేత్రముచేఁ దిలకించి, తదభేదమునొంది రసానందము ననుభవింతురు.

---

1. శబ్దోపహితరూపాంస్తాన్ బుద్ధేర్విషయతాం గతాన్
ప్రత్యక్షానివ కంసాదీన్ సాధనత్వేన మన్యతే.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

—0—

శ్రీ పిఠాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమసంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 920 పుటలుగల మూఁడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'న' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈ పుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకే గాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెల నిర్ణయింపఁబడినది.

క్యాలికో బైండింగు ఒక్కొక్క వాల్యూము రూ 6 లు

—

విజ్ఞానశాస్త్రపు సరిహద్దులు.

డాక్టరు. యస్. భగవంతంగారు.

ప్రపంచమునందు మనకు గోచరించు ప్రకృతి బహుముఖములుగ విస్తరించి యున్నది. ఒకవైపున మహత్సృష్టివర్గమునకుఁ జెందిన సూర్యమండలములు, నక్షత్రములు, తేజోమేఘములు మనల నెదిరించుచున్నవి. మఱియొకవైపున సూక్ష్మాతిసూక్ష్మములైన అణువులు, పరమాణువులు, వీనిస్వరూపగుణధర్మములు మన సాధనకు లోఁబడక తప్పించుకొనుచున్నవి. ఇట్లు బహుముఖప్రదర్శనము అనాదిగాను అనంతముగాను మనయెదుట ప్రదర్శించుచున్న ప్రకృతియొక్క రహస్యములను, ముఖ్యముగా ప్రత్యక్షముగాఁ గనిపించుచున్న సృష్టిలోని నిత్యవికారమును, అట్టి పరిణామములలోని కార్యకారణపరంపరలను విచారించి వానిలోనున్న సత్యము నన్వేషించుటయే విజ్ఞానమనఁబడినది. విజ్ఞానమనెడి పదమున కర్థము పాశ్చాత్యపరిభాషలోఁగాని మన దేశపరిభాషలోగాని కొంచె మించుమించుగా నిదేయని చెప్పవచ్చు. ఈసత్యాన్వేషణ, సృష్టికి సంబంధించినది కనుక సృష్టివలెనే అనంతమైనది కనుక విజ్ఞానము జీవనదివలె నిరంతరము పాఱుచున్నది. విశ్వవిజ్ఞానమునకుఁగాని, అట్టి విజ్ఞానసాధనకుఁగాని, ఆద్యంతములున్నట్లు కనఁబడదు. సృష్టిలో మానవుఁడు ఒక ప్రత్యేక వస్తువుగా జన్మించినాఁడు. సృష్టిలోని యితర జీవులకులేని యొకప్రత్యేకత మనుష్యునిలోనున్నది. అది యేమనఁగా, తనచుట్టునున్న ప్రకృతిని గొంతవఱకు నర్థము చేసికొని ప్రకృతిలో నుండి ఉద్భవించు శక్తిని తనకొఱకును తనతోపాటు జీవించియున్న యితరజీవుల యుపయోగమునకును వినియోగపఱచుకొనుటకుఁ దగిన బుద్ధికుశలతయే. అట్టిప్రయత్నములలో మానవుఁడు వివిధములైన ప్రయోగములను వివిధములైన పద్ధతులను, దృక్పథములను అనేకకాలములయందు, అనాదిగా భిన్నభిన్నసిద్ధాంతముల సాహాయ్యముచే నుపయోగించినట్లు కనఁబడును. ఉదాహరణ

మునకు తత్త్వవిచారము, తార్కికపరిభాష, యిత్యాదు లొకవైపున
చెప్పవచ్చును. ఈపద్ధతిలో ముఖ్యదృక్పథము ఊహావాదము,
తార్కికచర్చయును. మఱియొకవైపున విజ్ఞానశాస్త్రములను జెప్ప
వచ్చును. పదార్థవిజ్ఞానము, రసాయన శాస్త్రము, ఖగోళ శాస్త్రము
మొదలైనవి యుదాహరణములు. వీనిలో స్వల్పప్రత్యేకత ఒక్కొక్క
దానిలో నున్నను మొత్తము మీఁద నీశాస్త్రములలోని దృక్పథము
ముఖ్యముగా మనకు అనఁగా మానవశరీరములోని సర్వేంద్రియములకే
గాక యితరమానవకల్పిత పరికరసహాయములతో కూడినప్పుడుగూడ
నింద్రియములకు గోచరమగు సృష్టిలోని ప్రదర్శనవిశేషము లన్నిటిని
క్రోడీకరించి వాని భావమును సాధించుటయే యగును. కొంచె మించు
మించుగా రెండులక్ష్యములు నొక్కటే. పద్ధతులు వేఱు. పరిభాష
వేఱు. ఎన్నిమార్గము లవలంబించినను, ఎన్నిశాస్త్రము లుపయోగించి
నను, ఏయేపరికరములు సృష్టించినను, ఎట్టి వాదములలోఁ బాల్గొన్నను
జివరకు ప్రకృతి పరిణామరహస్య మెఱుఁగుటయే పరమావధి యని
చెప్పవలసివచ్చును. పరమావధిని జేరుకొనుటలో శతాబ్దములుగా
మానవుఁడు శ్లాఘనీయమైన కృషి నెంతో జరిపినట్లు కనఁబడును; గాని,
అట్టి ప్రయత్నములలో తాను జెందిన వైఫల్యముల, నిప్పటికిని తన
వంతుచిక్కని విషయములను ప్రకృతిలోఁ దాను క్రోడీకరింపలేని కార్య
ముల నొకసారి సింహావలోకనము చేసినచో; వాని ముందర తనకుఁ
దెలిసిన విషయములు, తాను గ్రహించిన సూత్రములు, క్రోడీకరించిన
సిద్ధాంతములు,చాల స్వల్పముగాను సంకుచితముగాను, కనబడఁ గలవు.
సంపాదించిన విజ్ఞానము ముందర, తాను కూడఁబెట్టిన యజ్ఞానము
తాను సాధింపలేకపోయిన రహస్యములు మహాసముద్రములవలెఁ గను
పించును. అందు కొన్ని అభేద్యముగాను,అనంతముగాఁగూడ స్ఫురించును.

ప్రస్తుతము విజ్ఞానముయొక్క పరిస్థితి యిదియని నిరూపించు
టకు నేశాస్త్రము నైన నెత్తుకొని నేను సాధారణ ప్రశ్నలు కొన్ని
ఉదాహరణములుగాఁ జూపఁగలను. మనము ఎందువలన నవ్వెదము ?
నవ్వుటయెట్లు కలుగును ? ఏడుపు ఎందుకు వచ్చును ? వచ్చు ముందర

శరీరములో జరిగెడిమార్పులు ఏమి ? ఇవి సాధారణ ప్రశ్నలు. ఈప్రశ్నలకు జవాబులు ప్రయోగమానసిక శాస్త్రములో దొరకఁగలవు. కాని యాజవాబులను నేనిప్పుడు మీకు విశదపఱచిన యెడల వానిని విని మీలోఁ గొందఱు ఇంతే అజ్ఞానమా అని నవ్వెదురు. కొందఱు ఇంతే స్వల్పవిషయమున కింత అర్థముకాని పరిభాషయా అని ఏడ్వను గూడ వచ్చును.

ఇదే విధముగా నితర శాస్త్రములకు సంబంధించిన ప్రశ్నల నేకముల నుదహరించవచ్చును. మనుష్యుల తలవెండ్రుక లెందుకు చిన్న వయస్సులోనే నెరసిపోవుచున్నవి ? వెండ్రుక లన్నియు రాలి పోయి తలలు బోడియగుటకుఁ గారణమేమి ? ఈరెంటికిని సరియైన జబాబుగాని, ఆయావ్యాధులకు తగు చికిత్సలు కాని కనుఁగొనఁ గలిగిన యెడల ఆవ్యక్తి అధికధనసంపాదన చేయఁగలఁ డన్నమాట అందఱకును దెలిసిన విషయమే. కాని చేయలేముకదా. ఈసృష్టిలో నిత్యానిత్య వస్తువుల మధ్య భేదమేమి; జీవకోటికి మృత్యువు తప్పదా ! అణుశాస్త్ర రహస్యములు కనుఁగొనఁ గలము గాని యీప్రశ్నకు జబాబు చెప్పలేము. స్త్రీ పురుష భేదమునకుఁ గారణమేమి. ఎట్టి మార్పులు ప్రయోగశాస్త్రరీత్యా కలుగఁజేసిన యెడల సృష్టిలో స్త్రీత్వమును కాని పురుషత్వమునుకాని మార్చఁగలము. ఇవి క్లిష్టమైన సమస్యలు. అంత క్లిష్టమైన సమస్యల నుదాహరించి కొంతవఱకు విజ్ఞానము యొక్క దుర్బలతను నిరూపించితినే గాని యీసమస్య లన్నియుఁ గూడ విజ్ఞానముయొక్క పరమావధి అనగా సృష్టిలోను, ప్రకృతిలోను ఉన్నమూలసూత్రములు, వాని ననుసరించికొని యున్న సత్యాన్వేషణలోనివే. ఈప్రశ్న పరంపరలకు జబాబులు సమకూర్చు ప్రయత్నము లెప్పుడు జరుగుచునే యున్నవి. కొన్నింటికి ఏదోవిధమైన జబాబు దొరుకుచునే యున్నది. అట్టి విజ్ఞానాభివృద్ధి యీనాఁటిగాథ కాదు. అనేక శతాబ్దములుగా జరుగుచున్నది. ఇంకను అనంతముగా జరుగనున్నది. తత్ఫలితముగా ననేక విచిత్రసంఘటనలు సామాన్య విషయములుగా తేటపడుచున్నవి. ఒకప్పుడు ఏడురంగుల యింద్ర

ధనుస్సు అనగా Rainbow నుచూచి అది మానవాతీతమైన దృశ్యమని భావించెడివారము. ఈరోజున దానికిఁ గారణము సులభముగా నర్థము చేసికొని కొన్ని ప్రయోగముల నుపయోగించి అట్టిధనస్సునే కృత్రిమసృష్టి చేయవచ్చును గదా. ఒకప్పుడు తేనెటీఁగ అంత తెలివిగా తేనె యెక్కడనున్నదో కనుఁగొని ఆజ్ఞానము నితరతేనెటీఁగల కందఁ జేసి విచిత్రముగా నతిత్వరితముగా నా తేనె యంతయు నెట్లు తుట్టెలోనికిఁ జేర్చుచున్నదో తెలియక వైజ్ఞానికులు బాధపడిరి. ఇప్పుడు తమకృషిచే దీనిని సాధింపఁగలిగిరి. ఇవియే కాదు. ఇటువంటి వనేకవిషయములను తెలిసికొనఁగలిగిరి. ఈ వివిధశాస్త్రాన్వేషణములో అనేకప్రయోగములను సృష్టించి వానిని తమసౌకర్యముల కుపయోగించుకొనుచున్నారు మానవులు.

కాని యీశాస్త్రజ్ఞులను కొంత ఫక్కీమార్చి కొన్ని ప్రశ్నలు అడిగిచూచిన యెడల కొంత రసాభాసమై జబాబులు దొరకవు. దొరికినను ఆపరిభాష అడిగెడివాని ఊహాలతో సమన్వయము కాదు. అందుకొన్ని యుదాహరణము లేమనఁగా మానవుని చుట్టు ప్రపంచమంతయు నావరించియున్న యీసృష్టియొక్క అర్థమేమి ? ఈనాటకమంతయు నెందుకు జరుగుచున్నది ? ఒకవ్యక్తి మరణించిన తరువాత నేవిధమైన పునఃసృష్టి యున్నదా ? ఈప్రశ్నలే కాదు. ఇట్టివి యింకను జాల అడుగవచ్చు. కేవల విజ్ఞానశాస్త్రఫలితముగా నీప్రశ్నలకు జబాబులు దొరకు నవకాశము కనఁబడదు. అట్టి వైఫల్యమునకుఁ గారణములు కొంత విచారింపవలెను. ఆధునికవిజ్ఞానపద్ధతులలోనే అవి యిమిడియున్నవి. ఆధునికవిజ్ఞానము, ముఖ్యముగా ప్రయోగప్రమాణసిద్ధము. వైజ్ఞానికులు ప్రయోగేతరప్రమాణము లందంతగా విశ్వాస ముంచరు. ప్రతిసిద్ధాంతమును ప్రయోగించి చూచి తమ హేతువాదములతో బంధింపఁబడిన ప్రాకారములో నిముడకపోయిన యెడల దానిని నిరాకరించెదరు. అనఁగా వైజ్ఞానికుఁడు ఊహాప్రపంచములో మేడలు కట్టుటకు వీలులేదు. తనకు వ్యక్తమగు విషయములను సత్యమని నమ్మవలెను. అనిత్యమని, మాయయని త్రోసివేయుటకు

వీలులేదు. ఈనిబంధనలతోఁ గూడుకొన్న శిక్షణ వైజ్ఞానికునకు అయినుపట్టు. జగదుత్పత్తికి మూలకారణ మేమి అను మహత్తరమైన ప్రశ్నను సాధించినప్పుడైనను, సూర్యాస్తమయకాలమందు సూర్యుఁడెఱ్ఱనిరంగు ధరించుటకు కారణమేమి అను స్వల్పవిషయమును సాధించినప్పుడైనను, వైజ్ఞానికుఁడు తన శాస్త్రిములకు పునాదులైన కట్టుదిట్టములకు, పద్ధతులకు లోఁబడియే తనబుద్ధికుశలత వలన విజ్ఞానసౌధమును నిర్మించవలెను. అట్టి కట్టుదిట్టము లెప్పుడంగీకరింపఁబడ్డవో, వెంటనే కొన్ని విధములైన ప్రశ్నలు విజ్ఞానశాస్త్రిములకు లొంగఁజాలవని విశదము కాఁగలదు.

నానావిధములుగ విస్తరించియున్న యీజగత్తులో, అనఁగా ఒకవైపున మహత్తరమైన జ్యోతిర్లోకములోని గ్రహసంపుటులు వాని కూటమి వలన ఉద్భవించిన యితర ప్రపంచకములలో నుండిగాని; మఱియొక వైపున సూక్ష్మాతిసూక్ష్మములైన అణులోకములలో నుండిగాని, ఏవిషయము నైనను ఉదాహరణమునకు దీసికొని, ఆవిషయమును విమర్శించిన యెడల రెండువిధములైన ప్రశ్నలు ఏర్పడఁగలవు. ఒకటి ఆవిషయ మెందులకు సంఘటించినది. రెండు అది ఎట్లు సంఘటించినది. ప్రత్యేకించి చెప్పినయెడల ప్రతిదినము నిర్విఘ్నముగా సూర్యోదయ మెందుల కగుచున్నది అన్నది యొక్కప్రశ్న. దీనికి ప్రత్యుత్తరము విజ్ఞానశాస్త్రి మీయలేదు. ఆసూర్యోదయమే యిన్ని నిమిషములకు ఏటు వైపున నెట్లవుచున్నది అన్నది యింకొకప్రశ్న. దీనికి చక్కని ప్రత్యుత్తరము ఖగోళశాస్త్రిములో దొరకును. ప్రకృతిలో సృష్టిఎందుకు జరుగుచున్నది. ఏవ్యక్తియొక్క ఆనందము కొఱకు ఏవ్యక్తియొక్క కోరిక మీద జరుగుచున్నది. అట్టి ప్రశ్న విజ్ఞానశాస్త్రిపు పరిహద్దులలోనిది కాదు. విజ్ఞాన శాస్త్రిములో తన అభివృద్ధికి మూలసూత్రములుగా నేర్పఱుచుకొన్న నిబంధనల ఆవరణలో నున్నంతకాల మట్టిప్రశ్నలను శోధింపలేదు. కాని సృష్టి యేవిధముగా జరుగుచున్నది. పద్ధతులేమి. సూత్రములేమి అను ప్రశ్న

లకు వివిధశాస్త్రములలోనుండి కొంతవఱకు సంతృప్తికరమైన జవాబులు దొరకఁగలవు. అనఁగా విజ్ఞానములోని వివిధ శాస్త్రములు చాలవఱకు జగత్సృష్టిని, అందుగోచరమగు చిత్రవిచిత్రములను మన అనుభవసిద్ధమగు ప్రమాణములుగా తీసికొని అవిఎందుల కీవిశాలమైన జగన్నాటకములో నిమిడినవో ప్రశ్నించక, అవి పొందు పరిణామమేకారణముల ఫలితములో అవిమట్టుకే విచారించి, క్రోడీకరించి కొన్ని ముఖ్యసూత్రములను నియమించి విజ్ఞాన సర్వస్వమును చేకూర్చు చున్నవి. ఈనిబంధనల ననుసరించి పదార్థమునకును, శక్తికిని గల అన్యోన్యాశ్రయము విమర్శించెడిది పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రము. అట్లే ఖగోళనిర్మాణపరివర్తనపద్ధతులను సాధించెడిది ఖగోళశాస్త్రము. ఇంకను భూశాస్త్రము, ఖనిజశాస్త్రము, ఎన్నియో శాస్త్రములు గలవు. కాని వానికి పునాదియైన సూత్రములు, నిబంధనలు పైనఁజెప్పినట్లు కొన్నిరకములైన ప్రశ్నలకే ప్రత్యుత్తరములు సమకూర్చుటకు ప్రయత్నించగలవు కాని, ఆశాస్త్రము లేర్పఱచిన నిబంధనల కతీతమైన ప్రశ్నలను పరిశోధింపలేవు. మానవుని మనస్సు పరిపరివిధముల పనినెట్లుచేయునో, పదార్థవిజ్ఞాన శాస్త్రములోని సూత్రములతో నిరూపింపలేము గదా. అట్లే ప్రకృతిలోని చిత్రములెందుకు ప్రదర్శితము లగుచున్నవో, వాని యొక్క ప్రయోగ పద్ధతులనే విమర్శింపఁ గలిగిన శాస్త్రసహాయములచే అర్థము చేసికోలేము. అట్టి శాస్త్రముల కవి అందరానివి.

[Radio Talk Broadcast from Hyderabad on 9—9—1952 at 8—15 p. m.]

కళాసమీక్ష

చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి

నిరుపాదానసంభార మభిత్తావేవ తన్వతే
జగచ్చిత్రం నమస్తస్మై కళాశ్లాఘ్యాయ శూలినే॥

ఆకర్షకము హృద్యము నయిన కల్పనతో నిండిన రచన- "కళ" అనినఁ జాల దూరము వఱకు కళానిర్వచనము పోవఁగు నట్లు కనిపించుచున్నది.

ప్రపంచములో అందమయిన వస్తువులు చూచి, సొంపైన ధ్వనులు విని, ప్రతివాఁడు అది యెంతకళగా నున్నది. ఎంత అందముగా నున్నది యని యనును. కళాస్వరూపమును "అందముగా నున్నది" అను మాటలతోఁ దెలియఁ బఱచుచున్నాఁడు. అయినను 'అందము, కళ' ఒకటే కాదు. అందముగా ఉన్నదనినఁ గళతో నిండియున్న దని తెలియ నగును. కనుక అందమును ఇచ్చునది, అందమును దెచ్చునది కళాస్వరూప మని వచ్చును, లక్షణ మనినను అంత తగవు లేదనుకొనవచ్చును.

ముందుగ అందము వస్తుగతమా? భావుకునిఁబట్టియా? చూపఱుం బట్టియా? అనునది పెద్దచర్చనీయాంశము. కొందఱకు లోకములో నున్న ప్రతివస్తువు అసహ్యముగాఁ గనఁబడును. వీతరాగులకంటెను వీరు మహానుభావులు.

నాత్రాతీవ తు కర్తవ్యం దోషదృష్టిపరం మనః
దోషా హ్యవిద్యమానాఽపి తచ్చిత్తానాం ప్రకాశతే॥

అట్టి పుణ్యభాగులమాట వదలిన, ఒక్కొక్కనికి ఒక్కొక్క- వస్తువు అందముగాఁ గన్పట్టును. అదివాని కమృతాంశుమాన మగును.

కావ్యం సుధా రసజ్ఞానాం కామినాం కామినీ సుధా
ధనం సుధా సలోభానాం శాంతిః సన్యాసినాం సుధా.

వేద మిష్టమయిన వానికి గానము రోదన మనిపించును. చిత్రకారునకు చిత్రకళ ఇంచినట్లు మఱియొకటి రుచింపదు.

పరివ్రాట్కాముకశునాం ఏకస్యామేవ యోషితి
కుణపః కామినీ భక్ష్యం ఇతి తిస్రో వికల్పనాః

వస్తువు ఒకటే అయినను వారి రుచినిఁ బట్టి మఱియొక రీతిగఁ గనబడును. ఇష్టము లేనిది వికృతిగఁ గాదు రోఁతగాఁ గన్పడును. "భిన్నరుచి ర్హి లోకః". ఇంతకు వస్తుగతము కా దనినప్పుడు భావుకుని మనస్సు అందము తెచ్చునని యన వలయును. అప్పుడు అన్నిటికిఁగళ ఉన్నదన వలసి వచ్చును. అటుల అనుట మంచిదికాదు. అనకు కూడ. ఏకొందఱికే నీయిష్టము లేకపోయినను సమాజమున కెల్లు రుచించినదని పరీక్షించుకొని ఆవస్తువు సమాజములో మెచ్చు వడసిన దానికిఁ గళాముద్ర వేయవచ్చును.

వస్తువులోకేమాదిరిగా నున్నను అందము కొన్నిటికే యుండును. కన్నులు, ముక్కు, చెవి, నోరు, కరచరణాద్యవయవములు స్త్రీ లందఱకు లెక్కకుండినను "ఈతరుని అందముగా నున్నది" అని కొందఱినే ఒప్పుకొందుము. అటులనే వస్తునిర్మితికి సామగ్రి ఒక్కటయినను, సృష్టించఁ బను ఒక్కవస్తువే అందముగా నుండును. అన్నియు నుండవు అందఱు చేసినవస్తువులు నందముగా నుండవు. ఒక్కఁడు చేసినదియే అందగించును. చీరల నందఱు నూలితోనే నేయుదురు. చీరల కందఱు నంచు నుంతురు. ఒక్కొక్కఁడు నేసిన దానికే అందము వచ్చును. అందఱకు నందముగా నేయుట యలవడను. చీరలకు నూలు ఒక్కటయినను, అంచువల్ల అంచున కేకాక చీరకంతకు నందము వచ్చినట్లు అలంకారాదు లుండినను

ఒక్కొక్క ఆకృతికే అందముండునట్లు కొన్ని వస్తువులే అందముగా
నుండును. ఆ అందమును తెల్పునదే "కళ" అనఁగా

ప్రతీయమానం పునరన్యదేవ వస్త్వస్తి వాణీషు మహాకవీనాం
యత్తత్ప్రసిద్ధావయవాతిరిక్తం విభాతి లావణ్య మివాంగనాసు.

అది కావ్యములో వ్యంగ్యార్థము వంటిది.

2 కళ ఒక స్త్రీ వంటిది. పురుషుఁడు స్త్రీకి సొగసు తీసికొనివచ్చుటకు ప్రయత్నించునట్లు, కళకు, కళతోఁగూడిన వస్తువునకు సొగసు తీసికొనివచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుట కళాకారుని కర్తవ్యము. అందఱు కళాకారులు తమ కళాసృష్టిలో నిమగ్నులయి, ఏకాంతముగా నాలోచించి, భావనతో సేకరించి, వివిధ సామాగ్రితో నింపుటకుఁ బ్రయత్నింతురు, నింపుదురు. కళ కుద్బోధక సామగ్రులను ధ్యానింతురు పరిశీలింతురు, రూపొందింతురు. తమ కళలో తాము నిమగ్నులయి ఆనందింతురు. బాగున్నదనుకొని వీథికిఁ దెత్తురు. అంత వఱకే కళాకారుని కర్తవ్యము.

3 కళ మానసిక సృష్టి. కుమ్మరి కుండలకుఁ గ్రొత్తరూపు తీసికొని వచ్చినను, కవి కావ్యరచనలోఁ గ్రొత్త పోకడలు తీసికొని వచ్చినను, చీరలు కంచువేయుటకు ముద్రలు చెక్కినను, మనస్సులో ముందు భావించికాని బయటి కభివ్యక్తి చేయఁజాలఁడు. తన మనోభావములను మానసిక రూపములను పైకి వెలువఱచుటకు వస్తువులనియు, రంగులనియు, శబ్దములనియు, స్వరములనియు, ఏవేవియో తీసికొని కళను రూపొందించుటకయి ప్రయత్నించును. తనకు సామగ్రి లోటయినను బూర్ణముగ వ్యక్తీకరింపఁ జాలఁడు. (భావనాబలము లోటయిన నేమియు వ్యక్తపఱుపఁ జాలఁడు. కాని ఒకరీతి క్రొత్తదనమును దీసికొని వచ్చును. కొందఱు వారిదృష్టిలో బాగున్నదని మెత్తురు. కొందఱు

మెచ్చరు. వెక్కిరింతురు. వెక్కిరించినను బాధచెందక నాయిష్టము నాకు నచ్చినది. మీకు భావుకత్వము లేదు. నాకళ యింతియె అను వాఁడు కళాకారుఁడే కాని "కళ కళకొఱకే" అను వాఁడగును.

కళోత్పత్తికి మనస్సు కారణమయినట్లుగ కళమనస్సు లోనికిఁ జొచ్చుకొనిపోవుట యవసరము. కళ మనస్సులో వెలువడి, రూపొంది అభివ్యక్తమయి బాహ్యేంద్రియములద్వారా మనుజు నాకర్షించి, ఇంద్రియతుష్టిని కల్పించి తద్ద్వారా భావుకుని మనస్సులోఁ బ్రవేశించి మనోరంగములోఁ జిరకాలము నటింపఁగలిగిన నయ్యది సరియైన కళ కాఁగలదు.

పెద్దపెద్ద పట్టణములలో రేడియోలు, గ్రాంఫోన్లు, ఆకాశవాణులు శబ్దయంత్రము వీధివెంబడిఁ బడి అంధోళిక్రియాశాలవంటి రాగాలు పెట్టుచున్నను, సినిమాలలో భక్తిమార్గము తెలియఁ బఱచుచున్నను, వానికేమియు విలువలేనట్లు మనుచరిత్ర వెలువడ దానిబడి ననేక ప్రబంధములు తత్సమములు ఇంచుమించు వందలకొలఁది చరిత్రలు వెలువడినను వానినైపునకైనఁ జూడవటులు గాంధీ శిలావిగ్రహమొకటి అందమయినది మొదట వెలువడ నిప్పుడు ప్రతిగ్రామములో తద్రూపము కొంచెమైనను లేని వేలకొలఁది విగ్రహములు వెలువడి అనుగడునకు నున్నను వానిపైకి దృష్టిని పోనించనటులు, కళ ఆకర్షకము కాకపోవుట యటుండ రోఁతకల్పించు ననినచో కళ తన ఉత్పత్తిలో, నిలకడలో, ఉపయోగములో ఉండవలసిన స్థితిలో నున్నపుడే చిరకాలము స్థాయిగ నుండఁగలదు. ఇంతేకు కళ మానసిక పరివర్తనము చేయఁగలుగ వలయును.

కళకు శ్రోత్రమార్గములు, శ్రోత్రనటకలు, శ్రోత్రవస్తువులు దిగుమతి అయివచ్చిన యానసములలో, కనువేఁదులు, వినువేఁదులు, ఎనవేఁదులు అగునట్లు కళలు వెలువడుచున్నవి. అనఁగా నింద్రి

రూపాకర్షకములగునట్లు అభివ్యక్తమగుచున్నవి. కాని యివి ఇంద్రియములకెంత ఆకర్షకములగుచున్నవో బాహ్యముగ నంతేగా మనుజునిపై తమ యధికారమును జూపుచు చపలునిగా నొనరించుచున్నవి. మనుజునిమీఁద నధికారము చేయుట యనఁగా మనస్సునకు హత్తుకొని స్థిరరూపము నిచ్చుట మంచిదియు. దానివల్ల వచ్చు ననుభూతి ఆనందము స్థిరముగ నుండఁగలదు. ఇంద్రియములు తమ అనుభూతిని మనస్సునకుఁ బంపును. "ఆత్మా మనసా సంయుజ్యతే, మన ఇంద్రియేణ, ఇంద్రియమర్థేన తతః ప్రత్యక్షం" అని మనఃప్రవృత్తి దేనికిని దప్పనది. బాహ్య జగత్తు అనుభూతి ఆనందము నిచ్చును. మనస్సులోఁ బనిచేయును. అయినను ఈ రూపానందము "రాజసిక" "తామస" ఆనందములలోనికిఁ బరిణమించు చున్నది. అందువలననే యిద్యది మనుజుని చపలునిగా నొనరించుచున్నది. వాసకే దలమెత్తించి క్షణములో దినపత్రికవలె రోఁత కల్గించు చున్నది. ఈ రాజసికానందము కల్గించుటయో, యీ తామసానంద మనుభవించుటయో యిప్పటి కళాకారుని లక్ష్యము, కళ పరిణామము అయియున్నది.

మఱికొందఱు కళకుఁ బ్రయత్నించి సొంపుచూప నవసరములేదు -ప్రకృతికి- పర్వతము, నదులు, సముద్రములు, చెట్లు, లతలు, మేఘములు, ఆకాశము, ఇంద్రధనుస్సు, పచ్చికబయళ్లు, ఋతువులు, రేయింబవళ్లు, సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, చీఁకటి, వెన్నెల, వెలుతురు, నీడ, పశువులు, పక్షులు, సరీసృపములు, ప్రాణులు -కళాసంపద స్వాభావికమయినట్లు, ఉన్నది యున్నట్లుగాఁ జిత్రించి, ఉన్నది యున్నట్లుగా వర్ణించి నగ్నముగాఁ రూపుచేయుటయే కళాసంపదకు మిక్కిలి పరాకాష్ఠ అందము ననియెదరు. (ప్రకృతి చిత్రి) మెంతవఱకు నవసరమో. ఏ కళలోఁ బ్రకృతి చిత్రమవసరమో యాయా ఘట్టము

లకోఁ వెలువడుచు) కాని యది చంద్రరేఖావిలాపప్రబంధమువలె నుండును. అట్టి కళను ఒక్కఁడే యేకాంతముగాఁ జూచుకొని యానందింప గలఁడు, అనుభవింపఁ గలఁడు. నగ్నదృశ్యముల నిద్దఱు పురుషులు కలిసి చూడలేరు. అట్టివారు తమకు సమాజమునకు సంబంధము వదలుకొనఁ గలుగునవస్థలు కాఁగలవు.

(4) కళ సమాజమునకుఁ జెందినదికాని ఒక్కనికిఁ జెందినదికాదు. సమాజమే కళాకారుని పరీక్షించి గీటుగీచి ఉన్నతస్థితికిఁ దీసికొనివచ్చును. సమాజము కళాకారునకు స్థానమునిచ్చును. తన కిచ్చునట్టి స్థానమును మొదటి యత్నములోనే చిరస్థాయిగాఁ జేసికొని తన్నెల్లప్పుడును స్మరింపఁ జేసికొనఁగలిగినవాఁడే నాతఁడు ఉత్తమకళాకారుఁడు కాఁగలఁడు. ఏ కళాకారునకయినను తా నావశ్యకళాకారుఁడు కావలయుననియును, తనసృష్టి "నభూతో న భవిష్యతి" అనిపించుకొనవలయుననియు దీక్ష యుండవలయును.)

వాల్మీకి, కాళిదాసు, భవభూతి, దండి, భట్టబాణుఁడు, నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱన, శ్రీనాథుఁడు, మొదలగువారిమాట వదలివేయుదము. వారిదే అగ్రాసనము. ఏనాఁడు వ్రాసినాఁడో పెద్దన "ఆనందో బ్రహ్మ యటన్న" నుడువఁగల పద్యములను. తెలుఁగువారిప్పటికి నాలుగువైపుల నుండి ఆ పద్యములను వినిపించెదరు. అనఁగా మనుచరిత్ర పట్టనివారుండరు. సత్యభామకోపము "ఏమేమిగా" యనిరాఁగ అది తగ్గించుటకయి మ్రొక్కు "జలజాతాసన" ఘట్టమునందలి పద్యములు తెలుఁగునాఁట రానివారుండరనిన నతిశయోక్తి గాదు, ముద్దులొలుకు పలుకులు కనుక. "సతిసాహిత్యరహస్యము" "తలిరుఁజొంపము" "ఆజాబిల్లి" ఈ పద్యములు ముట్టక పోవుట అరుదు. చెవిని బడకపోవుట విచార్యము. కాసు మని యెవ్వరి భట్టుమూర్తిగారికి అనిన వసుచరిత్ర చదువని వారుండరు "ఈ

యాకర్షకములగునట్లు అభివ్యక్త మగుచున్నవి. కాని యివి ఇంద్రియములకెంత ఆకర్షకములగుచున్నవో బాహ్యముగ నంతగా మనుజునిపై తమ యధికారమును జూపుచు చపలునిగా నొనరించుచున్నవి. మనుజునిమీఁద నధికారము చేయుట యనఁగా మనస్సునకు హత్తుకొని స్థిరరూపము నిచ్చుట మంచిదియు. వానివల్ల వచ్చు ననుభూతి ఆనందము స్థిరముగ నుండఁగలదు. ఇంద్రియములు తమ అనుభూతిని మనస్సునకుఁ బంపును. "ఆత్మా మనసా సంయుజ్యతే, మన ఇంద్రియేణ, ఇంద్రియమర్థేన తతః ప్రత్యక్షం" అని మనఃప్రవృత్తి దేనికిని దప్పనది. బాహ్యజగత్తు అనుభూతి ఆనందము నిచ్చును. మనస్సులోఁ బనిచేయును. అయినను ఈ యానందము "రాజసిక" "తామస" ఆనందములలోనికిఁ బరిణమించుచున్నది. అందువలననే యిప్పటిది మనుజుని చపలునిగా నొనరించుచున్నది. వానికే దలమొత్తించి క్షణములో దినపత్రికవలె నాఁతి కల్గించుచున్నది. ఈ రాజసికానందము కల్గించుటయే, యీ తామసానంద మనుభవించుటయే యిప్పటి కళాకారుని లక్ష్యము, కళ పరిణామము అయియున్నది.

మఱికొందఱు కళకుఁ బ్రియమొనర్చి సొంపుగూర్ప నవసరములేదు -ప్రకృతికి - పర్వతము, నదులు, సముద్రములు, చెట్లు, లతలు, మేఘములు, ఆకాశము, ఇంద్రధనుస్సు, పచ్చికబయళ్లు, ఋతువులు, రేయుంబవళ్లు, సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, చీఁకటి, వెన్నెల, వెలుతురు, నీడ, పశువులు, పక్షులు, సరీసృపములు, ప్రాణులు - కళాసంపద స్వాభావికమయినట్లు, ఉన్నది యున్నట్లుగాఁ జిత్రించి, ఉన్నది యున్నట్లుగా వర్ణించి నగ్నముగాఁద యాను చేయుటయే కళాసంపదకు మిక్కిలి పరాకాష్ఠ అందము నసియెదరు (ప్రకృతి చిత్రి) కెంతవఱకు నవసరమో. ఏ కళలోఁ బ్రకృతి చిత్రమువరకమో యామాయు ఘట్టము

లాగ దెలుపుదును) కాని యది చంద్రరేఖావిలాపప్రబంధమువలె నుండును. అట్టి కళను ఒక్కడే ఏకాంతముగాఁ జూచుకొని యానందింప గలఁడు, అనుభవింపఁ గలఁడు. నగ్నదృశ్యముల నిద్దఱు పురుషులు కలిసి చూడలేరు. అట్టివారు తమకు సమాజమునకు సంబంధము వదలుకొనఁ గలుగుసమర్థులు కాఁగలరు.

(4) కళ సమాజమునకుఁ జెందినదికాని ఒక్కనికిఁ జెందినదికాదు. సమాజమే కళాకారుని పరీక్షించి గీటుగీచి ఉన్నతస్థితికి దీసికొనివచ్చును. సమాజము కళాకారునకు స్థానమిచ్చును. తన కిచ్చునట్టి స్థానమును మొదటి యుద్యమములోనే చిరస్థాయిగాఁ జేసికొని తన్నెల్లప్పుడును స్మరింపఁ జేసికొనఁగలిగినవాఁడే నాఁటి కేఁడు త్తమకళాకారుఁడు కాఁగలఁడు. ఏ కళాకారునకయినను తా నాదర్శకళాకారుఁడు కావలయుననియును, తనసృష్టి "నభూతో న భవిష్యతి" అనిపించుకొనవలయుననియు దీక్ష యుండవలయును.

వాల్మీకి, కాళిదాసు, భవభూతి, దండి, భట్టబాణుఁడు, నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱన, శ్రీనాథుఁడు, మొదలగువారిమాట వదలివేయుదము. వారిదే అగ్రాసనము. ఏనాఁడు వ్రాసినాఁడో పెద్దన "ఆనందో బ్రహ్మ యటన్న" నుడులుగల పద్యములను. తెలుఁగువారిప్పటికి నాలుగు నైపుల నుండి ఆ పద్యములను వినిపించెదరు. అనఁగా మనుచరిత్ర పట్టనివాఁ డుండడు. సత్యభామకోపము "ఏమేమిరా" యనిరాఁగ అది తగ్గించుటకయి మ్రొక్క- "జజాకాపన" ఘట్టమునందలి పద్యములు తెలుఁగునాఁట రానివాఁ డుండఁ డనిన నతిశయోక్తి గాదు, ముద్దులొలుకు పలుకులు కనుక. "నతినా హిత్యరహస్యము" "శిలిముఖజొంపము" "ఆజాబిల్లి" ఈ పద్యములు పుట్టక పోవుట అరుదు. చెవిని బడకపోవుట విచార్యము. బాపు మణి యేస్విది భట్టుమూర్తిగారిని అనిన వసుచరిత్ర చదువని వాఁడుండఁడు "ఈ

కడజాతి వాతికి హీనవే" అన్న తెనాలివారిని జూడనివారుండరు. "కూఁకటివేణి కోఁగుములు, తమిపూఁదీగెల" అను నతిశయోక్తులుగల పింగళివారి బంగారుముక్కల నెఱుఁగని వారుండరు. గాన మనునప్పటికి త్యాగరాజుల మొక్కనివారు, "అప్పరామభక్తి యెంత" అనుకీర్తన రాని వారుండరు."

పైకళలన్నియుఁ గళాసృష్టిలో వెలువడినవి. ఉత్తమకళాకారుల చేతిలో సృష్టమయినవి, "అమరావతీ, అజంతా, ఎల్లోరా" గుహాలలో వెలువడిన శిల్పకళ కళలన్నిటిలో నేఁడు మేటికిరీటమై వెలుఁగొందుచున్నది. ఈ కళలన్నియు నాకర్షకములు, మానసోల్లాసదాయకములు, శాశ్వతానందదాయకమై యభివ్యక్తమయినవి. ఈరీతి కళలన్నియు నానందము కలిగించును.

ఆనందము కలిగినపుడు, ఆనందము కలిగించునపుడు మనుజుఁడు తనమనస్సును మఱచుకొనును. ఆనందము కలిగించిన దాని నొప్పుకొని యిది నా మతము. నాయిష్టమని యనును. అప్పుడే తన భావములు నిర్ణయరూపమును బొందును. ఇంతవఱకు కళ ఆనందమును గలిగించుచు మనుజుని నొక మార్గమునకుఁ దీసికొని వెడలునని చెప్పుకొనవలసియున్నది. ఆనందము కలిగించుట కళల కన్నిటికి సమానమని యనుకొంటిమి.

కళాదర్శనమువలనఁ గలుగు నానందము చిరస్థాయిగా నుండుట కళమీఁద నాధారపడి యుండును. అయినఁ గళలు తా మిచ్చు నానందమునుబట్టి రెండువిధములుగనున్నవని యనుకొనవలయును. వృత్తికళలు– లలితకళలు– అని. వృత్తికళలన్నియు "Art for markets sake" "కళ అమ్మకము కొఱకు" అను ధోరణిలో చలామణి అయిపోవును. వాని కుపదేశకత్వముతోఁ గాని, నీతితోఁ గాని, సంబంధబాంధవ్యము లనవసరము. అట్టి కళ క్షణకాలములోఁ దమూరగును దానికై కళా

కావునను గల్పనావశ్యకత యున్నది కాని లలితకళలను సృష్టించు శిల్పికున్నంత జంజాట మక్కఱలేదు. దానికి వచ్చుమెప్పు విద్యార్థుల సనముపంటిది. ఆర్థికముగ నున్నతి యుండిన నుండవచ్చును. నాల్గు రోజులుమాత్రము వానిని గూర్చి "బళా" అని యందురు. వారమురోజులయినతరువాత "పోనిమ్ము" అనిన నందురు. అట్టి వృత్తికళానిర్మాతలు నిర్మించుకళకు "నేర్పు" అను నిర్వచనము సరిపోవునేమో యనిపించును. ఈనేర్పునకు మానసిక భావనాపరంపర యక్కఱలేకయే చేష్టలోను, క్రియలోను నెక్కువ అవసరమును దీసికొనును. ఈ కళాకారులకు లలితకళాకారుల కున్నంత స్థిరోన్నతి, శాశ్వతకీర్తి, సంఘాంకనము, నుండదు. కనుకనే యీకళాకారుఁడు సృష్టించుకళ స్థిరానందము నీయలేదు. దీనివలనఁ గలుగు నానందము మనస్సులోనికిఁ జొరలేదు. చొచ్చినను క్షణికముగ నుండును: అమరావతి శిల్పసౌందర్యము, మీనాక్షి మూర్తికళాసౌష్ఠవము, మాలలకు సంగరాగాదులకు రానేరదు.

వృత్తికళ-లలితకళా ప్రస్తావము వచ్చినది కావున ప్రాచీనకాలమునుండియు "కళ" లని పరిగణింపఁ బడిన వెన్నియో యిట స్మరించుట మంచిదని యీదిగువ వ్రాయుచుంటిని.

౧ గీతము, ౨ వాద్యము, ౩ నృత్యము, ౪ నాట్యము, ౫ ఆలేఖ్యము, ౬ విశేషకచ్ఛేద్యము, ౭ తండులకుసుమ బలివికారము, ౮ పుష్పాస్తరణము, ౯ దశనవసనాంగరాగము, ౧౦ మణిభూమికాకర్మము. ౧౧ శయనరచనము, ౧౨ ఉదకవాద్యము, ౧౩ ఉదకఘాతము, ౧౪ చిత్రాయోగము, ౧౫ మాల్యగ్రథనవికల్పము. ౧౬ శేఖరాపీడయోజనము, ౧౭ నేపథ్యయోగము, ౧౮ కర్ణపత్రభంగము, ౧౯ గ్రంథయుక్తి. ౨౦ భూషణయోజనము, ౨౧ ఇంద్రజాలము, ౨౨ కౌచుమారయోగము ౨౩ హస్తలాఘవము, ౨౪ చిత్రశాకా

పూపభక్ష్య వికారక్రియ ౨౫ పానక రసరాగాసవ యోజనము ౨౬ సూచీవాపకర్మము ౨౭ సూత్రక్రీడ ౨౮ ప్రహేళిక ... ౨౯ ప్రతిమాల ... ౩౦ దుర్వాచక యోగము ౩౧ పుస్తకవాచనము ౩౨ నాటకాఖ్యాయికా దర్శనము ౩౩, కావ్యసమస్యాపూరణము ౩౪, పట్టికావేత్ర వాణవికల్పము ... ౩౫ తర్కుకర్మ, ౩౬ తక్షణము, ౩౭ వాస్తువిద్య, ౩౮ రూప్యరత్నపరీక్ష, ౩౯ ధాతువాదము, ౪౦ మణిరాగజ్ఞానము, ౪౨ వృక్షాయుర్వేదయోగము, ౪౩ మేషకుక్కుటలావక యుద్ధవిధి, ౪౪ శుకశారికా ప్రలాపనము, ౪౫ ఉత్సాదనము, ౪౬ కేశమార్జన కౌశలము, ౪౭ అక్షరముష్టికాకథనము, ౪౮ మ్లేచ్ఛితకవికల్పము .... ౪౯ దేశభాషాజ్ఞానము, ౫౦ యంత్రమాతృక ..., ౫౧ పుష్పశకటికా నిమిత్తజ్ఞానము, ౫౨ ధారణమాతృక ...., ౫౩ సంపాఠ్యము, ౫౪ మానసకావ్యక్రియ ౫౫ క్రియావికల్పము. ౫౬ ఛలితకయోగము ౫౭ అభిధానకోశచ్ఛందోజ్ఞానము, ౫౮ ద్యూతవిశేషము, ౫౯ ఆకర్ష క్రీడ, ౬౦ బాలకక్రీడనము, ౬౧ వస్త్రగోపనము, ౬౨ వైనాయికీ విద్యాజ్ఞానము, ౬౩ వైజయికీ విద్యాజ్ఞానము. ౬౪ వైతాళిక విద్యాజ్ఞానము, అని అరువదినాలుగు.

కళ — అనుకరణ.

(5) కళాజీవి స్వతంత్రుఁడై క్రొత్తగాఁ గళను సృష్టించిననాఁడే కళాకారుఁడు గాఁగలఁడు. అనుకరణ చేసినచో నాదొంగతనము తాత్కాలికముగాఁ గనపడకపోయినను, ఏకొలదియేని నందముగాఁ గన్పట్టినను, పైమెఱుఁగు వలె కొంతకాలమునకు నాపూఁత అణఁగిపోయి నిజవస్తువు బయటఁబడును. కళ శోభాహీనమగును.

అనుకరణ పనికిరాదనుటకుఁ గారణము కళ పరిణిష్ఠితత్వమును బొందనీకుండుట అనుకృతి కనుక, ప్రతిభ లేమి చే నెడనొకే యంగముమీఁద

సృష్టి హెచ్చుగాలగ్నమయి కళ తయారగును. ఒకకన్ను, ముక్కు-ఇట్టివదియే అందముగానుండి మిగిలిన అవయవములు వికృతముగా నున్నయెడల దానికన్ను మాత్రమే అందముగా నున్నదని యనియెదరు. ఒక్క మాటుమాత్రమే ఆ అనుటయును. అందముగాఁ దయారుచేయుటకు యున్నను, సామాగ్రియున్నను ప్రతిభ లేకపోవుటచే నంతటితో సృష్టి కల్పన ఆగిపోయినది. సిద్ధహస్తుఁడు చేయునంతటి ప్రయత్నము చేసినను వికృతముగాఁ దయారయినది. అందము వికారము ప్రతి వస్తువునను మిశ్రితమయియే యుండును. వికృతి ప్రతిభ తక్కువయైనఁ బైకివచ్చును. ప్రతిభ యెక్కువైన నందగించును. అందమయినది, ప్రతిభాసృష్టమయినది చూచి తలలూఁచిన మనుజులు అనుకరణవస్తువులను చూచి ఆనందింపఁ జాలరు. దినపత్రికను జార్చివేసినట్లు జార్చివేయుదురు. ఈఅనుకరణము నృత్యకళలకుఁగూడఁ బనికిరాదు. ఈఅంధానుకరణము దానికున్నచో "Art for markets sake" అను ప్రయోజనముఁ గూడ ఉండదు.

లలితకళలకు ననుకరణము పనికిరాదు. ఈ అనుకరణమును సర్వభాపరిత్యజించుట ఎవ్వనితరము కాదు. అయినచో ననుకరణ మెన్నివిధములుగ నున్నవో ఆవిషయము ననుకొనినఁ దేలు నివిషయము. అక్షరముల ననుకరింప కుండను పదముల ననుకరింప కుండఁగను నెవ్వండును కావ్యము వ్రాయఁజాలఁడు "నహివాచస్పతినా వ్యక్షరాణి పదానివా కానిచిదపూర్వాణిఘటయితుం శక్యంతే" అని ధ్వనికారుఁడు ఇవి రెండు ననుకరించుట సంగీతములో సప్తస్వరములనే ప్రతిగాయకుఁడు స్వీకరించినటులు. ఒకవిధమయిన రాగములనే గ్రహించినటులును.

ఇంక నొకఁడు చేసిన స్వరకల్పమునే మఱియొకఁడు చేసి ఒకఁడు పాడినపాట నన్నివిధముల నదేవిధమున హిందీ చలనచిత్రస్త్రీలు ఒక

పాటకొక్క శైలి కల్పించిన నావెంట తెలుఁగు చిత్రములకుఁ బాటల కవ్యనియే శైలితీసికొని వచ్చురీతిని; పాడిన శ్రీనాథుఁ డుంచిన భావములనే, వాక్యములనే కథావస్తువులనే పెద్దనయుంచుఁగ పెద్దన్న ఉంచినవే తరువాతివారు నుంచిన నయ్యది అసహ్యమగును. ఒక్కొక్కచోట భావములు కొన్ని ఒకేరీతి నుండవచ్చు. దానిని దనకళచే స్థగితము చేయువచ్చును; కాని మొదటినుండి తుదివఱకు నొకేయాకారము, ఒకేశైలి, ఒకేవస్తువు ఒకే భావములు, ఒకరీతిగనే వర్ణనము, ఒకేరీతిగఁ బాత్రపోషణమున్నచో నయ్యది సంవాదముకాదు. విసంవాదము అయ్యదికళ కాదు, కాకళ. ఒక్కొక్కపద్యము ఒక్కొక్కశ్లోకము సర్వాత్మనా సమమైనది అనేక ప్రబంధములలోఁ జూచుచుంటిమి. భావమొక్కటిగా నున్నను కళకట్టినవి చూచుచుంటిమి. అటులఁగాక వస్త్వైక్యత, కల్పనైక్యత, భావైక్యత, వాక్యైక్యత, పదైక్యత లాగినచోఁ జూడఁజాలము, వినఁజాలము. ఆ అనుకరణము ప్రతిబింబానుకరణము వంటిది. భావములలో నైక్యత యున్నను ఈక్రిందిపద్యములు కళతో నిండియుండుటచే సొంపు నొసఁగూర్చుచున్నవి—

శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండము—

కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల క్రోల్పిదభంగి నేడ్చిన
బ్బిసరుహనేత్రి కొండచఱిఁ బెద్దయెలుంగున వెక్కివెక్కి వె
క్కసమగు మన్యువేగమునఁ గాటుకకన్నుల నీరుసోన లై
యుసిరికగాయలంతలు పయోధరముల్ దిగువాఱువట్లుగాన్.

పెద్దన—

పాటునకింతులోర్తురె కృపారహితాత్మక నీవు కోరిన ని
చ్చోటఁ భవన్నఖాంకురము సోఁకెఁగనుంగొను మంచుఁజూపి చ

ప్పాటలగంధి వేదన నెపంబిడి యేడ్చెఁ గలస్వనంబుతో
మీటిన విచ్చుగుబ్బచనుమిట్టల నశ్రులుచిందు పండఁగన్.

తిమ్మకవి—

ఈసునఁబుట్టి డెందమున హెచ్చిన శోకదవానలంబుచే
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభుకట్టెదుటన్ లలితాంగి పంకజ
శ్రీ సఖమైన మోముపయిఁ జేలచెఱంగిడి బాలపల్లవ
గ్రాసకషాయకంఠ, కలకంఠ వధూకలకాకలీధ్వనిన్.

భట్టుమూర్తి—

ఆజాబిల్లి వెలుంగువెల్లికల డాయన్ జేకరాకానిశా
రాజశ్రీసఖమైనమోమునఁబటాగ్రం బొత్తి యెల్గెత్తి యా
రాజీవానన యేడ్చెఁ గిన్నరవధూ రాజత్కరాంభోజ కాం
భోజీమేళవిపంచికారవ సుధాపూరంబు తోరంబుగాన్.

రోదనమును (అందఱుఁదీసికొన్నను అందము దీసికొనినారా? కలిగారా?
అటుల నుండవచ్చు కాని ఒకరాజు. రాజు వనవిహారమునకుఁ బోవుట. అచట ఒక స్త్రీని గాంచుట చాటుననో మాటుననో, ప్రత్యక్షముగనో పరోక్షముగనో, ఒండొరులు బద్ధానురాగులగుట. కలసియో, కలయకయో విడిపోవుట, ఉభయులకు విరహవేదన, శిశిరోపచారములు, ఒకరికొకరు వార్తలందించుకొనుట, వివాహము, పుత్రోత్పత్తి. ఆ పుత్రుఁడుఁ గూడఁదనకుఁ బుత్రోత్పత్తి పర్యంత మటులనే నడచుట. ఇట్టి యవస్థ, ఈకథనాఁగులోపల, మొదట పట్టణవర్ణము, తరువాత కోట, ఆ వెంట హస్త్యశ్వరథ పాదాతివర్ణనము, చాతుర్వర్ణ్యవము, గణికావర్ణనము, వివాహమునకు పయనమై వెళ్ళునపుడు గాని, వివాహమయి వచ్చునపుడు గాని నాగరస్త్రీలందఱు దివ్యతాసంభ్రమములో సోపాంగ విష్కరణవర్ణము, ఆపాదమస్తకముగ నొకమాఱు, లేక రెండు మాఱు

లో ఒక స్త్రీ వర్ణనము. ఈరీతి నొక కావ్యము వెలువడిన జగ్గకవికూడ నివిచున్నియు వర్ణింపవలసినదే. రక్షకభటుల దుస్తువలె నన్నియు నొక్కకీతిగ నుండవలె నన్నంత వెఱ్ఱి యీ యనుకరణమునకు ఇదియే ప్రతిబింబానుకరణ. ఇది యొకటి.

రెండవది ఆలేఖ్యము; ప్రతికృతి. ఫొటో. వంటిది దీనికి చైతన్యముండ నేరదు కాని అనుకార్యమువలెఁ దయారగును. వ్యక్తిత్వముండును. దీనికి వస్త్వైక్యత లేకపోయినను, స్వరకల్పన ఒక్కటియు మిగిలిన కృతినంతయు మార్చినట్లు, శైలిని మార్చినట్లు భావము లోకేతీమునుండి చాలవఱకు అనుకరింపఁబడిన దీనికిఁ జెందును. "ఇయ్యది ఫలకముమీఁద నొక మనుజుని యాకృతి తయారయినది. రంగులతో స్పష్టమయినది. ఇదియు బాగుగనే యున్నది. దాని అందము దీనికిఁ దీసికొని రాఁగలిగినాఁడు శిల్పి" అని మాటిమాటికిఁ జూచి అందముగా నున్నదియని ఆనందించెదరు. అనుటఁజే ఇయ్యది యని తెలియుచునే యుండును. ఇయ్యది యాలేఖ్యానుకరణము.

మూఁడవది మనుజుని బోలిన మనుజుఁ డున్నట్లు, ఒక మనుజుని మనస్తత్వము వేఱు, వాని యభిరుచులు వేఱు వాని క్రియలు వేఱు, రెండవవాని మనస్తత్వము, ఆయాయి చేష్టలు, అభిరుచులు అన్నియును వేఱే మొదటివాని శరీరాకృతి వీనికి ఏ యాకృతి వానికి మాత్రమున్నట్లు లీయనుకృతియుండును. ఈరీతి అనుకరణ ఉండనచ్చు; ఉండును, ఉండవలెను. అనఁగా నొక కీర్తనకు రాగముండును. పల్లవి యుండును. స్వరకల్పన యుండును; అన్నట్లు లీయనుకృతి. ఉత్తమకళాస్రష్ట కావ్యలక్షణమును స్వీకరించి, అక్షర- పద-వాక్య-అభిధేయలక్ష్య-వ్యంగ్యములకు అర్థములను-గుణ-రీతి-వృత్తి- పాక- శయ్యాదులను- అలంకారములను స్వీకరించుటలోనే మఱియొకరితో సంవాదముండినను లీయను

కరణము కీటికి చైతన్యము అబ్బి యుండును. ఈ అనుకరణమునకే "దేహి" అనుకరణ- మనుజునిబోలిన మనుజుఁ డుండినట్లుండును

ఇతర కళాసామగ్రి నిర్భరముగ నున్నచో వస్త్వైక్యతయున్నను కళకు లోటు వాటిల్లనేరదు. కాని వస్తువునే తెచ్చి అయ్యది సమగ్ర- సామగ్రితో గ్రుచ్చి కథ నడిపితిమి కదా అనుకృతిలో 'కళ' ఉన్నన్నమ యుచచో నయ్యది యథానుకృతి. వస్తువు నిఁకొకఁడు చూపినది మఱి యొకఁడు చూపినను దానికి కళాపరిణిష్ఠితి యుండవలయును. తాను వస్తుకల్పన చేయఁ జాలనినాఁడు ఇతిహాసములనుండి యావస్తువును దెచ్చు కొనవచ్చును. తనకళతో స్థగితముచేసి యితిహాసమును నడిపెనను మాటలేకుండ మెప్పింప వలయును. ఇది కళకట్టినదని అనవఁ జాలు.

అక్షరాదిరచనేవ యోజ్యతే యత్ర వస్తురచనా పురాతనీ
నూతనే స్ఫురతి కావ్యవస్తుని వ్యక్తమేవ ఖలు సాన దుష్యతి.

అని పురాతనవస్తు రచన యెడలను బాధ లేదఁట. అందముగా నున్నదియా? లేదా? నూత్న లావణ్యముల్లసిల్లినచో దానిని "కళ" అని ఒప్పుకొనవలసిన నాఁడు అనుకృతి అయినను సరే

యదపి తదపి రమ్యం యత్ర లోకస్య కించి
త్స్ఫురిత మిద మితీయం బుద్ధి రభ్యుజ్జిహీతే
అనుగతమపిపూర్వచ్ఛాయయా వస్తు తాదృక్
సుకవిరుపనిబధ్నన్ నింద్యతాం నోపయాతి ॥

భావుకులుగాని లౌకికులుఁ గూడఁ జూచి యానందించి నవ్వుడు బిఱ్ఱబిగిసి నీహార్కఁడవు నిందించినను నతఁ డుత్తమ కళాకారుఁడే అగునని నాఁడు ధ్వనికర్త.

త్యాగరాజు, సూరదాసు, తులసీదాసు మొదలగు ప్రసిద్ధ గాన కళాచతుర్ముఖులు. వాగ్గేయకారకులు, రామాయణమునే తీసికొనిరి.

భాగవతమునే గ్రహించిరి. తమగానకళా ప్రతిపాద్య విషయము త్యాగయ్యమాట తెలుసుకొనిన నతఁడు గానకళాబ్రహ్మ అని ఒప్పవలె. అట్టివారే సూరదాసు, తులసీదాసు. వారి సమయములోనే గానకళ పెంపొందినది. నూతనసృష్టి నందినదని అందరు నొప్పినవిషయము. ఉన్న సప్తస్వరములనే, ప్రమాణవస్తువునే, ప్రచలితరాగములనే, ప్రసిద్ధ తాళములనే చిత్రాతిచిత్రముగా మిళితము చేసిరి నాదబ్రహ్మోపాసన చేసిరి. నాదబ్రహ్మమును దేశమందంతటను వ్యాపింపఁ జేసిరి లోకము గుర్తించిరి.

ఒకమాట- ప్రకృతి ననుకరించుట కూడఁ గళాకారులకుఁ గొందఱ కనివార్యము. ప్రకృత్యనుకృతి నాల్గైదువిధములుగా నుండును. జడవస్తువులను జూచి వానిని యథాతథమును వర్ణించుట. తన మనోభావములను జడవస్తువులతో మేళవించి వర్ణించుట ప్రపంచములోని జడవస్తువులను జూచి అసహ్యించుకొనుటయు. చెట్లు, డొంకలు కొంత కొన్ని యనిపించును. ఆ వస్తువులే కవికవితలోనికెక్కి వానికొఱలను వదలి కొని తమ జాడ్యమును వీడి అందమునందును.

తులసీ॥ దామినిదమక రహీం ఘనమాహీం, ఖలకే ప్రీతిజథాథిరనాహీం.
ఘుద్రనదీ భరి చలి ఉతరాఈ, జసథారేఫన భలఖోరాఈ,
ఉదిత అగస్త పంథజలసోఖా, జిమిలోభహిం సోఖసంతోషా,
బూంద అఘాతసహైంగిరికైసే, ఖలకే వచన సంతసహా జైసే॥

ఇచ్చట ప్రకృతి వర్ణనము రెండు విధములుగా సాగినది. ప్రకృతిలో నున్న మనోభావములను ఒకరీతిలో వర్ణించి జడ పదార్థములను చిత్రించినాఁడు.

ఖలునకుఁ బ్రీతి యేవస్తువుల యందు స్థిరముగా నుండనట్లు, మిఘుములో మెఱుపు క్షణికముగా విలసిల్లును. ఖలునకు సంపదల

లవణీన మిడిసి పడునట్లు చిన్ననది ఒక్కసారి వెల్లివిరియును. లోభగుణము హెచ్చిన దానికి సంతోషము ఎండిపోవునట్లు అగస్త్యనక్షత్రోదయము కాఁగానే (శరదృతువు వచ్చుటతోడనే) మార్గములలో బురద యెండును సత్పురుషులు దుష్టుల నిష్ఠురవచనములను సహించునట్లుల పర్వతములు జలబిందు నిపాత బాధను సహించును. అని వర్ణించినాఁడు.

కేవలము జడవస్తువులనే వృక్షలతాగుల్మాదులను, నదీనదముల, పర్వతాదుల, ఋతువుల, ఋతువులలో ప్రత్యేకధర్మముల వర్ణించి, ఒక సరస్సునే వర్ణించి, ప్రపంచ జడవస్తువులనే యథాతథముగా వర్ణించు ప్రకృత్యుపాసన లేకపోలేదు. కళాపూర్ణోదయములో ఋతువర్ణనము. చంద్రసూర్యోదయవర్ణనమును నిందు కుదాహార్యములు. శృంగార రస పోషము లనంతములు ధ్వనికావ్యము చెప్పుచు లోకములోనున్న ప్రతి వస్తువు నేదియో యొకరీతిని ఉద్దీపన విభావముగ నవి యునినాఁడు. కావున జడవస్తువులన్నియు కవికి వర్ణనీయములే అగును.

మఱియొకరీతిని తాఁనొక చెప్పవలసిన విషయమును చెప్పుచు దాని నెదిరికి బోధించుటకై లోకములోఁ బ్రసిద్ధిగానున్న యవి, అందములైనవి, అందఱికి ననుభవవిషయములైనవి తీసికొని 'ఉపమానవస్తువులుగా నిక్షేపించి చెప్పుట ప్రకృత్యనుకరణమే. ఈరీతిఁ గవితలోఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినవారు. వాల్మీకి, కాళిదాసు, మొదలగు ప్రసిద్ధకవులు వారి కవితలో నీయుపమ కనఁబడుచునే యుండును. గంగా, యమునా సంగమము రఘువంశమున నిచట నుదాహార్యము.

మఱియొకరీతిని బ్రకృతి చిత్రణము సాగుచుండును. ఒక వాస్తవము, ఐతిహాసికము, నగు కథను తీసికొని దాని సాఁగించినపుడు లోకములోనున్న క్రియల ననుకరింప వలయును. క్రియారూపమునఁ గాని వెలువఱచుట పొసంగ నేఱదు. "ప్రవరవరూథినుల" ఘట్టము, "కాలా

ఈనామములును బహుప్రకారముగ నున్నవి. వీనికి ప్రవృత్తి నిమిత్తము లగు జాతి, గుణ క్రియా ద్రవ్యము లనంతములుగ నుండుటచే నామములు గూడ ననంతము లైనవి. ఉదా. ఘటము, పట మనునవి జాతిశబ్దములు. "తెలుపు నలుపు" ఇవి గుణశబ్దములు. పాచకుఁడు వంటవాఁడు లేక వంటచేయునతఁడు, పాఠకుఁడు (చదువునతఁడు) ఇవి క్రియాశబ్దములు. దండీ (దండముగలవాఁడు) విషాణి (కొమ్ములుగలది పశువు) అనునవి ద్రవ్యవాచకశబ్దములు.

కొంద ఱాచార్యులు (శాకటాయనులు - నిరుక్తకారులు) ఈ శబ్దము లన్నిటికిని, క్రియ యొకటియే ప్రవృత్తినిమిత్తమగుట వలన నివి యన్నియుఁ గ్రియాశబ్దములే యని యందురు- ఘటము (కుండ) మొదలగు శబ్దములు తమ యర్థమును దెల్పుటకు, ఘటనము మొదలగు క్రియలనే, యన్వయవ్యతిరేకముల వలన, [ఘటన మనుక్రియ యున్నపుడే ఘటము సిద్ధించును - ఇది యన్వయము. ఘటనక్రియ లేనపుడు ఘట ముండదు ఇది వ్యతిరేకము] ప్రవృత్తి నిమిత్తముగా నవలంబించు చున్నవి. ఘటత్వము మొదలుగాఁ గల సామాన్యమును (జాతిని) ప్రవృత్తి నిమిత్తముగా గ్రహించుట లేదు. ఈఘటన మను క్రియ, ఘటత్వ మనెడు సామాన్యముతో (జాతితో) కలిసి యుండ వచ్చును లేకుండవచ్చును. అంతమాత్రమున (ఘటత్వముతో సంబంధింపకున్నను) ఘటనాదిక్రియ ఘటశబ్దమునకుఁ బ్రవృత్తినిమిత్తము కాకమానదు. ఏలన ఘటత్వమను సామాన్యమున్నను, ఘటనక్రియ లేకయే ఘటము రూపొందకయే, యొకవస్తు వేదియైనను ఘటమని వ్యవహరింపఁ బడదుగదా! ఘటనక్రియ లేకున్నను, ఘటము సిద్ధింప వచ్చునందురేని, పటము (వస్త్రము)ను గూడ ఘటమని యేల పిలువరు?- ఘటనక్రియ లేకుండుట వలన నందురేని యీవిషయము రెండుచోట్లను సమానమే.- తెలుపుఁదనము నందని వస్తువును తెల్లని వస్తువని యెప్పుడైన నందుమా? పచనమను క్రియ లేకయే పాచకుఁడు గాఁడు గదా !

కావున "ఘటన క్రియాకర్తృత్వము" అను లక్షణముగల ఘటత్వమే ఘట శబ్దమునకుఁ బ్రవృత్తి నిమిత్తమగునుగాని, కేవలము ఘటత్వ మను జాతిమాత్రము, ప్రవృత్తి నిమిత్తముగాదు. ఇట్టి లక్షణముతోఁ గూడిన ఘటత్వమునే, యీశాస్త్రమునందు ఘటనమని వ్యవహరించు చున్నాము—

ఆక్షేపము—"ఘట" అనుధాతువునకు, ఘటించుట యను నర్థ మున "అచ్" మొదలగు ప్రత్యయములఁ జేర్చుట వలన ఘట శబ్దము రూపొందినది. కావున "ఘటన" మను క్రియయే ఘటశబ్దమునకుఁ బ్రవృత్తి నిమిత్తమని మేము నంగీకరించుచునే యున్నాము. ఇటులే మిగిలిన శబ్దముల విషయమునఁ గూడ నంగీకరించు చున్నాము. కావునఁ బై యుపన్యాసము వ్యర్థమని మాయభిప్రాయము.

సిద్ధాంతము—సత్యమే, మీరు నంగీకరించుచునే యున్నారు. కాని మీరు చెప్పు "ఘటనము"-అనుక్రియ ఘటశబ్దమునకు*వ్యుత్పత్తి నిమిత్తమేగాని, ప్రవృత్తి నిమిత్తముగాదు.- ఈరెండును పరస్పరము భిన్నములే. ఎటులనఁ గొందఱి (ఉపాధివాదుల) మతమున గోవు మొదలగు శబ్దములకు "గమనము" మొదలగు క్రియలు వ్యుత్పత్తి నిమిత్తము. ఈగమన క్రియయు, గోత్వ మనుధర్మమును సమవాయ సంబంధముచే "గోవు" అను నొకేద్రవ్యము నందుండుటచేత గోత్వమ నునది ప్రవృత్తి నిమిత్త మగుచున్నది. అందువలననే నడుచుచున్నను, నడువకున్నను, గోవునుఁ దెల్పుటకు గో శబ్దము నుపయోగించు చున్నాము.

---

*వ్యుత్పత్తినిమిత్తము — ఒకశబ్దమే ధాతువు నుండి, యేప్రత్యయముఁ జేర్చుట వలన నుత్పత్తి నొందినదో తెలుపు నది వ్యుత్పత్తి నిమిత్తము. అనఁగా నొకశబ్దము యొక్క- యుత్పత్తికి ఏధాత్వాదులు మూలము అను విషయము నిది తెల్పును- అట్లు త్పన్నమైన శబ్దము లోకములో నొకయర్థమును చెల్పుటకే ధర్మము నిమిత్తమైన దియో యది ప్రవృత్తి నిమిత్తము. సామాన్యముగఁ దెలియ వలయునన్న-పంకజశబ్దము నకు- పంకము నందుఁ బుట్టుట యనునది వ్యుత్పత్తినిమిత్తము, పంకజత్వ మనునది ప్రవృత్తి నిమిత్తము. దీనినే యుపాధియనియు నందురు.

ఇటులే ప్రస్తుతముగూడ, ఘటాది శబ్దములకు, చేష్టాది క్రియలే వ్యుత్పత్తి నిమిత్తములని తేలుచున్నది. ఈఘట శబ్దమునందలి "ఘటన మను" క్రియకంటె పూర్వకాలత్వమును నిర్దేశించుట కయినచో "విప చ్య ఘటో భవతి" (కాలి, కుండ అగుచున్నది) అను ప్రయోగమున "విపచ్య" అనుచోట క్త్వా ప్రత్యయము (ల్యప్) ప్రయుక్తమైనది.- "విపచ్య" అనుశబ్దము నందలి విపాకక్రియ, ఘటనక్రియ కంటె ముం దైనదని తెలియవలెను. "అధిశ్రిత్య పాచకో భవతి" (పొయి మీఁద పెట్టి పాచకుఁ డగుచున్నాఁడు) అనునపుడు గూడ నధిశ్రియణమను క్రియ పచనక్రియ కంటె ముందైన దని తెలియవలెను. • విపాకా ధిశ్రయణక్రియల యందలి పూర్వకాలత్వము భవన క్రియాపేక్షము గాదు. భవతి (అగును) యను క్రియాశబ్ద మవశ్యము ప్రయోగింప నక్కఱలేదు. ప్రయోగింపకున్నను, ప్రతిపదార్థమునందును, "సత్త" తప్పక యుండుటచే భవతి ప్రయోగము వలనఁదెలియవలసిన భవనక్రియ ప్రతీయమాన మగుచునే యుండును. అంతమాత్రమున, విపాకాది క్రియాపౌర్వకాల్యము భవతి క్రియాపేక్ష మనఁజెల్లదు. భవతిక్రియ విపాకాదిక్రియకు బహిరంగ మగుటయే గాక, యోగము కూడ కుదుర కుండుటయే ఇందుకు హేతువు. క్త్వా ప్రత్యయముచే సూచిత మగు పౌర్వకాల్యము, సాధారణముగ ప్రయుజ్యమానమైన క్రియ నపేక్షిం చియే యుండును గాని ప్రతీయమానక్రియాపేక్షమై యుండదు. ఇట్లు కానిచో

• ఒకే కర్తగల క్రియలు రెండున్నచో, అందులో, నేక్రియ పూర్వకాలము నకు సంబంధిచినదో, ఆక్రియకు క్త్వా ప్రత్యయము సంస్కృతమునఁ జేర్పఁ బడును. ఆక్రియావాచక శబ్దమునకు పూర్వ ముపసర్గయున్నచో క్త్వా కు బదులుగ ల్యప్, వచ్చును- ప్రస్తుతము విపచ్య ఘటో భవతి అనునపుడు విపాకము, ఘటనము, భవనము (అగుట) అనుమూఁడు క్రియలు మూఁడు శబ్దములలో నున్నవి. ఇందు విపాకక్రియ ఘటన క్రియాకే ముందైన దని తెలియవలెనే గాని, భవన క్రియకు ముందని గాదు. అటులే అధిశ్రిత్య పాచకోభవతి అనునపుడు, అధిశ్రయణక్రియయొక్క- పూర్వకాల త్వము పచనక్రియాపేక్షమే గాని, భవనక్రియాపేక్షముగాదు.

శ్రుత్వాపి నామ బధిరో, దృష్ట్వాప్యన్ధో,జడో విదిత్వాపి
యో దేశకాల కార్యవ్యపేక్షయా పండితస్స పుమాన్.

మొదలగు ప్రయోగము లన్నియు ననుపపన్నములగును—

పై శ్లోక తాత్పర్యము—దేశకాలకార్యముల ననుసరించి, యెవఁడో కవిషయమును వినియు చెవిటివాఁడో చూచియు గ్రుడ్డివాఁడో, తెలిసికొనియు జడుఁడో యాపురుషుఁడే పండితుఁడు-

ఇచట "శ్రుత్వాపి బధిరో భవతి" "దృష్ట్వాప్యన్ధో భవతి" వినియు బధిరుఁడగునో కనియు నంధుఁడగునో-యనునపుడు, భవతి యను క్రియ (=అగును) ప్రతీయమాన మగుచునే యున్నది. అయినను వినుట యనుక్రియ వినలేకుండుట (బాధిర్యము) అనుక్రియకే పూర్వకాలము గలది యగును కాని "అగును" (భవతి) అను క్రియ కంటెఁ బూర్వకాలపుది కాదు. అట్లే యగుచో "విని యగును," అనగా నెవఁడు వినునో వాఁడు పండితుఁడగును అను నర్థము వచ్చును. ఈయర్థ మసంగత మగునుగదా! బాధిర్య మనుక్రియ కంటెఁ బూర్వకాలతనే "శ్రుత్వా" యనుక్రియలోని క్త్వా ప్రత్యయము తెలుపుచో నీ యసంగతత్వము పోవును.

అనేక క్రియ లొకచో నున్నపుడు, పూర్వపూర్వక్రియల పౌర్వకాల్య ముత్తరోత్తర క్రియాపేక్షమే యగును. స్నానముచేసి, తిని, త్రాగి వెళ్లుచున్నాడు (స్నాత్వా, భుక్త్వా, పీత్వావ్రజతి) యనునపుడు స్నానము చేయుట, తినుటకంటెను; తినుట, త్రాగుట కంటెను; త్రాగుట, వెళ్లుటకంటెను; బూర్వకాలమున జరిగిన దని తెలియవలెను. ఇటులే "విపచ్య ఘటో భవతి" యను నపుడు గూడ,విపచనము, ఘటనము, భవనము అను క్రియ లనేకము లున్నవి. ఇందు పచన క్రియ యందలి పౌర్వకాల్యము, ఘటనక్రియాపేక్షమే యగును. "ఘటః" "అనునపుడు" "అచ్" ప్రత్యయమును, భవతి యనునపుడు "తిప్" ప్రత్యయమును, ఈ రెండును కూడ కర్తనే సూచించును. ఈయంశములో ఘట శబ్దమునకు, భవతి శబ్దమునకును భేదములేదు కావున నుత్తరోత్తర క్రియాపేక్షమే పూర్వపూర్వక్రియ పౌర్వకాల్యమనుట యుక్తము.

అన్ని తావులయం దిట్లే యున్నను, ఈవిషయము గుర్తింపఁ బడుట లేదు. కృత్ప్రత్యయము కర్తను తెలియఁ జేయును. శబ్దమునందు ప్రత్యయార్థమునకే ప్రాధాన్య ముండును. ప్రకృత్యర్థ మప్రధానము. అట్లగుటచే కృత్ప్రత్యయనిర్దేశ్యమైన కర్తకు, ప్రకృత్యర్థమైన క్రియ యుపాధి భావమును పొందినదై, స్ఫుటముగఁ గన్పింపదు. అప్పుడు వ్యాఖ్యాతలు చాలమంది ఇచట క్రియలు భిన్నకర్తృకములని భ్రమపడుచున్నారు. ఉదాహరణమునకు—

"శిశిరకాల మపాస్య గుణోఽస్య నః క ఇవ శీతహరస్య కుచోష్మణః
ఇతి ధియాస్తరుషః పరిరేభిరే ఘనమతో నమతోఽనుమతాః ప్రియాః"

శిశుపాలవధ.

తా. అది శీతకాలము- నాయికలకు రోషము కలిగినది. నాయకులు వారికి పాదాక్రాంతులైనారు. నాయిక లాలోచించినారు. ఈశీతకాలమును వదలివేసినచో, (శీతకాలము వెళ్లిన తరువాత) మన కుచముల వెచ్చఁదనమువలన ప్రయోజనమేమి ? ఈయాలోచనతో, రోషము పోఁగొట్టుకొని, యంగీకారమును సూచించు చున్న తమప్రియులను గట్టిగఁ గౌఁగిలించు కొనినారు—♦

ఇచట "అపాస్య" యనునది ల్యబన్తము. "వదలి" అనునర్థము వచ్చును. "వదలుట" యను క్రియయందలి పౌర్వకాల్యమును ఈ ల్యప్ ప్రత్యయము సూచించును. ఏక్రియకంటె బూర్వకాలమును సూచించును? "శీతహరస్య" యనుపదమున, హరించుట యనుక్రియ పైదెల్పిన రీతిని, కర్త కుపాధిభావము నొందియున్నది. ఈహరణక్రియకంటె వదలుట యనుక్రియ పూర్వకాలమునకు సంబంధించిన దని తెలియ

♦ శిశిరకాలం = చలికాలమును, అపాస్య = వదలి, శీతహరస్య = చలిని పోఁగొట్టు, నః = మనయొక్క, కుచోష్మణః = స్తనములవెచ్చఁదనమునకు, గుణః కః = ఫలమేమి ? ఇతి ధియా = అనుబుద్ధితో, అస్తరుషః = పోయిన రోషముకలవారై, ప్రియాః = ప్రియురాండ్రు, నమతః = నమస్కరించుచున్నట్టియు, అత ఏవ= అందువలననే, అనుమతాన్ =అంగీకరింపఁబడినట్టియు,ప్రియులను, ఘనమ్=గాఢముగా పరిరేభిరే = కౌఁగిలించుకొనిరి. —ఉత్ప్రేక్ష-అలంకారము.

వలెను. వదలుట శైత్యమును హరించుట యనుక్రియలకు రెంటికిని "కుచోష్మణే" స్తనముల వెచ్చఁదనమే కర్త యగుటచే నిందు, పూర్వకాలికక్రియ యగు వదలుటను తెల్పు అప అస్ క్రియకు ల్యప్ ప్రత్యయమును చేర్చుట సమంజసముగనే యున్నది ఈవిషయము నిట్లు గుర్తింపక వ్యాఖ్యాతలు కొందఱు అపాస్య యనుక్రియయు, శీతహరణ క్రియయు, భిన్నకర్తృకములని భ్రమించిరి. భిన్న కర్తృకము లైన పుడు పూర్వకాలిక క్రియకు క్త్వా ప్రత్యయము వచ్చుట ప్రమాదమని తలఁచి యాదోషమును వారించుటకై 'అపాస్య' యనునది క్త్వాన్తరూపక్రియ కాదనియు, ల్యబన్తమును బోలిన నిపాతమనియుఁ దెల్పిరి. మఱికొందఱు, అపాస్య, విద్యమానస్య, కుచోష్మణః యనిచెప్పకొన వలయుననియు 'విద్యమాన'యనుక్రియావాచక పద మిచట ప్రయుక్తము కాకున్నను ప్రతీయమాన మగుచున్నదనియు, నపాస్య యనుక్రియ యందలి ల్యప్ ప్రత్యయము, విద్యమాన క్రియాపేక్షమనియు సమర్థించిరి. కాని పైవిధమున, శీతహరస్య యనుచో హరణక్రియను గుర్తించుచో, ఈభ్రమ కవకాశము లేదని యిపుడు దెలియఁ గలదు.

మఱియొక యుదాహరణము—

• నిరీక్ష్య సంరంభ నిరస్తధైర్యం, రాధేయ మారాధిత జామదగ్న్యమ్
ఆసంస్తుతేషు ప్రసభం భయేషు, జాయేత మృత్యోరపి పక్షపాతః॥

కిరాతార్జునీయమ్.

తా. కర్ణుడొకసారి కోపించెనా, శత్రువుల ధైర్యము సడలి పోవును. అతఁడు పరశురాముని నారాధించి యనేకాస్త్రములను పొందినాఁడు. అట్టికర్ణుని జూచినచో, మృత్యువునకు (యమునకు) కూడ

• (1) సంరంభ=కోపముచేత. నిరస్త = పోఁగొట్టఁబడిన, ధైర్యం = ధైర్యము కలిగినట్టియు (సంరంభ నిరస్తధైర్యమ్) ఆరాధిత జామదగ్న్యం = సేవింపఁబడిన పరశురాముఁడు కలిగినట్టియు, రాధేయం = కర్ణుని, నిరీక్ష్య = చూచి. మృత్యోరపి= మృత్యువునకుసైతము, ఆసంస్తుతేషు = పరిచయము లేని, భయేషు = భయముల యందు, ప్రసభం = బలాత్కారముగా, పక్షపాతః = పరిచయము, జాయేత = పుట్టును. — మృత్యువునకు భయసంబంధము లేకున్నను, నున్నట్లువర్ణించుటచేత నతిశయోక్త్యలంకారము,

నింతకు పూర్వ మపరిచితము లైనభయములయందు బలాత్కారము గనే (తప్పక) పక్షపాతము (పరిచయము) కల్గును.

ఇందు, చూచుట (నిరీక్ష్య) భయపడుట, (భయేషు), పరిచయము కలుగుట (పక్షపాతః) అనుక్రియలకు మూఁటికిని మృత్యువొకఁడే కర్త. అనగా, మృత్యువే కర్తని చూచును, భయపడును, అభయము లందుఁబడును. (పరిచితుఁడగును). ఇందు, భయపడుట యనుక్రియ కంటె, నిరీక్షణక్రియ ముందుజరుగును. కావున, "నిరీక్ష్య" యని ల్యప్ ప్రత్యయము ప్రయుక్తమైనది. ఇఁక భయమునొందుట, (పక్షమున) పడుట యనుక్రియలు విషయవిషయిభావసంబంధమున నుపాత్తములైనవి. అనగా, భయవిషయకమైన పతనమగుటచే, పతనము, విశేష్యముగను, భయము విశేషణముగను నన్వయించును.

మఱియొక దృష్టాంతము.

• "యాం దృష్ట్వాపి సముత్సుకే మనసి మే నాన్యా కరోత్యాస్పదమ్"

తా॥ ఆమెను చూచిన తరువాత, నామన సెంతయుత్కంఠతో నున్నను, నామనసునందు వేఱొకస్త్రీకి స్థానము చిక్కుటలేదు. నామన సామెనే ధ్యానించు చున్నదని తాత్పర్యము—

ఇచట దర్శనక్రియకును, కుతూహలపడుట యనుక్రియకును, మన సను నదొకటియే కర్త. మన సామెను ముందు చూచి తరువాత నుత్కంఠను పొందుచున్నది. అందుచే పూర్వకాలికమగు దృశిక్రియకు, క్త్వాప్రత్యయము చేర్చఁబడినది. - ఈమనసు, అన్యస్త్రీకర్తృకమైన "ఆస్పద" క్రియకు (వేఱొక స్త్రీయుండుట యను క్రియకు) అనధికరణమైనది. (స్థానముకాలేదు) ఇట్టి మనసునకు విశేషణముగా సౌత్సుక్యము, (ఉత్కంఠపడుట) యనుక్రియ యుపాత్తమైనది (కుతుకము గల మన సనునపుడు కుతుకము విశేషణముగ నున్నదిగదా !)

• (2) యాం = ఏవాయికను, దృష్ట్వా = చూచియు, సముత్సుకేపి = కుతుకము గల్గియున్నను, మే మనసి = నామనసునందు, అన్యా=వేఱొకతె, ఆస్పదం = స్థానమును, నకరోతి = చేయుటలేదో.

ఒకప్పుడీక్రియ, కర్తకు సంబంధించినదై భ్రమ హేతువగుచున్నది.

ఉదా॥ "స్మర, సంస్మృత్య, న, శాన్తి, రస్తి, మే"

ఓమన్మథుడా, సంస్మృత్య=ఆమెను స్మరించియు, మే=నాకు, శాన్తిః న=లేదు నేనామెను స్మరించి శాంతినొందుట లేదని భావము. - ఇచట "నేను" అనునదికర్త. స్మరించుట, శాంతినొందుట యనునవి రెండును క్రియలు. ఇందు పూర్వకాలికమైన స్మృ (స్మరించు) క్రియకు, ల్యప్ ప్రత్యయము చేరినది. ఇచట "మే" యనుపదము "నాయొక్క" యను నర్థమును తెల్పును. ఇది సంబంధవాచకము. "నాకు సంబంధించిన శాంతిలేదు" అనునర్థము సాహాస్యముగ స్ఫురించి, శాంతి యనునది, అస్మదర్థముతో (మే) సంబంధించిన నామమేగాని, క్రియ కిచట ప్రసక్తి లేదను భ్రమను కలుగఁ జేయును.

కొందఱు, కర్తృవాచక పదమును, క్రియావాచక పదమును గూడ ప్రయోగింపకుండుటయు, ఈభ్రమకు హేతువులని తలఁచుచున్నారు.

ఉదా॥

నను సర్వ ఏవ సమవేక్ష్య కమపి గుణమేతి పూజ్యతామ్
• సర్వగుణవిరహితస్య హరేః పరిపూజయా కురునరేన్ద్ర! కో గుణః

ఇచట, సమవేక్షణము=చూచుట లేక, ఆలోచించుట యను క్రియకును, పూజించుటకును, రెండుక్రియలకును "లోకము" అనున దొకటియే కర్త. కాని "లోకము" అనుపదము ప్రయుక్తము కాలేదు. సామర్థ్యము వలన ప్రతీయమాన మగుచున్నది. "పూజ" యనుక్రియ "పూజ్యతాం" అను పదమున నుపాత్తమైనను, కర్మార్థ ప్రయోగమునందుండి, యప్రధానమైనది. అందుచే నిట భ్రాంతి కలుగుచున్నది.

• కురునరేన్ద్ర - ఓధర్మరాజా, సర్వఏవ=లోకమంతయు, కమపిగుణం= ఏదియో ఒకగుణమును, సమవేక్ష్య=చూచి, పూజ్యతాం=పూజింపఁబడుటకు అర్హతను ఏతి=తెలిసికొనును - సర్వగుణవిరహితస్య, హరేః=ఏగుణములును లేని విష్ణువు యొక్క, పరిపూజయా=పూజించుటచేత, కో గుణః=ఏమిఫలము ?

క్రియావాచకపదము లోపించుట వలన భ్రాంతి కలుగుట కుదాహరణ

• (1) అకృత్వా పరసంతాపం అగత్వా ఖలనమ్రతామ్
అనుత్సృజ్య సతాం మార్గం యత్ స్వల్పమపి తద్బహు"

తా॥ ఇతరులకు సంతాపమును కలిగింపక, దుర్మార్గులకు వినీతుఁడుగాక (లొంగక) సత్పురుషుల మార్గమును వదలక, ఏస్వల్పమును సంపాదించినను, నదియే యెక్కువ. - ఇచట "యత్ స్వల్పమపి లభేత" అని యుండవలెను ; కాని "లభేత" అనుక్రియ లేదు. గమ్యమగుచున్నది. అందుచే, అకృత్వా, అగత్వా, అనుత్సృజ్య అనుత్సృజ్య అనుక్త్వాంతములు, భిన్నకర్తృకములని భ్రమగలుఁగుచున్నది. వాస్తవమున నీక్రియలును, "లభేత" యను క్రియలును నేకకర్తృకములే. అందుచేతనే లభేత అనుక్రియ కంటె పూర్వకాలికములైన క్రియలకు మూఁటికిని, క్త్వా ప్రత్యయము చేర్పఁబడినది.

• (2) పైవిషయములన్నియు పూర్వులే సంగ్రహముగఁ జెప్పినారు వాని వాని తాత్పర్యమిది.

స్వతంత్రమైన కర్తకు, విశేషణముగఁ గాని, సంబంధించినట్లు గాని చెప్పుటచేతనో, కర్తృభిన్నమైన కర్మాదుల కుపసర్జనముగా నుండుటచేతనో, లేక, కర్తృ క్రియా వాచకపదములను ప్రయోగింపకుండుటచేతనో, క్త్వా ప్రత్యయమునకు ప్రకృతియైన క్రియ భిన్నకర్తృకమని భ్రమ కలుగుచున్నది.

ఇఁక క్రియల పౌర్వాపర్యమునందు రెండువిధములు గలవు. ఒకటి శాబ్దమైన పౌర్వాపర్యము. రెండవది వాస్తవమైన పౌర్వా

• 1. పరసంతాపం=ఇతరులకుబాధను, అకృత్వా=చేయక, ఖలనమ్రతాం=దుర్మార్గులకు వినయముగనుండుట అగత్వా =పొందక ; సతాం= సత్పురుషుల యొక్క మార్గమును,అనుత్సృజ్య= వదలక, యత్ = ఏ, స్వల్పమపి=కొంచెమైనను (లభేత =పొందునో) తత్ =అదియే, బహు= ఎక్కువ.

2. కర్తురుపాధితయోక్తా, కృద్వా వ్యతియా, గతాన్యగుణతాం వా
క్త్వే భిన్నకర్తృకత్వ భ్రమాయ భవతి క్రియాఽవచశ్చ తయోః
పౌర్వాపర్యే క్రియాణాం యత్ వాస్తవం తదపేక్షిణి
క్త్వః పూర్వకాల్యే కిం తాసాం ప్రాధాన్యేతర చింతయా.

పర్యము —అందు ప్రధానక్రియకును, నప్రధానక్రియలకు గల పౌర్వాపర్యము శాబ్దమనఁబడును —గుణక్రియ (అప్రధానక్రియలకు) లకు వానిలోవానికి పరస్పరము సంబంధ ముండ దనియు, నివి యన్నియును ప్రధానక్రియనే సంబంధించి యుండుననియు నొక శాస్త్రమర్యాద యున్నది. దీనిని శాబ్దపౌర్వాపర్య మని యందుము. ఈపద్ధతి యందు, గుణక్రియ లన్నిటికిని పూర్వకాలత, ప్రధానక్రియాపేక్షమయియే యుండును గాని వానికిఁ గల క్రమమును బట్టి వానిలో వానికి పూర్వకాలత్వ ముండదు.

వాస్తవమగు పౌర్వాపర్య మాయా శబ్దములయొక్క స్థితి ననుసరించియే కలుగును. అపేక్షికమైన గుణప్రధానభావ మీ గుణక్రియలకును సిద్ధించును. «పశ్యమృగో ధావతి” «చూడుము, మృగము పరుగెత్తుచున్నది” అనునపుడు చూడుము - పరుగెత్తుచున్నది అను క్రియలు రెండును ప్రధానములే యైనను వానికి గుణప్రధానభావము కుదురునట్లే (మృగము బరుగెత్తుటను చూడుము. అనునపుడు చూచుటయను క్రియ ప్రధానము, బరుగెత్తుట యప్రధానక్రియ) గుణక్రియలకుఁ గూడ పరస్పరము గుణప్రధానభావము కుదురును. అపు డీగుణక్రియలలో నేది ముందుగ నుండునో దానికి పౌర్వకాల్యము సిద్ధించును. ఇట్లు వాస్తవమగు పౌర్వకాల్యమును మనసున నుంచుకొనిన వాడు, పూర్వముదాహరించిన శ్లోకములలో క్త్వా ప్రత్యయప్రయోగము కుదురుచునే యున్నది-అప్పుడిది ప్రధానక్రియ, యిది యప్రధానక్రియ యని విచారించుట వ్యర్థము—

పైని తెల్పిన వాదము యొక్క సారము నంతయు వ్యక్తివివేక కర్త యీ సంగ్రహశ్లోకములలో నిచ్చుచున్నాఁడు.

ఘటతీతి ఘటో క్షేమో నాఘటః ఘటతా మియాత్
అఘటత్వా ద్విశేషేణ పటోఽపి స్యాత్ ఘటోఽన్యథా (8)
ఘటనం చ, తదాత్మత్వాపత్తి రూపా క్రియా మతా

మూలంచ తస్యాశ్శబ్దార్థా భాసావిమృతి రీశితుః (9)
యః కశ్చిదర్థః శబ్దానాం వ్యుత్పత్తౌ స్యాన్నిబన్ధనం
ప్రవృత్తౌ తు, క్రియైవైకా సత్తాసా దనలక్షణా (10)
తస్యామేవ క్విబాద్యాశ్చ విధేయాః కర్తృమాత్రతః
స తూపమానాదాచారే, తయోరర్థాత్ ప్రతీతితః (11)
యథా హ్యశ్వతి వాలేయ ఇత్యతోఽర్థః ప్రతీయతే
అశ్వత్వమాసాదయతి ఖర ఇత్యర్థతః పునః (12)
అశ్వతుల్య సమాచారః ఖర ఇత్యవసీయతే
న తత్త్వాసాదనం యుక్తం తదతుల్య క్రియస్య హి (13)
సత్తాయాం వ్యాపృతిశ్చైషా చిత్రత్వ పరినిష్ఠితేః
సంగచ్ఛతే జడస్యాపి ఘటాదే ర్ఘట నాదివత్ (14)
నామ్నః సత్వప్రధానస్య ధాతుకారోఽతఏవ హి
శబ్దవక్త్రైకదేశాదేః ధాత్వర్థత్వ మహోచత (15)

ఏవం చ వివచ్య ఘటో భవతీతి క్త్వస్య పూర్వకాలత్వమ్
ఘటనాపేక్షం జ్ఞేయం భవనాపేక్షన్తు నాసమన్వయతః (16)
బహిరంగత్వాచ్చ యథా భవత్యధిశ్రిత్య పాచకోఽయమితి
అత్ర హి పాకాద్యపేక్షాధి శ్రయతేః పూర్వకాలతావగతిః 18)
తస్మాన్నామపదేభ్యో యః కశ్చిదర్థః ప్రతీయతే
న, స, సత్తామనాసాద్య శబ్దవాచ్యత్వ మర్హతి (18)
ఇత్థం చాస్తి భవత్యాది క్రియాసామాన్య ముచ్యతే
నాన్తరంగ తయాఽవశ్యం, వక్తార స్తత్ ప్రయుంజతే (19)
క్రియావిశేషోయ స్త్వస్యః పాకాది ర్వ్యభిచారభాక్
బహిరంగతయా తస్య ప్రయోగోఽవశ్య మిష్యతే॥

ఏనియర్థమిది.

ఘటత్వమును లేక ఘటాత్మతను పొందుట యను క్రియ యున్నప్పుడే, ఘటము సిద్ధించును. ఆక్రియ యుండుటవలననే అది ఘటమని

తెలియఁ బడుచున్నది. ఘటనము లేనిదే ఘటత్వము సిద్ధింపదు. ఘటన క్రియాకర్తృత్వరూపమగు ఘటత్వము లేకున్నను, ఘటపదార్థముఁ సిద్ధించుచో, ఘటత్వము లేకుండుట యనెడు ధర్మము, పటమునందు గూడ నుండుటచే, పటమును గూడ మనము ఘటమని వ్యవహరింప వచ్చును. అనఁగా నేవస్తువైనను ఘటవ్యవహార యోగ్యమే యగును -కావున ఘటనమున్నప్పుడే ఘటపదార్థము సిద్ధించును. ఘటన మనఁగా ఘటత్వావత్తిరూపక్రియ (ఘటమునకు ఘటస్వరూపము నిచ్చుక్రియ) -అనఁగా ఘటన క్రియయందు కర్తృత్వమును గలిగి యుండుట అచేతనమగు ఘటమునకు, చేతన ధర్మమగు కర్తృత్వము సిద్ధించుట యెట్లందురేని, —విచిత్రములైన వస్తువులను (లేక విచిత్రవస్తువులవలె కన్పడునట్లు —సృష్టింపవలెనను నీశ్వరేచ్ఛయే యిందుకు మూలము. అనఁగా వీనిసృష్టియం దీశ్వరేచ్ఛయే కర్త యగుచున్నది. ఈ యీశ్వరేచ్ఛాకర్తృత్వ సంబంధముచే, నీశ్వరచైతన్యావేశ మీ జడపదార్థములయందు కలిగి వీనికిఁ గూడఁ గర్తృత్వము గలుగు చున్నది. —శబ్దముల యొక్క వ్యుత్పత్తి యందు క్రియ నిమిత్తము కావచ్చును. అది యేదైనను, శబ్దము యొక్క ప్రవృత్తి నిమిత్తమునందు మాత్రము సత్తాసాదన లక్షణమగు (ఘటరూపమున ఘటసిద్ధి కలుగఁ జేయు) క్రియయే నిమిత్తమగును. ఇటువంటి క్రియను తెలుపు శబ్దమునకే, అనఁగా నీక్రియకే, కేవల కర్తకంటె, క్విప్ మొదలగు ప్రత్యయములను విధింపవలెను —అట్లుగాక, ‹‹ఉపమానాదాచారే'' అను వ్యాకరణసూత్రము ననుసరించి, ఉపమానవాచక శబ్దముకంటె, ఆచారార్థమున క్విప్, క్యచ్ మొదలగు ప్రత్యయములను విధింపరాదు. ఉపమానార్థము, ఆచారార్థమును నర్థబలమున (అర్థాపత్తిన్యాయముచే) సిద్ధించుచునే యున్నవి. ‹‹అశ్వతి వాలేయః'' అనునపుడు వాలేయము (గాడిద) అశ్వత్వమును పొందుచున్నది అనునర్థము లభించును. అశ్వము నందలి క్రియ వంటి క్రియ (చేష్టలువంటి చేష్టలు) లేనిదే,

ఖరమున కర్తృత్వప్రాప్తి యనుచిత మగుటచేత, ఖర మశ్వతుల్యసమాచారము గలది (అశ్వము నందలి క్రియల వంటి క్రియలుగలది) యగు నని తెలియుచునే యున్నది. ఇచట ఖరమున కర్తృత్వ మెట్లు కలుగునని సంశయము రావచ్చును. పూర్వము జడమగు ఘటమునకు ఘటన క్రియాకర్తృత్వము లభించినట్లే, ఖరాదుల కర్తృత్వము గూడ, నాయీశ్వరుని చిత్రాభాసావిష్కృతి వలననే లభించు నని తెలియవలెను. ఇట్లు, శబ్దముల కన్నిటికిని క్రియయే ప్రవృత్తి నిమిత్తమగుట చేతనే, సత్వప్రధానములగు నామములకుఁ, గూడ ధాత్వర్థత్వమునే తెల్పినాఁడు. [అనఁగా ధాతుపాఠమునందు, "అణ, రణ, భణ శబ్దార్థాః అనియు, "గడి వదనైకదేశే" అని, రణ, భణ, శబ్దములను గడి శబ్దమును, పఠించినాఁడు. "అణ" అనున దొక నామము. గడి (కపోలము- వదనైకదేశము) యనునదియు నొకనామమే. ఇవి సత్త్వ ప్రధానములు (లింగసంఖ్యాన్వయము గలిగి యుండుట సత్త్వము అయినను, వీనిని గూడ ధాతువులుగ పఠించుటచే అణ, రణ యను నామములకు. అణరణ యను శబ్దమగుట యనియు, గడియను పదమునకు కపోల రూపము నొందుట యనియు క్రియ, లేక క్రియాకర్తృత్వమే యర్థ మగునని తెలియుచున్నది.] కావున "విపచ్య ఘటో భవతి" మొదలగు స్థలములందు క్త్వా ప్రత్యయము తెల్పు పూర్వకాలత్వము, ఘటనక్రియాపేక్షమే యనియు, భవనక్రియాపేక్షము గాదనియుఁ దెలియవలెను. భవనక్రియ, బహిరంగమగుటచే, పచన క్రియతో నన్వయింపదు. అధిశ్రిత్య పాచకో భవతియనునపుడునిట్లే తెలియునది. కావున నామపదములు తెలుపునేయర్థమైనను, సత్తారూపమైన క్రియను పొందకయే భాసింపదు, శబ్దవాచ్యమును గాదు. ఈవిధముగ 'అస్తి, భవతి' మొదలగు సామాన్యక్రియలంతరంగము లగుటచే సామాన్యముగ ప్రయోగింపఁ బడవు. విశేష క్రియలగు పచనము మొదలగునవి, నియమముగనుండి తీరవలసిన

యొక్కఅ లేకుండుటచే నవి బహిరంగము లగును. అందుచే వానిని ప్రయోగించి తీరవలయును.*

ఆఖ్యాతము భావప్రధానము (క్రియా ప్రధానములు) -ఉపసర్గలు, నిపాతలు, కర్మప్రవచనీయములును సత్త్వములగు వానిని (లింగసంఖ్యలులేని) తెల్పును. అనఁగా నవి యద్రవ్యవాచకములు. ఉపసర్గలన్నియు నసత్త్వములే యైనను, వ్యాపారప్రయోగ నియమముల ననుసరించి, మూఁడువిధములుగ విభక్తము లైనవి. ఉదా॥ క్రియ యొక్క స్వరూపము నం దతిశయమును తెలియఁజేయు "ప్ర" మొదలగునవి యుపసర్గ లగును. ఇవి ధాతువులకుఁ బూర్వమే ప్రయోగింపఁబడును. —ఇటులే క్రియలకును, ద్రవ్యములకును వానిలో వానికి గల భేదమును తెల్పు "చ" మొదలగునవి నిపాతలగును. "పచతి పఠతి, చ" వండును, మఱియు చదువును. ఇచట "చ" అనునది రెండుక్రియలును పరస్పరభిన్నములని తెల్పును. అటులే రామః కృష్ణశ్చ అనునపుడు, రామునకు కృష్ణునకు గలభేదమును "చ"కారము తెల్పును. ఈనిపాతలు భావములకు, ద్రవ్యములకు, రెంటికిని భేదమును తెల్పుచునే వాని సముచ్చయమును గూడ తెల్పును, ఈచకారాది నిపాతలు, సముచ్చేతవ్యములైన భావద్రవ్యములకు తరువాత ప్రయోగింపఁబడును. -క్రియా విశేషమువలన పుట్టిన కార్యకారణభావాది సంబంధములను నిశ్చయము

---

* ఈవాదమున మహిమభట్టోక నూతన సమన్వయమార్గమును జూపుచున్నాఁడు.

1. వైయాకరణులు, వాచ్యములగు క్రియలకంటె పౌర్వకాల్యమును క్త్వా ప్రత్యయము తెల్పుననిరి. ఈతఁడు, కృదంతాదులలో ప్రతీయమానమగు, (అంతర్భావము నొందియున్న) క్రియకంటెఁ గూడ పౌర్వకాల్యము కలదు ననుచున్నాఁడు.

2. అశ్వతి = అశ్వ ఇవ ఆచరతి—అనునపుడు, వైయాకరణులు అశ్వశబ్దమునకు "అశ్వసదృశము"నందు లక్షణను చెప్పుకొందురు, ఇతఁడశ్వశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమునందే క్విప్ మొదలగు ప్రత్యయములను విధింపవచ్చునని యు, లక్షణ యొక్కఅపేక్ష లేదనియుఁ దెల్పును.

అశ్వశబ్దమునకు "అశ్వత్వోపాధకరూప క్రియయే" ముఖ్యార్థమని యీతని మతము ఇపుడు "ఉపమానాదాచారే" యను సూత్రమే వ్యర్థమని యీతనిభావము.

చేయునవి కర్మప్రవచనీయములు "జపమను ప్రావర్షత్" అను నపుడు "అను" అను కర్మ ప్రవచనీయము జపమునకును, వర్షమునకును గల కార్యకారణ భావ సంబంధమును తెల్పును. ('అను'న దిచట ఉపలక్షణ కార్థము.) నిపాతలవలె నివియును శబ్దమునకు తరువాతనే ప్రయోగింప బడును.

♦ 1. కొందఱు పదములు సుబన్తములు, తిఙన్తములు నని రెండువిధములే యనిరి. కొందఱి మతమున నామాఖ్యాతోపసర్గలని పదములు నాల్గువిధములు. మఱి యితరుల మతమున "నామాఖ్యాతోపసర్గనిపాతకర్మ ప్రవచనీయము"లని అయిదు విధములు. వైయాకరణ దర్శనమునందు వాక్యము నుండియే అర్థము తెలియును. "రామ" అనుపదమునుండి, రమ్ అనునది ధాతువనియు, ఘఞ్ ప్రత్యయమనియు, నెట్లు విడదీసి చెప్పుచున్నామో, యటులే, వాక్యమునుండి కూడ పదములను విడఁదీసియే చెప్పుచున్నాము. వాక్యమునుండి కూడ పదములను విడఁదీయుటను గుఱించి ముందు తెల్పెదము.

వాక్యమునందు క్రియయే ప్రధానము కావునను, ఆక్రియ యొకటియే యగుటచేతను, వాక్య మొకవిధమే. పూర్వులు నీవిషయము నిట్లేచెప్పిరి.

♦ 2. పూర్వుల మతమున వాక్యలక్షణ మిది. అఖండవాక్యమును, విడదీసినపుడు, ఆవాక్యావయవములైన పదములన్నియు, సాకాంక్షములై యుండవలెను. అఖండముగనే యున్నపు డితర శబ్దాకాంక్షయుండదు. క్రియయే ప్రధానమై యుండును. క్రియాకారక విశేషణములతో కూడియుండును. (లేదా కారకములన్నియు ప్రధాన

♦ 1. "ద్విధా కైశ్చిత్ పదం భిన్నం చతుర్ధా పంచధాపి వా
అపోద్ధృత్యైవ వాక్యేభ్యః ప్రకృతి ప్రత్యయాదివత్"

♦ 2. "సాకాంక్షావయవం భేదే పరానాకాంక్షశబ్దకమ్
క్రియాప్రధానం గుణవదేకార్థం వాక్యమిష్యతే"

క్రియతో నన్వయించును - మొత్తమున కొకే యర్థము ప్రధానముగ నుండును ఈ లక్షణములు గలది వాక్యమగును.

శబ్దము వలెనే, అర్థముకూడ రెండు విధములు - వాచ్యము - అనుమేయము. శబ్దవ్యాపారమునకు విషయమైన యర్థము వాచ్యార్థము. అదియే ముఖ్యార్థ మనఁబడును. - ఈవిషయమునే యీశ్లోకము చెప్పును.

"శ్రుతిమాత్రేణ యత్రాస్య తాదర్థ్యమవసీయతే
తం ముఖ్యమర్థం మన్యన్తే, గౌణం యత్నోపపాదితమ్"

ఒకశబ్దమును వినిన వెంటనే, ఆశబ్దమే యర్థమును స్ఫుటముగ, ప్రధానముగ తెలుపునో, ఆయర్థమును వాచ్యార్థమందుము. అదియే ముఖ్యమైన యర్థము. ఆశబ్దమునకుఁ గల ముఖ్యార్థము కుదురనపుడు, సామర్థ్యమువలన ముఖ్యార్థమునకు సంబంధించిన మఱియొక యర్థమును చెప్పుకొందుము. అది గౌణార్థము లేక యముఖ్యార్థ మందుము. (ఈ యముఖ్యార్థము నితరులు లక్ష్యార్థ మందురు. వ్యక్తివివేకకర్త, దీనిని యనుమేయార్థ మనును) - ఈవాచ్యార్థము నుండి గాని, వాచ్యానుమితమై, హేతువుగ నుండు నర్థమునుండి గాని, యేయర్థాంతరము సిద్ధించునో, అది యనుమేయార్థము. (వ్యక్తివివేకకారుని మతమున, లక్షణావ్యాపారము, వ్యంజనా వ్యాపార మనునవి యనుమితి వ్యాపారము నందే యంతర్భావము నొందును. లక్షణావ్యంజనా వ్యాపారముల నితఁ డంగీకరింపఁడు) - ఈ యనుమేయార్థము మూఁడువిధములు. - కేవల వస్తువు, అలంకారము, రసాదులు నని. అందు, వస్త్వలంకారములు వాచ్యములుగఁ గూడ నుండును. రసాద్యర్థము మాత్ర మనుమేయమే. అందు పదముయొక్క యర్థము వాచ్యమేగాని యనుమేయము గాదు. పదమునం దవయవవిభాగము లేకుండుటచే, నందు సాధ్యసాధన భావము కుదురకుండుటయే ఇందుకుఁ గల హేతువు.

శ్రీ భాగవతుల కుటుంబరాయశాస్త్రి, ఎం. ఏ.

ఏకాదశస్కంధము

— హరిభట్టారకుండు.

క. మాయఁగల వారి నొయ్యన
మాయలఁ బొందించు నట్టి మానుజనకుఁడు యా
మాయను వినుపింపుఁడు మీ
రాయతవాక్ప్రౌఢి మెఱసి హర్షం బొదవన్. 6

గీ॥ జనుఁడను సంసారతాపనిస్తప్తుఁ డగుచు
తన్మహారోగమున కౌషధం బనంగఁ
దనరు భవదీయ వాచామృతంబుఁ గ్రోలి
తృప్తిఁ బొందని కథ లానతిండు మీరు॥ 6

వ. అనిన విని యంతరిక్షుం డిట్లనియె. 7

సీ. భగవంతుఁడగు పరబ్రహ్మంబు నందును
దనచే విసర్గము జనకమైన
జ్ఞానంబు దోఁచుట సర్వేశుఁ డేమాయ
చేతను జగము విఖ్యాతముగను
నిర్మించి యటమీఁద నిశ్చలుఁడై యుండి
విహరించు నదియు. శ్రీవిష్ణుమాయ
ఇంద్రియార్థభ్రమం బిదియు జాగ్రదవస్థ
మానసభ్రమము మర్మముల కెవ్వఁడు
స్వప్నావస్థ మఱియుఁ దద్వాసనలకు
సూచకంబగు బీజంబు సుషుప్త్యవస్థ
వరుసఁ బరమేశు తోడ నన్వయము సేయు
నదియు దరికింప నాల్గవదగు నవస్థ॥ 7

వ. మఱియు స్వప్నమందు గ్రాహ్యగ్రాహకగ్రహీతృ భేదంబులచే మూఁడు విధంబులై లోఁను పొందంబున జ్ఞానంబును మాయామయాన్వితంబై త్రివిధంబై పర్యవసించు మనోరథంబు స్వప్నావస్థఁ బొందఁగాంగిన త్రిగుణ త్రివిధం బగు మాయయు నాత్మయం దేలీనంబగు; పరమేశ్వరుండు మొదలను పృథివ్యాదిమహాభూతమయంబైన సృష్టి సృజించి పంచధాతువుల నేతఁ బ్రవేశించి యాత్మ నేకాదశేంద్రియంబులచే భేదంబు పుట్టించుచు గుణంబులచేత గుణంబుల నంగీకరించుచు నాత్మప్రద్యోతిత గుణంబుల చేతను గుణానుభవంబు చేయుచున్నవాఁడై యీసృష్టిని నాత్మీయంబుగా విచారించుచు దేహి కర్మమూలంబున నైమిత్తిక కర్మంబుల నాచరించుచు తత్ఫలం బంగీకరించి దుఃఖైక వశుండై వర్తించు; పెక్కు-విధంబులం బొందిన యీదేహి కర్మఫలంబుల నంగీకరించుచు. భూతసంప్లవపర్యంతము పరవశుండై జన్మంబులఁ బొందుచుండు, నంత ధాతూపప్లవం బాసన్నం బైన ద్రవ్యగుణ స్వరూపంబగు జగంబును, అనాదినిధనంబగు కాలంబును, ప్రకృతిం బొందుచు నటమీఁద శతవర్షంబులు వర్షంబు లేమియు నంత సూర్యుండు నిజ తేజంబుచే సకల లోకంబులు దహించుటయు, పాతాళ లోకంబు వలన సంకర్షణ ముఖజనితానలంబూర్ధ్వముఖంబై వాయుసహాయుండై దిక్కులయందు వర్తిల్ల నంత సంవర్తక మేఘంబులు నూఱుసంవత్సరములు ధారావర్షంబులు గురియు నండ విరాడ్రూపంబగు; నంత వైరాజపురుషుండు నిరింధనంబగు వహ్ని చందంబున నవ్యక్తంబుఁ బ్రవేశించు నంత భూమి వాయుహృతగంధం బై జల రూపంబు బొందు; నాజలంబు హృతరసం బై తేజోరూపంబు నొందు; నా తేజంబు తమోవినిహత సారంబై వాయువం దణంగు నా వాయువు హృతస్పర్శగలదై యాకాశంబునందు సంక్రమించు; నా యాకాశంబును వినతశబ్దగుణంబు గలదై యాత్మయం దణంగు; నంత నింద్రియంబులు

మనంబున బుద్ధియు వికారగుణంబులఁ గూడ సహాకారంబునందు బ్రవేశించు
నా యహంకారంబును స్వగుణయుక్తమై పరమాత్మం జేరు; నిట్లు త్రివర్గా
త్మంబైన మాయారూపంబు మాహాత్మ్యంబిది యని చెప్పిన విని నరప
లకుం డిట్లనియె 7

గీ॥ జ్ఞానహీనులైన నరుల చేఁదరియింప
రాని మాయ నంతరాత్మ యెట్లు
దాఁటి పరమపదము డాయంగఁ జనుచుందు
రట్టి కథలు నాకు నానతిండు.
వ. అనిన నిందుఁ బ్రబుద్ధుం డిట్లనియె॥ 7

క. నిరుపమ దుఃఖ వినాశము
గోఱకును ఘనమైన సుఖముఁ గోఱకును గర్మా
చరణంబు సేయు నరులకు
నెరవుడిగపు చుండు సాక విపరీతముల్. 7

వ. దినదినము దుఃఖకర మ
యిన విత్త గృహాప్త పుత్ర హీనపశువులచేఁ
దను వేమి సంతసం బొద
నాపును గాన నరులుఁ దిరుగుచుందురు వృథయై। 7

చ॥ అతిశయ తుల్యనాశముల గాత్రయమైన జగంబు యోగి దా
సతతము నశ్వరం బని విచారముసేయుచు విష్ణుభక్తి సం
పదలను విజ్ఞుఁడగుచు ప్రసన్నతఁ బొందినయట్టి సద్గురున్
బ్రతిదివసంబు తీవ్రముగు భక్తిని సేవ యొనర్ప నేలగున్॥ 7

చ॥ మొదలను సాధుసంగమము ముక్తిద విష్ణుకథానురాగము
హృదయము నందు భూతదయ హింసవిసర్జన మాత్మ శౌచము
వదలని బ్రహ్మచర్యము చు ద్వంద్వసహత్వము వేదశ్రోవల

బదమిడకుంట మూఁడ నివె భాగవతోజ్జ్వల ధర్మపద్ధతుల్॥ 78

సీ॥ ఒకవేళఁ బరమేశు హితులందు సఖ్యముల్
సేయుచు హరికథల్ సెప్పుకొనుచు
పులకాంకురంబులఁ బొదలి బాష్పాకులుఁడై
యొకవేళ సంతోషయుక్తుఁ డగుచు
నొకవేళ భాషించు నొకవేళ నాట్యంబు
సలుపుచు నధిక విస్మయుఁ డగుచు,
నొకవేళఁ బరమాత్ము నూహించు నాత్మలో
నొకవేళఁ జూచుచు సకల జగము
నివ్విధంబున వర్తించు భవ్యమతుల
చేత దరియింపవచ్చు విశ్వేశుమాయ
నన్యమతుల వర్తించు నట్టివాఁడు
యెట్లు దాటంగనోపు విశ్వేశ్వరేశ॥ 79

వ. అనిన విని నరపాలపుంగవుండు వారల కిట్లనియె. పరమభాగవతులారా! సకల లోకనాయకుండగు నారాయణాభిధానంబుగల పరమాత్ముని నిష్ఠ వినవలయు నానతిండని పలికిన నందు పిప్పలాయనుం డిట్లనియె॥ 80

క. సురసంఘములకు సన్ముని
వరులకు హృదయంబులో నివాసించఁగనా
పరమాత్మ నిష్ఠ చెప్పెద
నరపతి నాలింపవయ్య సౌభాగ్యనిధీ॥ 81

వ. మఱియు సకలలోకస్థిత్యుద్భవ లయ కారణంబై స్వప్న జాగ్రత్సుషుప్త్యవస్థల యందుఁ గలుగుచున్న దేహేంద్రియ ప్రాణంబు లెవ్వని చేత సంజీవితంబు లగు నదియ పరంబు జ్వాలలు దనుగ నగ్ని

యుండుఁ బ్రవేశింప నీ రీతి నింద్రియంబు లాత్మయందుఁ బ్రవేశింపవు. శబ్దంబు బోధకసిద్ధం బగుటం జేసి యుపశ్లోకముఁ జెప్పితిని. మొదలను సత్త్వరజస్తమోగుణంబులను మహదహంకారరూపంబుగాఁ జెప్పితిని. మఱియు జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపంబు గల దౌటం జేసి జీవంబుగాఁ జెప్పితిని. ఇది సదసద్రూపంబునం బర్యవసించు. దీనికిఁ బరమైనది పరమాత్మగా నెఱింగి బ్రహ్మజ్ఞులు సన్నుతింతురు. ఇట్టి పరమాత్మ స్థావరజంగమాధిష్ఠితంబై సృష్టిక్షయంబులం బొందక యుపలబ్ధిమాత్రమై యుండు బాలశిశుకలలాదులందు జీవంబులఁ బాసి తిర్యగ్జన్మంబున వేఱై వర్తించు. మఱియుఁ బరమాత్మ సర్వేంద్రియావృతంబగు నహంకారంబు నష్టంబైన మనంబునం బాసి స్మృతి లేక వర్తించు నిర్మలదృష్టిఁ గలవానికి సూర్యప్రకాశంబు దోఁచినగతి జ్ఞానసంపన్నుండు హరిభక్తి చేత గుణకర్మోత్థంబులైన చిత్తదోషంబులం బరిత్యజించి భగవత్పదంబు చేరునని చెప్పిన రాజిట్లనియె. 82

క. పురుషుం డేకర్మము లా
చరించునో వానిచేత సత్కృతుఁడై శ్రీ
హరిపాదము లెటు చేరునో
దురితంబులఁ బాసి సంతతోత్సాహమునన్ ॥ 83

వ. అనిన విని యావిర్హోత్రుం డిట్లనియె ॥ 84

సీ. కర్మంబె కర్మవికర్మంబులగు వేద
వాదంబు లౌకిక వర్తితంబు
వేదసంఘములు సర్వేశురూపము గాన
మొనసి విద్వాంసులు మోహపడుదు
రట్టి వేదంబు కర్మాచారమును చెప్పుఁ
జతురత కర్మమోక్షంబు కొఱకు

విష్ణుమూలంబుగా వేదోక్తకర్మంబు
లాచరింపక ఫలంబందు వాంఛ
సేయు వారలు వివిధ జన్మాయుతములఁ
బొందు చుందురు మోక్షంబు నొందఁగోరు
వాండ్రు తంత్రోక్త మార్గాన వనజనాభు
పూజ సేయంగ వలయు సమ్మదము తోడ ॥ 85

వ. ఆపూజా ప్రకారం బెట్టి దనిన. 86

సీ. శుద్ధాత్ముఁడై దేహశోధనం బొనరించి
శ్రీనాథ సమ్ముఖాసీనుఁ డగుచు
పూజాది చిత్తంబు పూతంబుగాఁ జేసి
ప్రకటలబ్ధోపచారముల చేత
నభినవద్రవ్య భూమాత్మలింగంబుల
సంప్రోక్షణముఁ జేసి చక్రధరుని
శాసనంబును సర్ఘ్యమాచమనీయంబు
పాద్యంబు భక్తి సమర్పణఁ జేసి
పుష్పగంధాక్షతల చేతఁ బూజచేసి
భక్తితోడుత దీపధూపంబు లొసఁగి
బహువిధాన్నంబు లారగింపంగఁ జేసి
గరిమ జేయంగవలె నమస్కారములను ॥ 88

క. ఈరీతిని బరమాత్మను
శ్రీరమణుని భక్తిఁ బూజ సేయుచు నతనిన్
నిరాగ్న్యర్క విధులం ॥
దారయు రక్షించు నతఁడు హరిఁజేరు నృపా ॥

వ. అని పలికిన విదేహుం డిట్లనియె ॥ 89

గీ. ఈశ్వరుండు విష్ణుదేవుని కర్మంబు
లాచరించె నాకు నాన తిందు
జోరిది యుష్మదీయ సూక్తులు విని నాదు
చిత్త మంతకంత చెంగలించె

వ. అని పలికిన నందు ద్రమిళుం డిట్లనియె. 90

క. భూరేణు వెన్నవచ్చును
నే రీతిన్నైనఁ ద్రిభువనేశ్వరు గుణముల
(ధీశత్తి) దెలుఁగుదు మను
వారలు వో బాల బుద్ధివారు నృపా ॥ 97

సీ. ఆత్మసృష్టంబులై యుదధికైనపంచ
భూతసంఘంబుచేఁ బుర మొనర్చి
యాపురంబందు నిజాంశంబుచేఁ జొచ్చి
నారాయణాభిధానంబుఁ గలుగు
నట్టి సన్మునివరు నాదిదేవుఁడు వొందె
నీ దేహ మాశ్రయం బీజగత్తు
లే మునీశ్వరులకు రసేంద్రియముల చేత
నీ దేహధారుల నింద్రియములు
పాలితములయ్యె మఱియు భూభాగమునను
జగము రక్షింప నిర్మింప సమయఁ జేయ
జాలి గుణవిష్టుండై రాజసంబు మెఱసి
ఉపిజగణములు మెచ్చ వర్తించు నతఁడు ॥

గీ. రాజసంబున బ్రహ్మయై రమణ మెఱసి
సత్త్వ గుణమున విష్ణుఁడై జగము నిలిపి

తామసంబున రుద్రుఁడై తనరుఁ బరమ
పురుషుఁ డొక్కఁడు త్రిగుణ సంపూర్ణుఁ డగుచు ॥ 93

వ. అట్టి నారాయణు చరిత్రంబుఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము. 94

సీ. ధర్మరాజటఁ గాంచె దక్షుని సుతయందు
నారాయణాభిధానంబు గలుగు
శాంతుఁడైన మునీశ్వరు నాతఁ డొనరించె
నైష్కర్మ్యమగు లక్షణంబు మిగుల
నఖిల విజ్ఞానియై యఖిల సన్మునివంద్యుఁ
డగు మునీశ్వరు నమరవిభుఁడు
ఈక్షించి శంకిలించి యిచ్ఛలో బెగ్గిలి
యితఁడు మత్పదవిఁ గో రెడునంచు
ననుచు మదనుని రప్పించి యమరలోక
కామినులఁ గూర్చి వారి వేగంబ తోడ
నిమ్మహాత్ముని సామర్థ్య మెఱుఁగలేక
రమణఁ బనిచెను బదరికాశ్రమమునకును. 95

వ. ఇట్లు పన్నోగిన సమేతుండైన మదనుండు నిజబలంబులఁ గూడి
నారాయణాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించె నంత ॥ 96

చ॥ వనమునఁ గల్గు భూజములు నవ్యలతాపల్లవ పుష్పసత్ఫలా
భినుతములయ్యె షట్చరణ బృందనినాద మనోహరంబులై
యనవరతంబుఁ గోకిల కలారవ సంకులమయ్యె నాశ్రమం
బనఘుఁడు గామినీ సహితుఁడై మదనుండు చరించె నంతటన్ ॥ 97

క. మరుఁడాయత సంతసమున
సురకాంతల చూపు లనెడి సుమచిరబాణో

త్కరములను ఛేదపఱచెను
చిరముగ నామౌని హృదయదేశం బధిపా ॥ 98

క. జలచర కేతన మహిమను
దలకక హృదయంబులోనఁ దాత్పర్యముతో
బలభిద్భ్యాదును ఋషి దాఁ
దెలిసి కనుంగొనియె నచటి దేవాంగనలన్ 99

వ. అంతట నారాయణమునీంద్రుండు కాలవసంతాగమము నిరీక్షించి మనంబున చిరంబు దప్పక కాంతాజనసహాయుండైన మదను నాలోకించి యిట్లనియె. 100

క. వెఱవకుము మత్స్యకేతన
సురకాంతాజనములాగ సొంపున నిచటన్
కరమొప్పఁ గ్రీడ సల్పుఁడు
పురుహూతుని యాజ్ఞ చేసి పూజితు లగుచున్ ॥ 101

వ. అని నారాయణ మునివరుం డానతిచ్చిన యాజ్ఞానమిత కంధరులై సురకామిను లిట్లనిరి. దేవా! పరమపదంబు గోరెడు సమ్యక్ జ్ఞాన భరితులై నిశ్చలంబున పుత్రదారాప్త గృహ పశు ద్రవ్యంబుల యందాసక్తి వర్జించి పరమపద నివాసంబు గోరెడు తపం బొనరించు పరమ పుణ్యులకు సురకృతంబులైన విఘ్నంబులు ప్రాప్తం బగుఁ గాని బర్హిస్సులందు సురభాగంబులైన బలులం బెట్టెడి కర్మనిష్ఠులకుఁ దత్కృతాంతరాయంబులు చెందవు. క్షుధయు, తృష్ణయుఁ ద్రికాలగుణంబులును పంచ మారుతంబులును జిహ్వానేపాన వికారంబు లగుచుండి మహాసముద్రములును పరమయోగి మనోవికారగుణంబులగు మమ్మును దరియింపలేక క్రోధవశులై తపంబును దిగనాడి గోష్పదోదకంబు సందె మునుంగుదురు. మునిపుంగవా! నీ తపోమాహాత్మ్యం బచింత్యంబు భవదీయ

గుణంబులు సన్నుతింప బ్రహ్మరుద్రాదులుగాని మదీయవాచాగోచరంబు
గాదు. మా వలని యపరాధంబులు సహింపవలయునని దండప్రణామ
పూర్వకంబుగా సన్నుతించి సమ్ముఖంబున నిలిచి యున్న సమయంబున: 102

క. ఆ మునివరుఁడు సృజించెను
కామినులను నూఱుకోట్ల ఘనభూషణులన్
ఆ మానినులను జూచిరి
వేమఱు సురలోకసతులు విస్మయ యుతులై. 103

వ. ఇట్లు నారాయణమునీంద్రుఁడు నిజశరీరంబు వలనఁ గాంతల
సృజించి యంత ॥ 104

గీ. వీరిలోన నొక్క నారీశిరోమణిఁ
బొదుపుమీర దోడ్తోక పొండటంచు
సారిది ప్రముఖైన సురలోక కాంతల
కానతిచ్చె మునివరాగ్రవరుఁడు. 105

వ. అని మునీశ్వరుఁ డివ్విధంబున నానతిచ్చిన దేవతలా వనిత
సతులందు మిక్కిలి వర్ణితంబగు నూర్వశింగొని దివంబున కేగి యాకథ
గోత్రభేదను పెద్దకొల్వునఁ దగ విన్నవింపఁ జిత్తములోన నింద్రుఁడు
బెగ్గిలెన్ ॥ 106

క. ఈ నారాయణ చరితం
బేనరుఁడుఁ బఠించు నాతఁ డిహలోకమునన్
మానిత సంపత్సహితుం
డౌ నరహరి పదముఁ జేరు నటమీఁదఁ దగన్ ॥ 107

సీ. పరమహంసుని స్వరూపంబున బుషభుని
కాత్మయోగముఁ జెప్పి యచ్యుతుండు
ధారుణిలో జగద్భారావ తరణంబు

కోలను మత్స్యాకృతిఁ గోరి పొంది
సోమకాసురుఁ జంపి సొరిది వేదము హయ
గ్రీవ వక్త్రంబున గీలుకొల్పి
యాదివరాహమై యటరాత్రి చెరియించ
యుదకరాశి వలన నుర్విఁ యెత్తి
జలధి మథనంబుఁ జేసెడి సమయమందు
కూర్మరూపంబు వహిఁ దాల్చి కుధర మెత్తి
మకరిచేఁ జిక్కి మొఱవెట్ట మత్తగజముఁ
గాంచె వేగంబు దివిజసంఘంబు పొగడ. 108

చ. నరహరిరూపమై యసురనాథుని బట్టి వధించి దర్పితో
సురహృతదేవకామినుల సుందరరూప విరాజమానలన్
జెర విడిపించి గాఢమగు చీకటిఁ దాగిన గోత్రభేదనున్
బరువడిఁ దెచ్చి నాకమున బట్టము గట్టెను సంతసంబునన్. 109

క. ఈడాడ దిరుగు లాడుచు
వేడబమున జిన్నవడుగు వేషముతోడన్
గ్రీడించుచు లక్ష్మీశుఁడు
మూడడుగులు దనుజు నడిగె ముదమున ధరణిన్. 110

క. అలయవసరమున భార్గవుఁ
డలుక్షమహీపులు ద్రెవ్వ ఘనశౌర్యపథుఁడై
మునుముయ్యైదుమార్లు రాజులఁ
గదయ్యంబున నేపడంచె ఘనరోషమునన్. 111

చ॥ దశరథనందనుండనుచు దర్పితులౌ ఘన యాతుధానులన్
నిశితశరాలిచే దునిమి నీరధి దాటి సమస్త మర్త్య లా

విశేష బలంబు గొల్వ నట దేవగణంబులు సన్నుతింపఁగా
దశవదను వ్యధించెను బ్రతాపమునొంత సానుజాతుఁడై ॥ 112

క. విదితాయువుల వధింపను
సదయుండై దివిజ నుతుల సంరక్షింపన్
ఉదయింపఁ గలఁడు కృష్ణుఁడు
యదుకులమున కృష్ణరాముఁ డనియెడి పేరన్ ॥ 113

సీ. గరిమతో బుద్ధరూపమై కర్మయోగ
మునఁ బ్రవర్తించు వారల మోహపఱచు
కలియుగాంతంబు నందును కల్కియగుచు
సకల శూద్రక్షితీశులఁ జంపఁగలఁడు. 114

వ. అని యివ్విధంబున ననంతంబులైన భగవజ్జన్మ కర్మంబులఁ
జెప్పిన విని విదేహనరపాలకుఁ డిట్లనియె. 115

క. హరిపాద యుగళసేవా
పరతంత్రులు గాక మనసు పరమార్గములన్
జరియింపఁ జేయుచుండెడి
నరులకు గతి యేది మౌనినాథమునీంద్రా ॥ 116

వ. అని పలికిన నందు చమసుం డిట్లనియె ॥ 117

క. శ్రీరమణీశుని ముఖబా
హూరు పదాబ్జముల వలన నుద్భవమయ్యెన్
ధారుణి నాశ్రమములతో
సారెపడన్ భూసురాది జాతులు నవనిన్ ॥ 118

క. ఏనవులం దెప్పుడు శ్రీ
మానినిపతి పాదసేవ మనుగక తిరిగి

ధ్యానపరుఁడు పరతరరూపము
లోన వడున్ గూలుహీనలోకస్థితుఁడై ॥ 119

చ. కలియుగమందు శూద్రులును గామినులున్ హరిపాదభక్తి సం
కలితులు గాన వారు పాతకల్మషు లెచ్చటనైన భూసురా
దులు యజనంబు సేయుచును దుర్మదులై కమలాధినాథభ
క్తుల దర్శించి నవ్వుదురు దారుణమున్ ఘనకర్మ సంగులై ॥ 120

క. సుకృతులుఁ బురుషులు దఱచై
సదనంబులయందుఁ గ్రీడసల్పుచు నటుల
మ్మదముసఁ బశుసంఘముతో జం
పుదు రవిధానంబు తోడ భూసురు లనఘా ॥ 121

క. సిరిచేతఁ గులము చేతను
సరకుంబగు విద్యచేత యాగముచే దు
ర్నరులు మదంబున గానక
హరిభక్తుల నవ్వుచుందు రతిగర్వమునన్ ॥ 122

సీ. ఆకసంబుమాడ్కి సకలజీవులయందు
పూర్ణుఁడైన పరమపురుషు కథలు
వినక కోర్కులందు వితతప్రమత్తులై
ఖలులు చనుదు రంత్యగతుల కడకు

క. ఘనధర్మైక ఫలంబగు
ధనమును జ్ఞానంబు పుత్రదారాప్తులచే
తను బూర్ణమైన గృహమం
దును నిలుచుచు నెఱుఁగ రాత్మ దుర్మృత్యువులన్ ॥ 123

సీ. బహువిధానములచేఁ బ్రారంభితంబగు
శాస్త్రీయమైన పశ్వాదిహింస

వరుస శూద్రులతోఁ బ్రత్యవాయకరంబుగా
దదికర్మమార్గ మర్యాద జూడ
శాస్త్రంబు వర్జించి సద్విధానము లేక
దుర్జనుల్ పశువులఁ దునుముచుండు
రాఖలుల్ పరమేశు నందు రోషించుచు
దుర్గతిఁ జెందుచుందురు నృపాల
పాలుపుతో ముక్తిమార్గంబుఁ బొందలేక
జ్ఞానహీనతఁ బొంది యజ్ఞాన మొదవి
యాత్మఘాతకులైన దుష్టాత్మకులన
కాలమృత్యువు సమయించుఁ గరుణ లేక ॥ 124

శా॥ ఆప్రత్యమ్ము విముక్తమార్గమని విద్యాగర్వసంపన్నులై
విప్రుల్ గొందఱు దారపుత్ర సమితిన్ వీక్షించి విత్తార్థులై
యప్రామాణ్య పదంబున న్దిరుగుచున్ యజ్ఞానగుప్తోల్లస
త్సుప్రాజ్ఞాగహితాత్ములై నిలుతు రస్తోకాగతిన్ మాధవా॥ 125

సీ॥ కామార్తులై మీఱఁ గానక పరకీయ
కామిని కుచనేత్రకచము లందు
కరబాహుమూల వక్త్రాబ్జపాదాధర
ప్రకటకుంతలతనుప్రభల యందు
గండద్వయోదార ఘనపితంబము లందు
వర్ణితోరుద్వయవర్ణ మందు
భూషణాంబరరమ్యభాషణంబుల యందు
తీపులఁ బచరించు చూపు లందు
మమత సేయుచు హరిభక్తి మఱచి కాల
మనుదినంబును గడుపు చున్నట్టి నరులు

బహువిధాంతర ఘనపాశ బద్ధులగుచు
ఘోరనరకములలోనఁ గూలువారు ॥ 126

క. సుతులందు గృహములందును
సతులందును మమతఁ జేసి సర్వేశుపదం
బతిదినము విముఖు లగు దు
ర్మతులకు నరకంబుఁ గలుగు మానవనాథా! 127

వ. అని మునివరుం డానతిచ్చిన విదేహుం డిట్లనియె॥ 128

సీ. ఏ యుగంబునం దేరీతి వర్తించు
నెట్టిరూపు వహించు నేవిధాన
మున నుతింపఁ బడును ముని దేవగణముచే
విష్ణుఁ డవ్యయుండు విశ్వవిభుఁడు. 129

క. నానాకారంబులతో
దానవులను సంహరింప ధరణీస్థలిలో
శ్రీనాథుఁ డుద్భవించును
మానితమై ప్రతియుగమున మహనీయుండై ॥ 130

వ. మఱియు నప్పురాణపురుషుండు కృతయుగంబు నందు శుక్ల
వర్ణుండై చతుర్బాహుండై జటావల్కల కృష్ణాజినోపవీత జపమాలా
దండకమండలధరుండై స్వచ్ఛులై శాంతులై తపోధ్యాననిష్ఠులై తద్యుగ
సంభవులైన మనుష్యులచే హంసయు సుపర్ణుండును నమలుండును ఈశ్వ
రుండును పురుషుండును పరమాత్ముండును ననంబరగు దివ్యనామంబుల
చేత సన్నుతింపంబడు; త్రేతాయుగంబునందు రక్తవర్ణుండై బాహు
చతుష్క విరాజమానుండై మేఖలాత్రయ సహితుండై హిరణ్యకేశుం
డై స్రుక్స్రువాద్యుపలక్షణుండై విష్ణువు యజ్ఞపురుషుండును, పృశ్ని
గర్భుండును సర్వదేవమయుండును, వృషాకపియు, జయంతుండును,

నుపగా యుండు నని బ్రహ్మవాదులచేత వినుతి సేయంబడును; ద్వాపర సంభవుండై పరమేశ్వరుండు శ్యామలదేహుండును పీతాంబరధరుండును బాహుద్వయోపశోభితుండును దివ్యనిజాయుధధరుండును శ్రీవత్స కౌస్తుభవనమాలా విరాజమానుండును మహారాజోపలక్షణుండును నై వాసుదేవ సంకర్షణానిరుద్ధ ప్రద్యుమ్న నారాయణ మహాపురుష విశ్వేశ్వర విశ్వరూప సర్వభూతాత్మ కాదినామంబుల వెలయుచు నరపాల పుంగవులచేత సన్నుతింపఁబడు. కలియుగంబందు కృష్ణవర్ణుండై పీతాంబరధరుండై దివ్యనిజాయుధ శ్రీవత్స కౌస్తుభ వనమాలా కిరీట ధరుండై హరి- రామ- నారాయణ- నృసింహ- కంసారి- నలినోదర నామంబుల వెలయుచు భక్తరక్షకుం డగు పుండరీకాక్షుండు బ్రహ్మ మునీంద్రులచే యజ్ఞ సంకీర్తనలచే వినుతి సేయంబడు నని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె॥ 131

క. హరి కమలాసన చింత్యము
పరిభవహరణంబు భక్తపాపఘ్నము సు
స్థిరపద సంధాయక మగు
హరిపాద జలంబుఁ దలఁతు ననురాగమునన్॥ 132

ఆ॥ సకల దేవ బృంద సంప్రార్థితంబైన
రాజ్యలక్ష్మి విడిచి రమణి కోర్కె-
కై మృగంబు వెంట నడవిలోఁ దిరుగాడు
నట్టి మూర్తిఁ దలఁతు నాత్మలోన॥ 133

క. ఈరీతిని బ్రతియుగమున
నారాయణుఁ డవతరించి నరముఖ్యులచే
శౌరినృసింహుఁడు హరికం
సారన వినుతింపఁ బడుఁ బ్రసన్నత తోడన్॥ 134

పాౖస్తావిక పద్యావళి

మచ్చ లక్ష్మీనారాయణకవి.

తే॥ గీ॥ సతులు పరదేశగతు లగు పతుల రాకఁ
గూర్చి వేతఁ జెందఁ గరట! శకునము దెల్పి
తండులంబులు గొనియెదు దంభచర్యఁ
జక్క-తెలుఁగనె మంచుల చేఁజరాక. 86

ఉ॥ బంగరురంగు రంగనికృపాగరిమం గను వంగపండుపు
ల్గుం గని తద్విభాస్ఫురణఁ గోరి సతీకుచసన్నపన్నిశా
సంగసరస్తటాంబువుల స్నానము సేసెదు మధ్య నెట్లు వ
చ్చుం గడు నీచనీలరుచి చొప్పడి యుండిన నీకుఁ గాకమా 87

తే॥ గీ॥ వృద్ధులకు బాలురకుఁ దొల్త నిడి భుజించు
నట్టి మధురపదార్థంబు లపహరించుఁ
జెనఁటి కాకి యటంచుని నిన్ జిన్నశక్తి
బాయువారల కుపకృతిఁ జేయుఁ జనదె. 88

తే॥ గీ॥ అందఱకిని నేకదృష్టి గా నరయు నిన్నుఁ
గేకరుండన టంచును గేలిగొందురి
వసుధ జనులకు నిజ మెంతవారికైన
వాయసాధిప! మెప్పించ వశము గాదు. 89

కం॥ లోకులు మూ వా రనుచున్
గాకాధిప! వారి నొక్కకంటఁ గనెడి నిన్
గేకరుఁ డని యుడికించెద
రీకలికాలమున న్యాయ్య మేని తలంపన్. 90

కం॥ పాటలుఁ బాటలు నాటలుఁ
బాటిగ శుక, పిక, మయూర, పాళికిఁ దగు నీ
బోటికి నెంగిలికూడే
యేటికి హాకళి! యసూయ వృథ యేమి యిఁకన్ 91

24 — సరటోపదేశము —

ఉ॥ వీకఁ బయోధి దాఁటి రఘువీరుని పంపున నాంజనేయుఁడం
చాకడఁ దత్కథం జదివి యార్యుఁ డశోకను వచింప నవ్వి బల్
కోఁతులు గల్గుమాకులములోపల నే రిఁక సాధ్య మంటివో
పోకిరితొండ! పల్వలము పోయిది యంబుధి కేమి దాటుమా॥92

కం॥ మాటికి మాటికిఁ దల నీ
వేటికిఁ బంకించి తెఱుఁగ వే తరములు నీ
బోటులకు జేగ వెఱచు నె
యాటోపము చాలుఁజూడవా ననుఁ దొండా, 93

మ॥ అనిలో నొచ్చి గుహన్ నృపాలకుఁ డాఁకండార్తి న్వసింపంగ వే,
తనపత్కీర్తిలతావితానములో నాఁదద్వారమున్ దంతులన్
గన రాకుండఁగ నేని లూతయుతనిన్ గావన్ శిరస్సంజ్ఞ నా
తనిఁ బ్రత్యర్థికి నప్పగించు సరటాధ్యక్షుండ వీ వేకదా 94

25 — నారికేళోపదేశము —

ఉ॥ పొట్టకుఁ దృప్తిగా నిడెడు భోజనమంతకు మున్న దాహము
న్నెట్టనఁ బాఱఁ దోలెదవు నీర మొసంగి మహోన్నతుండ వా
దిట్టి వదాన్యశేఖరుని నేఁగనఁ గొబ్బరికాయ తేఁడ! హా
కొట్టకమున్నె యిచ్చు వదిగో యది కూడదు పీచు వేడెదన్. 95

తే॥ గీ॥ పాపము జలోదరము నీకు, బనసపంటి
కిరయుఁ గా గజ్జి, పెనుగోగ మబ్బె గరళ
ఫలమునకుఁ, జాతమునకును బల్లి, నారి
కేళఫలరాజమా! పిలుపాలఁ బడదె? 94

26 — చకోరాప దేశము —

కం. ఇత్తిరుపీథిని వెలిఁగెడు
మత్తాబునుగాంచి చంద్రమండల మనుచున్
దత్తరమునఁ దినఁజేరితె
మత్తచకోరంబ! తోలఁగు మఱియుదువు గదా. 96

27 — వృషభాపదేశము —

ఆ॥ వె॥ ఏల బుఱ్ఱ నూప నెద్దా! సిపంబు నీ
కెచట నుండి వచ్చెనేలవట్టు
నప్పఁడెవఁడో యెఱుఁగుదా నెత్తిసకియు నీ
కంటె నెద్దునమ్మి కాళ్ళుగడిగె. 93

మ॥ నవమాసంబులు మోసి నిన్ గనుతటిన్ గండంబొకండబ్బ శ్రీ
ధవుచే రక్షిత యౌచు వత్సలత దుగ్ధంబిచ్చి పోషించు, మా
త వయఃకాలము రాగ వీడితివి యెద్దా! గడ్డిపోచైననీ
యవుగా నెన్నఁడు నీకృతఘ్నతకునే నాశ్చర్యముం బొందితిన్ 90

28 మకరాప దేశము

మ॥ సుకుమారాంగలతాస్యతామల మహాశుద్ధాంత సీమంతినీ
పరికరంబున్ గనినాఁడ నుగ్సనములన్ వారేలయుట్లుంచుగం
డక వాహద్విపశల్యఘోణివర శాంతాసంతతిన్ గల్పనీ
మకరేంద్రాత్మజ! కోమలాపఘనసంపత్సిద్ధ కాంత్యున్నతిన్ 100

29 నాగోపదేశము

కం॥ పరవస్తువు మది గోరినఁ
బరవస్తుమతంబు దప్పు పైకము చెడు నీ
యురగాచార్యుని మత మిదె
యరుగుఁడు దన్మందిరవలన నవి లభియించున్ 101

తే॥ గీ॥ అపర శేషావతార మీయచ్చసఘుఁడితని
పాదకైంకర్య మబ్బను బ్రహ్మకైన
గాని సన్నిధియే చాలు గలుగు ముక్తి
జనుఁడు మసలక రావె వెళ్లినను జలార. 102

కం. వనముల మెలఁగుచు వాయువుఁ
దినుచును గుబుసము ధరించి దిషిజాంతకుప
ద్వనజాంకముచే వెలుఁగుచుఁ
జనునే క్రోధమును గెలువఁజాల వురగమా. 103

ఉ॥ కోపము నున్న; లేదు పగ కోఱుఁ; నుళక్కు; !ద్విజిహ్వాభావ మా
హా! పరికింప వర్తనమొయున్నను దిన్నని దేను; దన్నినన్
బాపము తేలిచూడ వటునంటి నిన్నహిగా వలంతు రీ
చాపలయుక్తులా నకులజాడది నుమ్ము ద్విజోత్తమోత్తమా 104

శా॥ కాలంద్రొక్కిన నూరకుందురె యిసీ కాకోదరస్వామి; యి
జ్జైలల్ సీఘునశౌర్యమున్ దలఁప కబ్బె మందవుడుండుభం
బా లాకేత్వము దాకుకొమ్ము నవ నాగాయుండ్రు లే లే విష
జ్వాలాభీలమహోగ్రదంష్ట్రిల పటిష్ఠత్వంబదిం కేటికిన్. 102

చం॥ తిరమగుభక్తితోడ వినుతింపుచు భావిసుఖార్థమస్థలై
పను లనుదెంచి మీరు భవనస్థలిఁ గాన్కలొసంగ నిల్చువో
గరకరిఁబొస్తు దుత్త నురగపత్రిభు శేఖకులార యిష్టదు
ర్భరపరిఘోగ్రదండహతిఁ బాపఁగడంగు వెడంగు లేఁడిటన్, 106

ఆ॥ గీ॥ మేఁకలు గలుగునంత ఘనులయి పోయిరే
చేయిఁ జాప భయము; వేయు యేండ్లు
బ్రతికియుందురైన ఫలమేమి? మీకంటెఁ
బలుగురాలు మేలు పాములార. 107

ఆ॥ గీ॥ పెరిమెఁ బాలునోసిపెంచి ముద్దిడువారి
గఱచి చను మహోపకారి వహీవ!
యట్టినీవు దపముచట్టి వేడెదనుమ్ము
వెడలఁ దీయునంత నెట్టిగలఁడె 108

30 — పల్వలాప దేశము —

మ॥ సరసాగ్రేసరుఁ డౌట ధీరుఁ డవుటన్ సంతోష మేపార వం
బరమందున్ గని సత్కళాన్వితుఁడు రాఁ బ్రాంచద్గతిం బొంగి యీ
ధరనర్హంబగుటన్ సముద్రుఁడు భళీ తాదృగ్విధుల్ వానికే
పరగున్ బల్వలమా! భవాదృశులకా ప్రాపించు దద్భాగ్యముల్.

31 — మేఘాప దేశము —

చం॥ వినువక సర్వజీవుల కభీప్సిత మిచ్చినదానకౌరు నీ
రసగన సెన్నె కాని కవిరాడ్భయదాకృతి దాన మిచ్చుచోఁ
గనకుట మానవా వెదుకఁ గాంచెద వెల్లఁదనంబు వేడెదన్
హాసనము గాదు తత్క్రియ ఘనా! ఘనమా త్యజింపుమా

32 — కతకాపదేశము —

తే॥ గీ॥ పంకసంకరమగునట్టి వారి కమల
పావనత్వంబు సమకూర్పఁ జాలువడుచు
నాత్మహానికి నోర్చినయట్టివానిఁ
గతక దేశిక! నినుఁ దక్కఁ గాన నిపుడు. 111

33 — మూషకాపదేశము —

తే॥ గీ॥ ఒప్పు నెవ్విధినైనను నుర్వి గడన
యనుచుఁ గాపులసొత్తును నపహరించి
గడను ఖనన కొసఁగి మేన్ గ్రద్దకొసఁగి
కాంచితివె సౌఖ్య మెల్ల! రాకప్ప నవ్వ. 112

34 — ఖడ్గాపదేశము —

చం॥ అరరె మహోజ్జ్వలప్రభ నహర్పతి మించెదు నీయసీశ్వరుం
దరిదరిఁ జేరి భీతి నభయంబును గోరిన లేక పీక సం
గరమును గోరినన్ దెగువఁ గైకొని నాకపదంబు గూర్చు ను
ర్వరవరదానశౌండుల కవశ్యము తద్విధులే కలాపముల్. 113

తే॥ గీ॥ స్వప్రతాప మగ్ని వారిపైఁ జూపిన
నాతిపోవు ఖడ్గమా యెఱింగి
రాతి నిజుక జన దరాతులు వేటకో
తల్లి మీఁద వాఁడిచెల్లు నెట్లు. 114

35 — బకోటకాపదేశము —

శా॥ చంచత్స్వైర తరంగిణీల హరికాస్నానంబుఁ దక్కర్చుకో
దంచన్న వ్యమృణాలఖాదనముఁ దచ్ఛైత్యాచ్ఛసన్మౌక్తికా
కించత్త్రైకతెసుస్థిసౌఖ్యము జనుల్ గీర్తింప మున్మ్రొట్టు రా
యుంచం జెందుట కో బకోటమ! యనూనాబుద్ధి నీ కేటికిన్. 115

కం॥ పతితక్రోధరసంబున
పతికాళిఃస్యంబు మాన నగునే నీ పీ
డి.తి క్షత్రియ జాతిని ను
ప్పతిలినవ్రజంబ వానిఁ బాసి వెలుఁగుమా. 121

39 — వ్యాఘ్రోపదేశము—

చం॥ బలముగఁ బిట్టరెట్టలను దద్దయుఁ బట్టిలు వెట్టి యూపలం
బలన మరంగఁ గట్టి ఘణిశాయిని బాడుచు నీచు మానిటిన్
ఫలము లొసంగు మంచు పనుల్ప్రార్థనఁజేసెదు నేనెఱుంగుదున్
బులి భవదీయపైష్టనము పొమ్ము కపీంద్రుఁడు నీకుఁ జిక్కునే.

40 — సూకరాపదేశము—

కం॥ చందన పన్నీరాంభో
మందనువాసితము లీ నమంచితపాత్రల్
కందాశ్వసద్భోగ్యగికె
పందీ! నీకేల బురదటంటకుఁ జనుమా. 123

41 — కళింగ శలాట్వపదేశము—

కం॥ తన్నీరినిను కొయిగూరిక
టన్నను జట్టులను గోసిరాకుఃస్మదికా
యన్నలువుగఁ గఃతగ్గక
యున్నారా పుచ్చకాయ రొచ్చముగాదె. 124

42 — మేఘాపదేశము—

తే॥ గీ॥ అందఱును నన్నదానాస్ట్ర లగుదు రనుచు
నొకనికడ నవ్వఁ గాని వచ్చియుర్వి సకల
జీవులను బ్రోచెదవు గాని చెప్పనేల
యొసఁగి వెలవెలఁ బోదవి రొమ్ముదు ఘన! 125

36 — కుక్కుటోపదేశము —

ఉ॥ పేరిడ నాఘనుం డగునె బేలవె యంటివి వాని గాని యీ
ఘోరరణంబునన్ రిపులఁ గూల్చెడు నీదుపరాక్రమంబు గ
న్నారఁగ జూడ సంశయము లారె సమూరె కిరీటి వామనో
శూరాకలాపతంసము యశోధన శోధన మింక నేటికిన్. 116

శా॥ కాంతల్మానుము పత్త్రసహోరపతి! నీకున్ శూరనామంబు ప్ర
స్ఫీతంబై తగ దాని కర్హముగ నాభీరోరుకంభోళిధా
రాతీవ్రాద్భుతచండతుండమహితాకారస్వైరభాసాధిపు
డీకోపం బనుదెంచు నెంచ వలదే యేలా వృథాటోపముల్. 117

కం॥ శూరత్వము నీకొదవె న
పారయశోలతల కది యుపఘ్నము తగునీ
జారత్వము చోరత్వము
సారము లవి వాని విడువఁ జనుఁ గృకవాకూ. 118

37 — దుగ్ధసముద్రాపదేశము —

మ॥ పలుగాంభీర్య మఖండధీరతయు శుంభద్దానధారేయపో
త్కటభావంబును నీకు సొమ్ములు యథార్థంబౌ యశోరాశి కీ
వల తారాగణ మయారె పుట్టిది కదా యంచత్కళాశాలి రా
కట ఘోషించెదు నీ కవర్ణ్య మరయంగా క్షీరవారాన్నిధీ. 119

38 — వజ్రాపదేశము —

ఆ॥ వె॥ బ్రహ్మజాతియందుఁ బ్రభవించి కీర్తికిఁ
బోల్పఁ బనుచు దేజమును వహించి
పురుషరత్నమనఁగ సరవి వజ్రమ నీవు
వాఁడు వేల గరళభావ మకట. 120

క॥ సతతక్రోధరసంబున
పతికాఠిన్యంబు మాన నగునే నీ వే
క్షితి క్షత్రియ జాతిని ను
ప్పతిలినవజ్రంబ వానిఁ బాసి వెలుఁగుమా. 121

39 — వ్యాఘ్రోపదేశము—

చం॥ దలముగఁ బిట్టరెట్టలను దద్దయుఁ బట్టెలు వెట్టి యూపులం
జలన మరంగఁ గట్టి ఫణిశాయిని బాడుచు నీచు మానితిన్
ఫలము లొసంగు మంచు ననుఁ బ్రార్థనఁ జేసెదు నేనెఱుంగుదున్
బులి భవదీయు వైష్ణవము పోమ్ము కవీంద్రుఁడు నీకఁ జెప్పునే.

40 — సూకరోపదేశము—

క॥ చందన పన్నీరాంభో
మందసువాసితము లీ సమంచితపాత్రల్
కందాశ్వసద్భోగ్యగికి
పందీ! నీ కేల బురదబంటకుఁ జనుమా. 123

41 — కలింగ శలాట్యుపదేశము—

క॥ తిన్నఁ గినిను కోయుగూరక
టనను జుత్తులను గోసిరాగునప్పుడికా
యన్నలువురఁ గసితగ్గక
యున్నారా పుచ్చకాయ రొచ్చముగాదె. 124

42 — మేఘోపదేశము—

తే॥ గీ॥ అందఱును నన్నదానాత్ము లగుదు రనుచు
నొకనికడ నవ్వఁ గాని వచ్చియుర్వి సకల
జీవులను బ్రోచెదవు గాని చెప్ప నేల
యొసఁగి వెలవెలఁ బోదవి యొప్పదు ఘన! 125